

Časopis za pravnu teoriju i praksu

Advokatske komore Srbije

Godina CXVI • Nova serija • Broj 2–3

Beograd

2003.

Vlasnik i izdavač:

ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE

11000 Beograd, Dečanska br. 13/II

Telefon: +381 11/32 39 875 – Faks: 32 37 082

www.advokatska-komora.co.yu

Dosadašnji glavni i odgovorni urednici:

Milan St. MARKOVIĆ (1887. i 1897–1901); Đorđe NENADOVIĆ (1888–1890);
Dobrivoje-Dobra PETKOVIĆ (1902–1906. i 1925–1926); LJubomir STEFANOVIĆ
(1927–1930); Dr Obrad BLAGOJEVIĆ (1931–1933); Dr Vidan BLAGOJEVIĆ (1934); Dr Radoje
VUKČEVIĆ (1935–1937); Vladimir SIMIĆ (1938–1941); Dr Aleksandar MIKULIĆ
(Advokatura, 1976–1981); Gorazd OGUREK (Advokatura, 1982–1984); Mihailo MLADENOVIĆ
(Advokatura, 1985–1990); Miroslav DINČIĆ (1991–1995); Živojin ŠESTIĆ (1995–2002).

Glavni i odovorni urednik:

*

Mr Nedeljko JOVANČEVIĆ
advokat u Beogradu

Uređivački odbor:

*

Rajna ANDRIĆ, Mirko TRIPKOVIĆ, Nenad DŽELEBDŽIĆ
advokati u Beogradu
Milinko TRIFKOVIĆ,
advokat u Zemunu
Gradimir MOSKOVLJEVIĆ,
advokat u Kruševcu
Rade JANKOVIĆ,
advokat u Boljevcu
Vladimir JANKOVIĆ,
advokat u Kragujevcu
Dragan NIKOLIĆ,
advokat u Požarevcu

Grafički urednik: Zoran BOŽIĆ, dipl. ing.

Lektura, korektura i prelom: Dušan ĆASIĆ

Adresa redakcije:

*

ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE

11000 BEOGRAD, Dečanska 13/II – Tel.: +381 11/32 39 875 – Faks: 32 37 082

BRANIČ izlazi dvomesečno. Godišnja pretplata iznosi 160 dinara, a pojedinačni broj je 40

dinara. Rukopisi se ne vraćaju. Saradnja u časopisu se ne honoriše.

Pretplata: ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE – 11000 BEOGRAD, Dečanska 13/II,

sa naznakom: za Branič. Žiro-račun broj: 205-12358-68

Na osnovu mišljenja Republičkog ministarstva za kulturu, broj 413-00-1737/2001-04,
od 21. decembra 2001. godine, časopis je oslobođen od obaveza plaćanja poreza na promet.

Štampano u 5.900 primeraka

Štampa: STUDIO PLUS, Beograd

SADRŽAJ

ČLANCI

Mitar Kokolj

Organizovani kriminalitet – stanje i perspektive
njegovog suzbijanja 7

Đorđe Lazin

Novi vidovi lišenja slobode za krivična dela organizovanog
kriminala i njihova suprotnost sa Ustavom
i međunarodnim standardima ljudskih prava 34

Slobodan I. Šoškić

Obrana okrivljenog u postupcima za krivična dela
organizovanog kriminala 47

Miroslav Vrhovšek

Građanska, administrativna, krivična i privredno
prestupna odgovornost preduzeća i drugih pravnih lica
prema ratifikovanim konvencijama međunarodnog prava 58

Budimir Košutić

Mastrihtski ugovor o Evropskoj uniji i Ustavna povelja
državne zajednice Srbija i Crna Gora 70

Željko Fajfrić

600 godina od donošenja Zakona za Novo Brdo 83

RASPRAVE

Dušanka S. Subotić-Homen

Javno beležništvo i advokatura 89

Đerđ Pap

Evidencija imovine u zemlji i inostranstvu 97

Goran B. Kovačević

M'st'nici ili o aktuelnosti ideje ombudsmana 100

Aleksandar Joković

Pravni položaj članova porodičnog domaćinstva vlasnika
otkupljenog stana u slučaju njegove smrti 105

IZ NAŠE PRAVNE PROŠLOSTI

Nedeljko Jovančević

Večiti izazov odbrane – M. Čubinski: Odbrana kod tzv.

„nesimpatičnih“ krivičnih dela 107

PRIKAZI

Jelena Đ. Lopičić

Prof. dr Obrad Perić: Priručnik za primenu krivičnihopravnih

propisa o maloletnicima (odredbe materijalnog, procesnog i

izvršnog prava) 115

IZ RADA KOMORE

Nedeljko Jovančević

Proslava godišnjice advokature 117

SUDSKA PRAKSA

Ustavno pravo 120

Krivično pravo 122

Stvarno pravo 127

Građansko-procesno pravo 128

Obligaciono pravo 129

Nasledno pravo 131

Radno pravo 134

Privredno pravo 140

Upravno pravo..... 141

INFORMATIVNI BILTEN UPRAVNOG ODBORA AK SRBIJE

I – Sednice Upravnog odbora 144

II – Rad Upravnog odbora između dva broja

Informativnog biltena..... 147

Predsednik AK Srbije,

Vladimir Šešlija, adv.

Glavni i odgovorni urednik

mr Nedeljko Jovančević, adv.

VIDOVDANSKI SUSRET

Upravni odbor Advokatske komore Srbije organizuje, već tradicionalno, DŽV Vidovdanski susret advokata Srbije, koji će se održati 29. juna 2003. godine (nedelja), sa početkom u 11h u Kruševcu – svečana sala SO Kruševac.

Programom je predviđena Svečana zajednička sednica Upravnog odbora Advokatske komore Srbije i upravnih odbora svih advokatskih komora u Srbiji, na kojoj će biti izložena tema „Rad Advokatske komore Srbije u uslovima vanrednog stanja“, a uvodnu reč će izneti Miroslav Božić, potpredsednik Advokatske komore Srbije.

Posle završetka ovog dela sednice (radnog i svečanog) biće položen venac na Spomenik Kosovskim junacima u Kruševcu. Kulturno-umetnički program je sastavni deo ovog značajnog susreta, koji će se završiti zajedničkim ručkom.

O ovom značajnom događaju i eventualnim referatima detaljnije ćemo obavestiti kolege u sledećem broju časopisa „Branič“.

Ako bismo imali u vidu dosadašnje susrete, njihovu sadržinu, pripremljenost i gostoprimstvo domaćina iz Kruševca, možemo unapred predvideti zadovoljstvo i uspešnost i ovih DŽV po redu susreta advokata Srbije.

Glavni i odgovorni urednik

ČLANCI

Prof. dr Mitar KOKOLJ
Australija, Melburn

ORGANIZOVANI KRIMINALITET – STANJE I PERSPEKTIVE NJEGOVOG SUZBIJANJA

Organizovani kriminalitet predstavlja jedan od najaktuelnijih problema današnjeg sveta. Specifična sprega interesa kriminalaca, policije i vlasti u cilju sticanja enormnih profita ugrožava život pojedinaca, država i naroda. Brojna su područja delatnosti ovog kriminala, brojne su grupe i pojedinci koji u njemu učestvuju, a gotovo nijedan region u svetu nije imun od ovog modernog zla.

Dugo je kod nas vladala neverica oko prisustva tog fenomena u vlastitoj sredini. Zabeležene su i tvrdnje nekih odgovornih ljudi da ta vrsta kriminaliteta ne egzistira kod nas. Suprotno od toga, pojedinci su tvrdili da se takva vrsta kriminaliteta u našoj sredini može „golim okom“ videti. Realno osvedočenje o postojanju je došlo i konačno se sa tim problemom mora ozbiljno pozabaviti. Svakako, za tu izuzetno važnu aktivnost nema se dovoljno iskustva i znanja, pa u tom smislu treba maksimalno koristiti znanja i iskustva drugih država koje se godinama bave tim problemom. Cilj je ovog priloga upravo da se ukaže pažnja na neka takva iskustva i saznanja sa nadom da će to imati određeni značaj u pristupu njegovom rešavanju.

1. Prilog definisanju organizovanog kriminaliteta

Onome što je u udžbenicima kriminologije i nekim drugim radovima napisano o definiciji organizovanog kriminaliteta,

treba dodati i neke specifične elemente značajne za definisanje, a koji se pojavljuju permanentno sa širenjem i usložnjavanjem tog fenomena. Jasno je da prvi korak prema razumevanju organizovanog kriminaliteta predstavlja formulisanje njegove definicije koja, da bi bila aktuelna i upotrebljiva, mora da obuhvati uočene nove trendove.

Kako beleži Čikaška komisija za zločine u svom izveštaju iz 1997. godine pod nazivom: *Izmenjeno lice organizovanog kriminaliteta – The changing Face of Organized Crime*, problem u definisanju organizovanog kriminaliteta ne leži u reči „kriminalitet“, već u reči koja ukazuje da se radi o specifičnom „organizovanju“. Kada je reč o organizovanju treba istaći da su skoro sve vrste kriminalnih radnji u određenoj meri organizovane. Grupa koja se sakupila da izvrši pljačku banke obuhvata neminovno razna lica i njihove različite aktivnosti. Međutim, podela zadataka u jednoj kriminalnoj grupi i izvesna organizovanost ne čini je automatski oblikom organizovanog kriminaliteta u pravom smislu.

U tom pravcu izvršena istraživanja glavnih kriminalnih grupa su pokazala da postoji više modela organizacione strukture i hijerarhije. Pojedine grupe su napustile neka pravila ponašanja. To je učinila i američka Mafija, međutim ona je zadržala sicilijski sistem organizacije zasnovane na porodicama (familijama), gde svaka porodica kontroliše određeni grad ili regiju.

Jedno od aktuelnih pitanja u vezi sa definisanjem organizovanog kriminaliteta je ne samo organizovanost, već stepen te organizovanosti. Interpol (The International Criminal Police Organization) ukazuje na potrebu uočavanja „korporacijske strukture“, dok Čikaška komisija za zločine ističe da grupa organizovanog kriminala vrši svoje aktivnosti na metodičan, sistematičan, visoko disciplinovan i tajni način i da ima zamršenu organizacionu strukturu. Međutim, uočljivo je da situaciju komplikuju nove tehnologije koje omogućavaju da svi oblici kriminaliteta postanu više organizovani. Danas se sve više koriste prednosti telekomunikacija, satelitska tehnologija, fibre optic kablovi i minijaturizacija kompjutera. Rezultat toga je, svakako, telekomunikacijska eksplozija. Brzo ostvarive veze su izbrisale granične linije između raznih oblika kriminaliteta i neke grupe podigle na nivo grupa organizovanog kriminaliteta.

Za razliku od svih drugih vrsta kriminaliteta koji u sebi, više ili manje, imaju prisutne neke oblike organizovanosti, organizovani kriminalitet je pojava koju karakteriše *dugotrajnost*. *Grupa organizovanog kriminaliteta radi kriminalni posao na duge staze uz postavljene dugoročne ciljeve*. Ovaj kriminalitet uključuje sofisticiranu hijerarhijsku strukturu, konačan cilj, ekonomsku dobit, upotrebu nasilja i korupcije i značajan uticaj nad drugim kriminalnim grupama. Mnoge kriminalne grupe poseduju samo neke od ovih karakteristika i zato se ne smatraju grupama organizovanog kriminaliteta. Takav je slučaj sa mnogim uličnim grupama koje se bave trgovinom narkoticima.

Većina grupa organizovanog kriminaliteta je „vertikalno organizovana i prilično čvrsto kontrolisana“. One su često drogeraški „Karteli“ ili „Sindikati“, zato što funkcionišu kao iskustveni poslovni konglomerati. Kolumbijski kartel se prvenstveno ističe po svom profitno orijentisanom aspektu, po kome se inače razlikuju gangsteri od terorista. Organizovani kriminalitet, u pravilu, nema ideologiju kao svoj konstitutivni deo, dok terorizam obično ima političke ili religijske osnove. Međutim, neke grupe organizovanog kriminaliteta, kao što su sicilijanska Mafija i kineske Triade, svoje korene vuku iz političkih pokreta, dok je sadašnja njihova primarna motivacija profit. Organizovani kriminalitet je pojava koja ima i svoje specifičnosti i još se nalazi u fazi razvoja, transformisanja i prilagođavanja, tako da ne treba iz pojma i pojave u potpunosti eliminisati političke motivacije i ambicije, posebno zbog toga što je karakteristika tog kriminaliteta sprega sa politikom u realizaciji profitnih ciljeva.

Iz iskustava drugih država se uočava da je, sa malim izuzecima, organizovani kriminalitet motivisan samo profitom. Događaji u našoj zemlji mogu da budu tumačeni kao taj mali izuzetak. Požuda prvenstveno vodi organizovani kriminalitet, a konačni cilj bi bio ostvaren ako se novac od kriminalnih radnji uvede u legitimne državne finansijske tokove. Ovaj cilj organizovanog kriminaliteta ukazuje i na druge nezakonite radnje koje ga kompletiraju kao što je pranje novca. Ovaj proces prerašavanja novca i imovine pokreće druge nezakonite poslove koji zajedno imaju devastirajuće socijalne konsekvence.

Organizovani kriminalitet suštinski od legitimnog biznisa razdvaja upotreba nasilja u cilju eliminacije rivala, održavanja monopola i zaplašivanje nevinih ljudi. Organizovani kriminalitet „zagađuje“ slobodni tržišni prostor i eliminiše takmičenje kroz iznuđivanje, zaplašivanje i nasilje koje može biti upotrebljeno interno radi zaplašivanja članova organizacije, ali češće radi disciplinovanja izvan grupe. Grupa nekada izbegava nasilje i koristi korupciju predstavnika legalne vlasti da bi na taj način izbegla hvatanje. Korumpiranje, kao metod rada grupa organizovanog kriminaliteta, je u porastu u Rusiji, a do 1990. godine delatnost Kolumbijskog kartela je bilo obeležje rada Vlade.

Organizovani kriminalitet se javlja i tamo gde legalni sistem ne vrši vlast. Njegov osnovni biznis je kontrolisanje drugih manje moćnih kriminalnih organizacija i reketiranje kad se pojavljuju kao sakupljači poreza i taksa. Ova praksa u Americi je dovela do toga da vođe grupa organizovanog kriminaliteta saraduju sa vrhunskim gangsterima i profitiraju od zločina drugih, ne prljajući svoje ruke. Kada je ovaj model bio uočen od policije, izmenjeno je zakonodavstvo, tako da su svi članovi grupe koji su profitirali bili podobni za gonjenje, neovisno od toga ko je zločin izvršio neposredno.

Uočljivo je da je napor da se izuče priroda i osnovne karakteristike organizovanog kriminaliteta izuzetno bitan zbog *stroge konspiracije kojom se grupe služe. Osim toga, organizovani kriminalitet je u stalnom kretanju, što podrazumeva njegovo latentno menjanje i prilagođavanje.* Tako mnogi stručnjaci veruju da La Cosa Nostra (u daljem tekstu LKN) gubi svoju dominantnu poziciju u američkom podzemlju i da se pojavljuju nove grupe koje popunjavaju tu prazninu. Način na koji grupe organizovanog kriminaliteta sada deluju postao je mnogo sofisticiraniji, manje teritorijalno limitiran sa većom težnjom ka saradnji u cilju izbegavanja gonjenja i povećanja profita. Pošto njihovo delovanje poprima značajne međunarodne obime, neke grupe dobijaju nepredvidive nivoe moći. U Rusiji npr. grupe organizovanog kriminaliteta obezbeđuju mnoge usluge građanima koje oni inače očekuju od države, kao što su zaposlenje, posredovanje u sporovima i obezbeđenje privatne zaštite.

Jačajući svoju moć grupe organizovanog kriminaliteta, prema mišljenjima eksperata, mogu da zaprete sigurnosti država.

Osvajanje vlasti od strane organizovanog kriminala nije njihov prvenstveni cilj, ali je svakako lakše ostvariti profitne ciljeve ako se poseduje i vlast, tako da se ne sme zanemarivati ta sprega, ali i takve ambicije.

Mnogo je definicija koje se upotrebljavaju da bi se priroda organizovanog kriminaliteta pokazala i osnovne karakteristike istakle. Jedna od onih koje idu u pravcu jednostavnijeg prikazivanja radi veće efikasnosti i operativnosti u njegovom suzbijanju je ona koju upotrebljava FBI – Federalni biro za istrage (Federal bureau of Investigations). Grupa organizovanog kriminaliteta je definisana kao stalno kriminalno udruženje – *konspiracija, koja ima organizacionu strukturu, hrani se strahom i korupcijom i motiviše pohlepom.*

2. Neke karakteristike razvoja i perspektive grupa organizovanog kriminaliteta u pojedinim državama

2.1. *La Koza Nostra kao tipični predstavnik američke kriminalne scene*

Amerikanci, a i mnogi drugi, obično misle o organizovanom kriminalitetu kao o sinonimu za „Mafiju“, kao opšte oznake koja podseća na slike o gangsterima u doba Prohibicije, o sicilijanskim „kumovima“ i njujorškim „Mudrim momcima“. Ove, prevashodno, holivudske slike o američkim gangsterima variraju u svojoj tačnosti i generalno su više zasnovane na legendama nego na istini. Sicilijanska Mafija i La Koza Nostra, kao njen američki ogranak, su same po sebi mnogo kompleksnije nego što njihove reputacije pokazuju i one su samo dve od mnogo grupa organizovanog kriminaliteta koje deluju širom sveta.

U SAD se LKN posmatra kao primarna grupa organizovanog kriminaliteta. Termini LKN i Mafija se upotrebljavaju u knjigama, magazinima, novinskim člancima, radio emisijama i u javnom životu, čime se upućuje na grupe organizovanog kriminaliteta ili „familije“ osnovane u Italiji. Da se stvari učine konfuznijim, obe grupe (američke i sicilijanske) zovu sebe LKN ili Mafija.

FBI je označio eliminaciju LKN kao svoj prioritet broj jedan u borbi protiv organizovanog kriminaliteta. Inače, FBI upotrebljava termin LKN da uputi na tradicionalnu američku Mafiju, u nameri da je razlikuje od grupa osnovanih u Italiji.

Ima različitih teorija o poreklu pojma Mafija. Po jednoj verziji reč Mafija znači utočište na arapskom. Mafijaške organizacije su davale utočišta i zaštitu svojim članovima od osvajača koji su upravljali njihovom zemljom. Takođe, iz arapskog dolazi i reč „Mahias“, koja znači hrabrost ili smelost. Po drugoj verziji reč dolazi od sicilijanskog prideva „Mahiusu“, koji je bio upotrebljavan od Sicilijanaca od 18 veka u cilju opisivanja stvari kao divnih ili izvanrednih.

U nameri da rasvetli terminologiju FBI koristi termin La Koza Nostra ili LKN skraćeno da uputi na 25 etničkih italijanskih kriminalnih „familija“ osnovanih u SAD. Grupe organizovanog kriminaliteta ili preduzeća, koje su osnovane u Italiji ili na Siciliji, su označene kao Italijanska kriminalna preduzeća – Italian Criminal Enterprises (ICE). LKN predstavlja široki nacionalni savez povezan iznutra kroz familijarne i kriminalne konspirativne veze i povezan sa drugim grupama od interesa za saradnju.

2.2. Istorijski izvori La Koza Nostra /LKN/

Sicilija je najveće i najnaseljenije ostrvo u Mediteranu, koje je bilo kolonizovano od strane Grka i Feničana u toku 8 veka pre nove ere. Sicilija je uvek kroz istoriju bila osvajana i upravljana od stranaca. Mafija i LKN su se pojavile kao sredstva za slabljenje osvajačke vlasti. Koncept tajne vlade ili tajnog društva doživeo je svoj najveći razvoj za vreme vladavine španskih burbonskih kraljeva, čiji su baroni i zemljovlasnici kontrolisali zemlju i upravljali Sicilijom od 1735. do 1860. Zemljovlasnici korumpiranog sistema živeli su prvenstveno u gradovima Napulju i Palermu, koristeći na terenu male vojske Sicilijanaca da nadgledaju i štite njihovo vlasništvo. Pojedinci su bili regrutovani u te vojske iz redova kriminalaca, tako da su oni u stvari bili zaštitnici imanja od njih samih. Vremenom, razne grupe su se razvile u čvrsto vezane organizacije

koje su počele da prikupljaju tribut od seljaka. Moć ovih nadzornika je permanentno rasla, prvenstveno jer se zasnivala na njihovoj vezi sa zemljovlasnicima i s obzirom da je u proces bila uključena i katolička crkva. Taj trend je doveo do toga da su ti pripadnici malih vojska u službi osvajača sebe nazivali „*ljudi-ma od časti*“.

Seljački revolti 1820. i 1848. poslužili su da se poveća moć Mafije, pošto su te jedinice zaštite bile upotrebljene da spreče seljake u pobuni, kroz nasilje i zaplašivanje. Od vremena ujedinjenja Italije Mafija se pojavila kao glavna društvena i politička snaga na Siciliji.

Masovna italijanska migracija u SAD je počela 1870. godine. Pre toga, samo 100.000 Italijana je imigriralo u SAD, uglavnom iz Severne Italije. Od otprilike 5.3 miliona imigranata koji je sledio, prosečno 80% su bili sa italijanskog seoskog juga i 25% sa Sicilije. Ova masovna emigracija je prouzrokovana siromaštvom, inflacijom, društvenom i ekonomskom nepokretljivošću, rastućom populacijom i antimafijskom kampanjom vođenom od strane Italijanske vlade tokom 1877–78.

Na prekretnici veka italijanska populacija u NJujorku je brojala oko 500.000 ljudi. Sicilijanske bande poznate kao „Crna ruka“ su se formirale i uključile u mnoge tradicionalne kriminalne koji su egzistirali u Italiji vekovima, uključujući i kidnapovanje, kocku i iznuđivanje. „Crna ruka“ se sastojala od malih, nezavisnih banda, uglavnom Sicilijanaca, koji su obično funkcionisali pod rukovodstvom pojedinca. To nisu bili formalni savezi, a nema ni podataka o postojanju značajnijih veza među njima. U SAD Džoni Torio i Al Kapone su bili značajni učesnici u ranom razvoju organizovanog kriminaliteta. Oni se smatraju odgovornim za ujedinjenje čikaškog „Sindikata“ i za početke ustanovljavanja veza sa italijanskim gangsterima u drugim gradovima uključujući i NJujork.

Uvođenjem amandmana 18. na Ustav SAD 16. januara 1920. godine zabranjena je upotreba i prodaja alkohola poznata kao *Prohibicija*. Pre *Prohibicije italijanske grupe organizovanog kriminaliteta* u SAD su bile razdeljene teritorijalnim sporovima i često su služile irskim i jevrejskim gangovima. Prohibicija je poslužila kao katalitik za ujedinjenje u etničke grupe. Itali-

janske grupe, i posebno sicilijanske, su izrasle u najmoćnije snage u SAD podzemlju. Međutim, uprkos njihovim sličnostima bilo je i razlika koje su 1929. dovele do krvavog rata između napuljske i kalabrijske familije s jedne strane i četiri sicilijanske familije s druge strane. Ocenjeno je da je 60 lica izgubilo život za 14 meseci trajanja njihovog sukoba.

Salvatore Marancano, šef sicilijanskog ogranka, proglasio je sebe nakon sukoba za Bosa bosova i na sastanku svih članova Mafije u NJujorku ustanovio pravila ponašanja za kriminalne grupe italijanskog porekla. Udruženje je dobilo naziv *La Koza Nostra /LKN/ i bilo je podeljeno na „familije“ uz opisivanje strukture i delatnosti svake „familije“ i sa posebnom zabranom da vode međusobni rat.*

Posle ubistva Marancana 1931. kao nesporni lider LKN se pojavio Salvatore Lucijano koji je najpre „zatvorio knjige“ pristupa članova italijanskih imigrantskih kriminalnih grupa u LKN. Knjige su ostale zatvorene od 1931. do 1954. Za to vreme članstvo u sicilijanskoj Mafiji nije bilo dovoljno za članstvo u LKN. U okviru LKN izvršene su i određene izmene. Ukinuta je titula Bos bosova, a uvedena „Komisija“ koja je dodeljivala teritorije, presuđivala sporove i održavala unutrašnju disciplinu. Ona je bila primarno sastavljena od 5 njujorških „familija“ i Al Kaponea iz Čikaga. Posle je bila proširena i na bosove iz drugih „familija“ SAD.

Dok su drugi italijanski gangovi sarađivali sa drugim grupama kao što su bile irske i jevrejske, LKN je odbila da se povezuje sa drugim kriminalnim grupama. Do Drugog svetskog rata novi LKN bosovi su konsolidovali moć i ojačali LKN tako da je ona uskoro postala nesporni vladar organizovanog kriminaliteta u SAD. Pojedine „familije“ uključene u LKN su se bavile raznim poslovima u različitim oblastima, ali je gledano u celini njihovo kriminalno delovanje podrazumevalo prvenstveno reketiranje svih oblika usluga i delatnosti i reketiranje radne snage u zamenu za garantovanje radnog mira.

2.3. Članstvo u LKN

FBI je identifikovao preko 2000 članova LKN kao pripadnike 25 „familija“ u SAD. Procenjeno je, takođe, da je svaki član

LKN imao 10 ili više pridruženih članova, čije su ilegalne aktivnosti bile usmerene ili su zavisile od LKN. Ova organizacija je imala svoje vlastite kriterije prijema u članstvo, obelodanjene prvi put od Jozefa Valacija, člana koji je odao organizaciju 1963. godine.

Članstvo u LKN nije otvoreno. Da se kvalifikuje za članstvo (u vreme izdaje organizacije 1963. godine), pojedinac je morao biti muškarac italijanskog porekla po očevoj liniji i predložen za članstvo od člana dobrog statusa i ugleda. Uslov za mogućeg člana je bio i izvršenje ubistva u interesu njegove „familije“. Osim toga, potencijalni član je morao biti predložen od Kapo-a i morao biti dobar stvaralac profita. O njegovoj kandidaturi se glasalo i ako je bio izglasan morao se podvrći prijemnoj ceremoniji za vreme koje se zaklinjao u odanost „familiji“. *Zaklinjanje je obuhvatalo još i sledeće principe:*

- da stavi organizaciju iznad žene, dece, države ili religije,
- da sledi naloge njegovog Kapetana bez pogovora,
- da ne daje informacije ili pomoć policiji,
- da prihvati ocene o njemu date od njegovog Kapetana, neovisno od svrhe,
- da ne objavi nešto o organizaciji javno,
- da respektuje sve članove neovisno od ličnih osećanja,
- da plati pravovremeno dugove drugim članovima,
- da nikad ne povredi, pokrade ili učini ružnu napomenu prema drugom članu,
- obuzda se od druženja sa ženama drugih članova, njihovim sestrama ili kćerkama, osim sa časnim namerama.

Članstvo u LKN opunomoćuje pojedinca da učestvuje u podeli dobiti od ilegalnog delovanja.

2.4. Struktura LKN

LKN ima piramidalnu strukturu sastavljenu od sledećih delova:

- pridruženi članovi, individualci koji nisu postali članovi, ali čije aktivnosti su usmerene ili su zavisne od LKN,

- vojnik, koji je postao član organizacije, tj. onaj koji je prošao kroz prijemnu ceremoniju,
- posada, članstvo ili grupe vojnika pod upravom i kontrolom Kapo-a,
- Kapo, Kapetan, glava posade (lice koje obaveštava Bosa),
- Podbos, drugi u komandi do Bosa u „familiji“,
- Savetnik, stariji član koji savetuje Bosa i služi kao veza između vojnika i Bosa,
- Bos, glava LKN „familije“ (direktive idu dole od Bosa, profiti idu gore do Bosa),
- „familija“, jedinica LKN koja obuhvata Bosa, podbosove, Savetnika, nekoliko Kapo-a i posadu vojnika i pridruženih,
- Komisija, nacionalna organizacija koja obuhvata sefove pet njujorških „familija“ i „familije“ iz Filadelfije, Čikaga i Detroita, koji imaju koordinirajuću posredničku ulogu između „familija“.

3. Kineske grupe organizovanog kriminaliteta

Kineska kriminalna populacija doživljava eksploziju u SAD. Ona potiče od tri različite grupe. Prve su grupe Triada iz Hong Konga, tajnih kriminalnih udruženja, koje pljačkaju čak i sicilijansku Mafiju, a koje vuku poreklo od tajnih političkih organizacija formiranih u Kini u 17 veku. Druge grupe su kinesko-američke Tongs, maskirana poslovna i bratska udruženja u kineskim gradovima SAD (Chinatownjns). Treće su nasilne ulične bande sa imenima kao što su: „Duhovi mraka“ ili „Beli tigrovi“. Sada je glavni posao kineskih Triada u SAD uvoz China Njhite (kineski beli prah), najsiromašnije vrste heroina koja je postala najbrže rasprostranjenom vrstom droge. Triade i Tongs organizuju krijumčarenje ilegalnih kineskih imigranata u SAD, koje zapošljavaju i od njihovih zarada otplaćuju troškove dolaska koji se kreću od 30.000 do 50.000 dolara.

Azijske kriminalne grupe predstavljaju problem dramatičnih razmera i u SAD i svuda u svetu. Kao nova pretnja ove grupe su se uključile u širok obim aktivnosti organizovanog kriminaliteta uključujući trgovanje narkoticima, pranje novca, ko-

rupciju, krađe kompjuterskih čipova, iznuđivanje, krijumčarenje stranaca, falsifikovanje kreditnih kartica itd. Građani su često nepažljivi i u smetlje bacaju razne papire i dokumente sa značajnim podacima kao što su broj kreditne kartice i zaštitni broj tzv PIN number (personal identification number), koje kriminalne grupe koriste da bi u ime vlasnika tih brojeva podigli enormne kredite. Engleska istraživanja ukazuju da jedan od deset bačenih poslovnih papira sadrži dovoljno podataka za takvu kriminalnu radnju.

Jasno je da su trenutni odgovori na nove opasnosti neadekvatni. Agencije za borbu protiv kineskog organizovanog kriminaliteta ne poseduju eksperte za strane jezike, znanje azijske kulture i običaja.

Kineske Triade su strukturisane na način da najveći broj članova zna samo njihovog neposredno višeg člana u hijerarhiji u cilju da se postigne zaštita članova i tajnost organizacije. Njihova opsednutost tajnošću i poštovanjem tradicije daje tim kriminalnim društvima „kvazireligijski karakter“. U Triadama, kao u američkoj i sicilijanskoj Mafiji, članstvo je ograničeno ili na članove familije ili na pripadnike određene nacije. Ograničeno članstvo, koje je potrebno da osigura tajnost, i etnička osnova, koja obezbeđuje „kulturnu vezu“ među članovima, su zajedničke, iako ne svuda prisutne karakteristike grupa organizovanog kriminaliteta.

Triade imaju svoje stepene hijerarhije. Članovi su organizovani po položaju. Svaki položaj nosi naziv i numeričku vrednost. Lider Triada npr. je poznat kao „Dragon head“ ili zmajeva glava i nosi broj 489. Svi ostali članovi Triade su poznati kao redovni članovi ili vojnici i imaju položaj 49.

Relacije među članovima su zasnovane na vezama između velike i male braće, gde mala braća iskazuju lojalnost, daju podršku, a nekad i novac velikoj braći u zamenu za zaštitu i savet. U pravilu članovi ne daju regularno profit višim članovima. Oni na tradicionalnu Kinesku Novu godinu daju poklone velikoj braći i ujacima (big brothers and uncles).

Članovi Triada čine razne koristi i obezbeđuju pomoć jedni drugima, ali generalno nemaju striktnu organizacionu strukturu kao što je imaju druge kriminalne organizacije. Triade su iz

Kine emigrirale u Hong Kong i Tajvan kad su u Kini komunisti preuzeli vlast. Hong Kong je nesporno glavni grad Triada. Članovi Triada su značajno uključeni u trgovinu heroinom. Međutim, i svetska produkcija opijuma se više nego udvostručila od 1985. godine, a u toj produkciji Jugoistočna Azija učestvuje sa 2/3, uz značajnu zastupljenost Kine.

4. Ruske grupe organizovanog kriminaliteta

LKN, kao američka verzija italijanske Mafije, je potvrdila svoju superiornost nad jevrejskim i irskim kriminalnim grupama kasnih 20-ih i ranih 30-ih godina prošlog veka. Danas se, međutim, kriminalni elementi naseljavaju u SAD, i to uglavnom iz Kine i Rusije. Priznavajući ovu pretnju FBI je formirao specijalno Odeljenje za borbu protiv ruskog i kineskog organizovanog kriminaliteta, kao što je to pre učinjeno i za LKN u nameri da se ne dozvoli ono što se ranije desilo, a to je da su te grupe od sebe napravile mit i da je trebalo mnogo godina grčevite borbe sa njima. Sada kad je hladni rat završen SAD se susreću sa novom pretnjom u vidu ruskog organizovanog kriminaliteta.

Grupe organizovanog kriminaliteta u Rusiji su rasle veoma brzo. Početno narastanje na oko 300.000 se desilo kasnih 1970-ih i ranih 1980-ih godina. Kada su imigracione barijere u SAD bile privremeno podignute radi dozvoljavanja Jevrejima da napuste Sovjetski Savez, među onima koji su napustili zemlju bilo je i kriminalaca. Oni su se najpre naselili u NJujorku (Bruklin) i zvali su se „Mala Odesa“. Kao i drugi etnički talasi kriminalaca i ovi kriminalci su najpre napadali svoje zemljake i FBI je na početku razmatrao taj problem kao stvar od interesa lokalne policije. Vremenom povećava se broj turističkih viza i dolazaka visoko rangiranih kriminalaca. To je uticalo na FBI da 1994. godine osnuje Odeljenje za borbu protiv ruskog organizovanog kriminaliteta.

Rusi su u poslednje vreme preuzeli primat u američkom organizovanom kriminalitetu, viđeno prema prisustvu u novinskim člancima, magazinima i drugim sredstvima javnog informisanja širom SAD. Evidentno je došlo do poplave članaka o cvetajućoj ruskoj organizovanoj kriminalnoj populaciji. Zastrašujuće su

bile informacije o snazi i organizovanosti, a posebno o mogućem prisustvu na međunarodnom crnom tržištu sa nuklearnim materijalom ukradenim iz skladišta bivšeg Sovjetskog Saveza. Kolaps Sovjetskog Saveza i drugi talas ruske emigracije u SAD u ranim 1990-im godinama učinio je situaciju još kompleksnijom. Konstatovano je da se ruski kriminalci povezuju u grupe koje se razvijaju brže nego i jedna druga grupa pre njih stigla u SAD. U januaru 1994. godine Departman pravde u SAD je objavio da je ruska mafija stavljena na mesto najvećeg istražnog prioriteta na isti nivo kao i LKN i kolumbijski kokainski Kartel. FBI je otvorio u Moskvi kancelariju za vezu i formirao specijalizovni odred za ruski organizovani kriminalitet u NJujorku i Los Anđelesu.

Već sa delimičnim podizanjem restrikcija na trgovinu sa stranim kompanijama neke grupe u Rusiji su dobile strateške materijale i druge sirovine, uglavnom od činovnika i industrijskih menadžera upotrebljavajući lažne carinske papire. Grupe su se htele obogatiti brzo i po svaku cenu, tako da je sva roba od zlata do benzina prodavana daleko ispod cene. Na konferenciji u Moskvi 1992. godine Ministar unutrašnjih poslova Andrej Dunajev je ustvrdio da su grupe organizovanog kriminaliteta operisale u gotovo svim regionima Rusije.

Legalizacija privatnih preduzeća u Rusiji je bila odlična prilika za kriminalne grupe da akumuliraju kapital i investiraju ga u legalan biznis, postajući i sami legalni poslovni partneri. Korupcija se uvukla u veliki broj služba koje su se raspadale, a nove nisu mogle brzo da krenu sa radom. Tvrdilo se da ruska Mafija ima 5000 bandi sa tri miliona kriminalaca u vezi, u svih 15 ruskih republika, u 11 časovnih zona i na 1/6 zemljine površine. Ruska Mafija se izgradila kao unija reketara, po ugledu na sicilijansku Mafiju, ali koja nema centralnu komandu ili glavno sedište. Oni provaljuju u sve sfere života, zloupotrebljavajući političku moć, preuzimajući državna preduzeća i prirodne izvore. Oni su angažovani krađama, falsifikovanju, oružanim napadima, ugovorenim ubistima, prevarama, trgovini drogama, krijumčarenju, kocki, pranju novca i crnom tržištu.

Ruska Mafija je organizovana kao klasična kriminalna piramida. Prvo u osnovi su opšte ulične bande pod kontrolom li-

dera koji upravljaju svojom teritorijom kao vojnim kampusom. Moskva je npr. upravljana od 20 kriminalnih brigada nekih plemenskih, drugih regionalnih i onih specijalizovanih u trgovini. Na vrhu piramide su kumovi. Ocenjuje se da ima 700 poznatih kumova. Svaka značajna oblast poslovanja je pod njihovom kontrolom. Prema Piotru Filipovu, Jeljcinovom savetniku koji je vodio Centar za političke i ekonomske analize, ruska Mafija je kontrolisala 40000 privatizovanih preduzeća i prikupljala novac od zaštite od 80% državnih banaka i privatnih preduzeća.

Podzemne laboratorije u Rusiji proizvode sintetičke droge kao što su „Krokodil“ i „Devil“ koje su mnogo jače od heroina, a jeftinije od prirodnih droga. U 1992. godini Rusija je, prema procenama sa Zapada, imala oko 1.5 miliona ovisnika i povremenih korisnika droga. Američka i sicilijanska Mafija, uz saradnju sa ruskom, su planirale i bile spremne da naprave najveće crno tržište valutama na svetu u vreme privatizacije u Rusiji. Plan trgovine 7.8 milijardi dolara za 140 milijardi rubalja bi omogućio kupovinu ruskih nacionalnih izvora za rublje i dalju prodaju na Zapadu za 300 ili 400 puta veću cenu u dolarima. Taj se plan ipak izjalovio u januaru 1991. godine. Ruski istraživači i poznavaoци situacije tvrde da je željezna zavesa bila dobar štit za Zapad i da su otvorene granice opasne utoliko što će ruski organizovani kriminalitet osvojiti Evropu i celi svet i da niko neće imati dovoljno snage i sredstava da ga obuzda.

Ruska Mafija je opisana kao više okrutna, više vešta i više uspešna nego grupe organizovanog kriminaliteta koje su od ranije više poznate. Ona je u stanju da pravi saveze sa državama i terorističkim organizacijama i da čak pretil posedovanjem nuklearnog materijala. Ona ima bliske veze sa grupama organizovanog kriminaliteta drugih nacija i država, specijalno sa italijanskom Mafijom i kolumbijskim kokainskim Kartelom, u meri koja pretil globalnoj sigurnosti i stabilnosti.

U stranoj literaturi se susreću stavovi prema kojima organizovani kriminalitet u Rusiji predstavlja završnu formu kapitalizma koja nije regulisana pravom ili moralom i koja je delimično efikasna u akumulaciji kapitala. U skladu s tim su i konstatacije da su kriminalne organizacije među „najprogresivnijim snagama“ bivšeg Sovjetskog Saveza i najveći korisnici privatizacije. Pošto se dalje kapital investira u legitimne po-

slove, to se smatra znatnim podsticajem ekonomskog rasta. Tvrdi se da će u daljim promenjenim uslovima organizovani kriminalitet biti slabiji i da će doći do zapadnog nivoa kada će postepeno biti asimiliran, a njegovi lideri postati uvaženi legitimni biznismeni.

Drugi stručnjaci su stanje u Rusiji u vezi sa organizovanim kriminalitetom nazivali „ranim stepenom kapitalizma“, kao što je nekada bilo u SAD, posebno kada su se granice pomerale na Zapad. Ovo stanovište se osporavalo uz isticanje da tu nema nikakve sličnosti, jer da je karakteristika SAD iz tog vremena poštovanje pravnih pravila. Oni dokaz za bitno razlikovanje vide i u bankarskom sistemu koji je bio privatno vođen iako usmeren državnom regulativom. Uz to, tvrdi se, takse su bile niske. Zato pojedinci misle da u Rusiji nije na sceni „rana faza kapitalizma“, već „rana faza organizovanog kriminaliteta“, gde se bande takmiče za teritorij i uticaj.

Ruska Mafija je rasla brže od ruskog redovnog biznisa. Ona je stekla status institucije, tako ako se desi neki komercijalni spor, stranke idu Mafiji po pomoć. Vlada npr. ima probleme sa prikupljanjem poreza, a Mafija nema.

Svojevremeno je Predsednik Jeljcin hteo da ograniči moć Mafije na način što je proglasio otvorenom i dozvoljenom svakom trgovinu. Od 29. januara 1992. godine svako ko je imao nešto da proda iznosio je na ulicu. Mafija je osetila da ne može da kontroliše tako široku mrežu individualnih trgovaca i preuzela je sve mere da ih otera sa ulice. Rezultat delovanja Mafije na politiku je doveo do toga da se u maju 1992. godine donela odluka da svi moraju za prodaju imati dozvolu, što je vratilo male trgovce u ruke birokratije i Mafije. Sledeća faza u razvoju privatne trgovine širokog razmera je bilo postavljanje mase kioska na svim raspoloživim prostorima, što je opet uticalo na vlast da donese sledeću odluku da se trgovine moraju locirati u prodavnicama u zgradama, a to je opet vodilo daljem jačanju Mafije.

U 1991. godini je u Rusiji zabeleženo postojanje 4000 grupa organizovanog kriminaliteta prema studiji napisanoj od strane Department of Energy s Office of Threat Assessment (DOE). U studiji se tvrdi da:

- 1/4 grupa organizovanog kriminaliteta ima veze sa sličnim grupama u inostranstvu ili u bivšim sovjetskim republikama,
- 40% privatnog biznisa i 60% državnih kompanija su bile korumpirane od tog kriminala,
- ruska Mafija verovatno poseduje pola nacionalnih komercijalnih banaka i 50-80% prodavnica, restorana i drugih uslužnih objekata u Moskvi,
- korupcija u ruskoj Armiji je raširena. U februaru 1993. godine službenici Ministarstva odbrane su objavili da planiraju da disciplinuju 3000 oficira zbog korupcije.

Tvrđi se u studiji da do sada nije bila dokumentovana uspešna krađa ili nedozvoljena trgovina nuklearnim glavama ili nuklearnim materijalima iz Rusije ili bivših sovjetskih republika, uprkos mnogih novinskih tvrdnji. Ipak, ima snažnih dokaza da su grupe organizovanog kriminaliteta u Rusiji sistematski tražile pristup nuklearnom arsenalu.

5. Kolumbijski organizovani kriminalitet

Za razliku od ruskog i kineskog organizovanog kriminaliteta kolumbijske organizacije ne deluju na teritoriji SAD. One su ostale na svojoj teritoriji na kojoj se bave proizvodnjom i transportom droge u SAD. U avgustu 1989. godine ubijen je Luis Karlos Galan vodeći kandidat za predsednika Kolumbije. Iza toga ubistva bila je vodeća međunarodna kriminalna grupa u Kolumbiji poznata kao Medellin kartel. To ubistvo je, ujedno, značilo početak lansiranja velikog talasa terorističkih napada. Članovi vodećih porodica su bili kidnapovani, a stotine policajaca je bilo ubijeno. Kartel je vodio rat protiv države sa ciljem da uspostavi svoje mesto u podeli moći sa njom. SAD su, uviđajući opasnost, uložile 400 miliona dolara u jačanje policije, vojske i davanjem savetodavne pomoći za narednih pet godina.

Sledećih godina kao naslednica Medellin kriminalne grupe i četiri druge najveće organizacije za trgovinu drogama, pojavila se Kolumbijska kriminalna grupa Kali. Lideri ove grupe nisu bili u NJujorku, već na sigurnom terenu u Kolumbiji odakle su diktirali trgovinom drogama. Oni su zato bili opasniji, jer ni-

su bili na dohvat ruke pravnim snagama SAD, koje su morale da se povežu sa kolumbijskim vlastima, obezbede im pomoć i saradnju da bi se na teritoriji Kolumbije suprotstavili proizvodnji droga namenjenoj prvenstveno transportu u SAD. Pokazalo se da je za pravne snage SAD gotovo nemoguće locirati i sprečiti kriminalne grupe bez pomoći od drugih država. Kolumbijske grupe su postale jake, sofisticirane, uz destruktivno delovanje na globalnoj osnovi. Kolumbijska grupa Kali je postala mnogo moćnija od prethodne Medellin grupe, jer je za razliku od njenog javno nasilnog delovanja prešla na rad uz sve karakteristike legalnosti izvršavajući svoje profesionalne obaveze kao i svi ostali biznisi. Koristeći proizvodnju kokaina na farmama Kolumbije lideri te nove grupe su stvorili najmoćniju internacionalnu kriminalnu grupu u istoriji. Uz Kolumbiju u borbi protiv organizovanog kriminaliteta i Meksiko je postao značajan teritorij na kome su morale SAD da efikasno deluju. Lideri kolumbijskog narko kartela, ne želeći da se bave kriminalnim poslom van svoje zemlje, angažovali su grupe organizovanog kriminaliteta iz Meksika koje obavljaju osetljivi posao transporta droge iz Kolumbije u SAD. Oni su angažovali 727 aviona za prevoz droge u Meksiko, odakle su je dalje u SAD transportovali Meksikanci, da bi odatle vraćali u Kolumbiju nelegalno zaradene milijarde dolara. Koristeći teritoriju Meksika, kolumbijska grupa je uspevala da izbegne službe gonjenja SAD.

Meksički organizovani kriminalitet se ostvaruje kroz podeljene grupe u kojima veliki broj angažovanih radnika obavlja različite poslove (vožnja kamiona, rentiranje kuća za stovarišta, distribucija droge, prikupljanje novca) i ne poseduje znanja o drugim članovima organizacije.

Snage reda i zakona u Kolumbiji uz pomoć SAD su uspele da u toku 1995-96 ubiju ili uhapsu mnoge lidere Kali grupe. Nedostatak kažnjavanja uhapšenih se pokazao u relativno kratkim izrečenim kaznama, koje su im omogućile da se opet, relativno brzo, pojave na pozornici. Uz to, partneri iz Meksika su zauzeli brzo njihova mesta.

Boreći se protiv novih vidova kolumbijsko – meksičke veze, SAD su podnele naloge za hapšenje protiv mnogih kriminalaca meksičkoj Vladi, koja je neadekvatno reagovala i izručila samo jednog kriminalca američkog državljanstva, dok su mnogi drugi

uživali zaštitu imitirajući kolumbijske lidere. Očigledno je da do boljih rezultata u borbi protiv organizovanog kriminaliteta može doći samo uz bolju i kompletniju saradnju snaga reda zainteresovanih država.

6. Borba protiv organizovanog kriminaliteta u SAD

U SAD se tokom 20-og veka jačanje grupa organizovanog kriminaliteta prihvatilo kao nešto neizbežno, kao i sve drugo što se smatralo legalnim. Šefovi kriminalnih grupa su dobijali veliki publicitet u medijima koji su ih tretirali kao narodne heroje. Pojedinci koji su shvatili moć i uticaj kriminalnih grupa u NJujorku i drugim većim gradovima, priznali su ih za ključne faktore u politici i legalnoj industriji.

Na putu jačanja organizovanog kriminaliteta policija se nije adekvatno suprotstavljala, posebno lokalna policija koja nije imala snagu, sredstva i strategiju za dugotrajne istrage tajnih društava. Nekad su pripadnici policije, a uz njih takođe sudije i tužioci, bili odvracani od inicijative za kontrolom organizovanog kriminaliteta. Treba istaći da su navedeni predstavnici vlasti bili često i korumpirani da ne preduzimaju dužne radnje.

Veća pažnja od strane Kongresa SAD organizovanom kriminalitetu se posvećuje od ustanovljenja Kefanverovog Komiteta za saslušanje iz 1951. godine i Mek Klelanovog Komiteta za saslušanje iz 1957. godine. Ministarstvo pravde je počelo više da fokusira organizovani kriminalitet za vreme angažovanja Roberta Kenedija kao Generalnog tužioca ranih 60-ih godina. To je dovelo do usvajanja Akta o kontroli organizovanog kriminaliteta – Organized crime Control ACT. Ovaj akt je obezbedio široke mogućnosti elektronskog nadgledanja kriminalaca od strane federalne, državne i lokalne policije, što je dovelo do uspeha već kasnih 70-ih godina.

Od 1978. godine federalna Vlada je uložila ogroman napor u iskorenjivanju LKN, koristeći široko primenjeno elektronsko nadgledanje i infiltriranje agenata. Pokrenut je veliki broj istraga. David Vilijams, direktor General Accounting Offices of

special investigation je tvrdio da je između 1983. i 1986. bilo 2500 optužba protiv članova LKN. Vilijem Sesens, direktor FBI je izvestio da je od 1981. godine bilo osuđeno devetnaest bosova, trinaest podbosova i 43 kapo-a. Oni su gonjeni prvenstveno zbog korupcije i reketiranja. Država je postigla do ranih 90-ih godina takve uspehe da su neki policijski eksperti počeli da predviđaju kraj LKN. U postizanju tih uspeha najznačajnije mesto je dobila upotreba ovlašćenja za elektronsko nadgledanje na osnovu The Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act (RICO) i Propisa o zaštiti svedoka – NJitness Security Program.

6.1. Elektronsko nadgledanje

Akt o kontroli organizovanog kriminaliteta i Akt o sigurnim ulicama (Safe streets Act) iz 1968. godine su obezbedili široka ovlašćenja za elektronsko nadgledanje od strane federalnih, državnih i lokalnih policija. Novi akti su odredili i okvire nadgledanja. Prema njima elektronsko nadgledanje je dozvoljeno samo uz sudsko odobrenje izdato na osnovu utvđene verodostojnosti potrebe. Propisi ukazuju na potrebu „minimizacije“, što znači da šema prisluškivanja mora biti isključena ako je posle kratkog perioda primene očigledno da tzv. prekinuta konverzacija nije relevantna za subjekat naloga. Amandmani iz 1986. godine proširuju pravo na nadgledanje i prvi put omogućuju „lutajuće snimanje“ (surveillance), s namerom da se „pokriju“ iskusni kriminalci koji upotrebljavaju brojne i različite telefone kao i mesta za obavljanje poslova. Elektronsko prisluškivanje figurira kao značajno u svakom suđenju zbog organizovanog kriminaliteta poslednjih godina. Neka gonjenja i suđenja su bila zasnovana skoro potpuno na tzv. prekinutoj konverzaciji. FBI, državne i lokalne agencije su upotrebljavale i skrivene mikrofone u kolima, kućama, restoranima i klubovima. Bile su čak hvatane i konverzacije na ulici sa moćnim mikrofonima za praćenje. Članovima organizovanog kriminaliteta gotovo da nije preostalo ni jedno mesto na kome bi mogli bezbedno po vlastite interese da razgovaraju. Tako se elektronsko nadgledanje pretvorilo u najznačajnije suštinsko i proceduralno pravno sredstvo u istoriji borbe protiv organizovanog kriminaliteta.

6.2. Bezbednosni program za svedoke

Tradicionalno iskazana nevoljnost žrtava i drugih svedoka da svedoče predstavljala je glavnu prepreku za uspešna gonjenja pripadnika organizovanog kriminala. Mnogi potencijalni svedoci su bili zaplašeni, tučeni i ubijeni, što je stvorilo osećaj straha od retribucije kod najvećeg broja. Bezbednosni program za svedoke je omogućen na osnovu Organized crime Control Act iz 1970. godine, koji je utvrdio garancije za sigurnost svedoka koji su se saglasili da svedoče u interesu policije u slučajevima organizovanog kriminaliteta. Program je predviđen da se primenjuje pre, za vreme i posle postupka. On štiti svedoke od momenta zatvaranja. On se produžava i nakon oslobađanja osiguravajući svedoku novi identitet, posao i stanovanje na novoj lokaciji.

Sve do sudskih postupaka iz 1980. godine, uz izuzetak Jozefa Valacija iz 1963. godine, nijedan drugi član grupe organizovanog kriminaliteta nije provalio „kod ćutanja“ ili Omertu i svedočio protiv svojih drugova. Program zaštite svedoka primenjivan od 1980. godine ohrabrio je pojedince i otklonio glavnu manu sistema borbe protiv organizovanog kriminaliteta. Susrećući se sa mogućnošću dugog zatvaranja članovi bandi prihvataju da svedoče u zamenu za ustupke koji im se nude.

Prvi realniji pogled na nacionalni organizovani kriminalitet policija SAD je imala za vreme istraživanja ubistva od strane okružnog tužioca u Bruklinu (NJujork). Abe Reles koji je bio suočen sa optužbom za ubistvo odlučio je da kaže sve i otkrije postojanje „preduzeća za ubijanje“ – „Murder Inc“. On je odelodanio podatke o 50 odvojenih ubistava u koja je on bio uključen kao član „Albert Anastazia s Murder Inc“. Njegovo svedočenje je dovelo do osude na električnu stolicu sedmorice kriminalaca i imalo za posledicu više vremenskih kazna.

U 1963. godini Jozef Valaci, član LKN i vojnik Đenoveze familije je dao javnosti prvi pogled unutra LKN. On je potpuno saradivao sa FBI i svedočio je pred Stalnim senatskim podkomitetom SAD (Senate Permanent Subcommittee on investigations). Posle njegovog svedočenja LKN je postala poznata kao nacionalna zavera. On je izložio Komitetu i celoj SAD strukturu, pravila ponašanja, identitete i obim kriminalne mreže LKN, od-

nosno delatnosti reketiranja, trgovinu narkoticima, ubistva, kockanje, javnu korupciju, pornografiju i iznuđivanje.

6.3. Stvaranje informativnih baza

Jedan od značajnijih razloga za uspeh policije u borbi protiv organizovanog kriminaliteta je bio razvijanje obaveštajne baze koja je obuhvatala strukturu, karakteristike i aktivnosti LKN pribavljene za dugi niz godina. Ovaj program je bio omogućen uvođenjem i razvojem Informacionog sistema o organizovanom kriminalitetu – Organized crime Information System (OCIS), kompjuterske mreže započete 1980. godine i dizajnirane da sakuplja, obrađuje i sistematizuje obaveštajne informacije o organizovanom kriminalitetu. U realizaciji ovog programa, provodeći operaciju nazvanu Genus, timovi agenata FBI su dodeljeni grupama za borbu protiv organizovanog kriminaliteta da bi prikupili podatke o svakoj „familiji“. Tabela o organizaciji je trebala da identifikuje članove, njihov status u organizaciji i da utvrdi koje industrije „familija“ reketira. Tako je npr. od sredine 1980. godine služba FBI NJujorka imala 165 agenata dodeljenih Odeljenju za borbu protiv organizovanog kriminaliteta upravo u cilju stvaranja obaveštajne baze.

Policija je kao jedno od najpouzdanijih i najefikasnijih sredstava za prikupljanje obaveštajnih podataka o grupama koristila ubacivanje agenata u redove kriminalnih grupa. Tako se agent FBI Jozef Pistone ubacio u Bonano „familiju“ u NJujorku od 1976. do 1982. godine. Ni jedan policijski agent do tada nije uspeo kroz prerađivanje i varke da se ubaci tako duboko u LKN. On je obilazio javna mesta posećivana od članova grupa organizovanog kriminaliteta, upoznao članove i ulazio u strukturu organizovanog kriminaliteta. Pistone je uspeo da otkrije mnoge tajne i prikupi obimna obaveštenja. Uz to, on je učestvovao kao svedok u brojnim suđenjima članovima LKN.

7. Borba protiv organizovanog kriminaliteta i potreba za zaštitom privatnosti i civilnih sloboda

Primena klasičnih pravnih instituta i sredstava nije godinama dovodila do značajnijih rezultata u borbi protiv organi-

zovanog kriminaliteta. Tek sa amandmanima na propise u SAD , kojima se odstupalo u izvesnoj meri od njih, počeli su se ostvarivati značajni rezultati. Postavilo se pitanje da li su ta odstupanja značila ignorisanje prava i preuzimanja pravde od pravosuđa i koncentrisanja u rukama policije. Postavilo se, takođe, pitanje da li je ta nova legislativa i postupanje na osnovu nje ugrozilo osnovne civilne slobode i ljudska prava od kojih se na prvom mestu isticalo pravo na privatnost, koje u zapadnim razvijenim državama ima status neprikosnovenosti.

Ovakvo stanje stvorilo je kontroverzu u kojoj su jedni analitičari podržavali bezrezervno sve državne mere, imajući u vidu cilj koji se postiže, dok su drugi tumačili mere kao kršenje pravnih pravila, principa pravičnosti i uvažavanja suštinske pravde. Političari, prvenstveno oni koji su imali direktnog učešća u kreiranju novih mera, nisu pokazivali interes za, čak su se takmičili međusobno ko će imati rigidniji odnos prema njima. Oni su odbacivali sve poštovanje privatnosti ili pravde za članove grupa organizovanog kriminaliteta, sumnje u ispravnost postupanja, osim eventualne mogućnosti da mere mogu biti upotrebljene protiv ljudi izvan organizovanog kriminala, posebno prema pripadnicima nepopularnih političkih grupa.

Udruženja za građanske slobode su ukazivala da putem preduzetih mera mnoge grupe mogu biti neosnovano označene kao grupe organizovanog kriminaliteta, te da bi te mere mogle da se upotrebe i u drugim kontekstima. Tako je prema njihovim tvrdnjama RICO statut često bio upotrebljen protiv optuženih izvan kruga LKN, koji ni pod najširim definisanjem ne bi mogli biti povezani sa organizovanim kriminalitetom. Osim toga, ocenjeno je da nema sistematskog načina u određivanju koliko je bila uspešna kampanja borbe protiv organizovanog kriminaliteta, čak mnogo manje kakav će se uspeh ostvariti u slabljenju ili eliminaciji LKN. Takođe, nema pouzdanih podataka o stanju, bogatstvu i moći LKN u celini i pojedinim kriminalnim „familijama“. Hiljade članova LKN je osuđeno, ali se pouzdano ne zna da li je i koliko je novih članova ili novih grupa došlo na njihovo mesto. To posebno što su mnoge ekonomske i društvene snage, koje su omogućile organizovanom kriminalitetu da ostvari tako ogromnu moć, još operativne.

8. Opadanje moći i snage Mafije kao rezultat akcija administracije, unutrašnjih promena i slabosti i pojavljivanje novih grupa organizovanog kriminaliteta

Jedan od zaključaka Direktora njujorške Državne policije za borbu protiv organizovanog kriminaliteta Ronald Goldstoka je da je LKN oslabljena kako unutrašnjim problemima, tako i vanjskim snagama. Prema njemu, nova generacija lidera LKN ima druge vrednosne orijentacije od prethodnih. Baza za regrutovanje novih članova je mnogo uža, a kulturne promene su smanjile mogućnosti kriminaliteta da ostvaruje svoje ciljeve. Ističe se i drugačiji stav među članovima LKN oko značaja lojalnosti njihovoj organizaciji i spremnosti da se svedoči u korist države.

Razloge za opadanje moći Mafije neki analitičari vide kao posledicu amerikanizacije. Drugi analitičari objašnjenje traže u kombinaciji više faktora. Među faktorima analitičari ističu izmenu strukture gradskih političara i same politike. Prvu i glavnu imovinu Mafija je stekla u vreme prohibicije koristeći bliske veze sa gradskim političkim strukturama. Mafija je igrala i ulogu sakupljača novca za korumpirane političare i policajce.

U sadašnje vreme gradovima upravljaju šire koalicije sa jakim federalnim uključenjem u finansiranje lokalne vlasti, pa i u njenoj kontroli. Selenje belih zajednica na periferije gradova i jačanje crnačkih grupa u gradovima je uticalo na opadanje moći Mafije. Lokalne policije su postale profesionalnije, a povećane su i snage vladinih agencija, što je sprečilo vezu policije i Mafije. Korumpiranje lokalne policije nije u potpunosti eliminisano, ali je značajno suženo.

Takođe, federalni tužioci su postali sofisticiraniji u upotrebi pravnih sredstava i mogućnosti. Kriminalci su osuđeni za mnogo ozbiljnije delikte nego što je to bivalo ranije. Mnogi su osuđeni na dugotrajne kazne bez prava na pomilovanje, što je uticalo na mnoge da zatraže status zaštićenog svedoka i da svedoče. Povećani broj takvih informatora počeo je da uništava „familije“. Za svakoga ko se želi prihvatiti uloge lidera kriminalne grupe je jasno da je sudbina doživotna robija ili ubijanje od članova rivalske grupe.

Optimizam pobuđuju rezultati koji su postignuti u borbi protiv organizovanog kriminaliteta. Tako se konstatuje da je preko hiljadu njenih članova bilo optuženo ili zatvoreno od 1980. godine. Praktično su svi vrhunski ljudi grupa organizovanog kriminaliteta stavljeni iza rešetaka. Njihovi mlađi nasljednici su neiskusni, pohlepni, nedisciplinovani i daleko od stare mafijaške kulture. Međutim, ovaj optimizam praćen je sa skepsom u pogledu uspešnosti potpunog eliminisanja organizovanog kriminaliteta zbog pojave novih kriminalnih grupa koje teže da zauzmu mesto onih koje su razbijene. Tako, sicilijanska Mafija, Veliki brat sa Sicilije, funkcioniše kao nezavisna organizacija u SAD, koja može postati veća pretnja od LKN. Ukazuje se na jasne znake da sicilijanska Mafija brzo kolonizira američko podzemlje zbog činjenice da se za italijanske državljane ne traži viza za ulazak u SAD i da kriminalci dolaze legalno. Oni u SAD nemaju policijski dosije, najčešće se naseljavaju u manja mesta, ulaze u biznis, registruju za državljanstvo i postaju građani od respekta. Od novopridošlih kriminalaca stvara se nova Mafija, velika kao i prva, koja zastrašuje čak i svoje američke rođake.

Relacije između ove dve mafije su uvek bile misteriozne. Međutim, uočava se da je za staru Mafiju, nova mlada sa Sicilije došla kao sveža krv i spasonosna snaga, koja se još drži starih pravila ponašanja. Ta uočena reorganizacija i vraćanje tradiciji upućuje na bojazan da se LKN može ponovo javiti sada kao još moćnija kriminalna organizacija. No, nije to jedina bojazan u SAD. Policija se dugo vremena bavila jednim neprijateljem. U novije vreme neprijatelja ima više i oni se pojavljuju u vidu različitih grupa kao što su: hispanske, azijske, zapadno indijske, meksikanske, afričko-američke, „The Pagans“, „The Bandidos“, „Hell s Angels“ itd. Sve te grupe rade određene poslove za LKN. Uz to, zabrinjava invazija najvećih svetskih kriminalnih organizacija među kojima su najopasnije kineske Triade, japanske *Đakuzi* i ruska Mafija. Sve one koriste veze koje je imala LKN, kojoj za to plaćaju. Ove grupe deluju na međunarodnom nivou i mnogo su veće i bolje su organizovane od tradicionalnih grupa. Njihov globalni trend je stalni rast i slabljene uticaja vlada na vođenje modernih država.

9. Promocija SAD standarda kroz pomoć u borbi protiv organizovanog kriminaliteta

SAD se prvi put u svojoj istoriji nalaze u situaciji da promovišu svoje pravne standarde u mnogim državama sveta. To se postiže pružanjem pravne i materijalne pomoći, davanjem saveta i instruiranjem i treniranjem osoblja. Ova promocija prava je rezultat želje da se SAD zaštiti od organizovanog kriminaliteta delujući na teritorijama sa kojih dolaze kriminalci u SAD. To je vid preventivne borbe ili prva linija odbrane od kriminaliteta, odnosno njegovog zadržavanja dalje od obala SAD.

Osnova za pokretanje te inicijative je bio Legal Attache Program prema kome se uspostavljaju veze sa snagama reda drugih država i šalju policijski agenti u uspostavljene jedinice FBI u drugim državama. Do 1995. godine agenti FBI su radili u 23 države, uključujući Meksiko, Kolumbiju, Rusiju i Hong Kong.

Drugo područje delovanja FBI u drugim državama je treniranje osoblja u pojedinim državama, a treći način delovanja je obrazovanje na jednom mestu, i to u okviru Akademije u Budimpešti (Lanj Enforcement Academy). Kroz obuku u toj instituciji prošao je značajan broj kadrova, koji se na bazi stečenih znanja i iskustava bore protiv organizovanog kriminaliteta u svojim državama, a na taj način sprečavaju emigriranje istog u razvijene zapadne zemlje, posebno u SAD.

10. Nekoliko zaključnih napomena

Organizovani kriminalitet je poslednjih godina narastao *do neslućenih razmera*. Tome je doprinela, između ostalog, nespremnost država da mu se adekvatno suprotstave i spremnost i pohlepa kriminalaca, korumpiranih političara i policajaca da mu služe i da se njim služe.

Privatizacija u bivšim socijalističkim državama Istočnog bloka je, takođe, doprinela jačanju moći i raznovrsnosti modela organizovanja i delovanja organizovanog kriminaliteta.

Uočavajući opasnost po opstanak i stabilnost, mnoge države su uložile značajne napore u njegovo suzbijanje. Ono što treba, ipak, istaći je da ni jedna država, čak i od onih koje se odavno bore protiv organizovanog kriminaliteta, nije uspjela da ga eliminiše, jer je njegova priroda takva da se obnavlja i transformiše. *To ne treba da obeshrabruje, jer je veliki uspeh i smanjenje tog kriminaliteta.* Uz to, borba protiv organizovanog kriminaliteta, koja poprima razmere kampanje, ne sme da izađe iz nužnih okvira i preraste u borbu protiv nesimpatičnih grupa i pojedinaца.

Veći uspeh u borbi protiv organizovanog kriminaliteta se može očekivati samo uz postojanje intenzivne međudržavne saradnje i pomoći i prenošenja informacija i iskustava. *To je jedini pravi odgovor na internacionalizaciju i povezanost organizovanog kriminaliteta.* Organizovani kriminalitet treba shvatiti kao stalnu pretnju protiv koje se treba boriti godinama da bi se mogli postići izvesni rezultati.

Literatura

1. Guy Gugliatta and Jeff Leen: Kings of Cocaine-Inside the Medellin Cartel-An Astonishing True Story of Murder, Money and International Corruption, Englewood Cliffs NJ Simon and Schuster, 1989.
2. Jeffrey R. Elliot: Drugs and American Society, Boston:Allyu and Bacon, 1994.
3. Leif Rosenberger: America Drug NJar Debacle, Brookfield, VT-Avenburg 1996.
4. Mathea Falco: The Making of a Drug Free America, Programs That NJork, Nenj York-Random House, 1992.
5. Michael D. Lyman: Gangland, Drug Trafficking by Organized Criminals, Springfield, IL-Charles C. Thomas, 1990.
6. Russell Mokhiber: Corporate Crime and Violence, San Francisco, 1988.
7. Rensselaer NJ. Lee III –The NJhite Labyrinth: Cocaine and Political Ponjer, Nenj Brunsnjick NJ-Transaction Publishing, 1989.
8. Steven R. Donziger, ed.: The Real NJar on Crime-The Report of the National Criminal Justice Commission, Nenj York-Harper Collins, 1996.
9. Aaron, P., and Musto D: Temperance and prohibition in America, A historical overview. NJashington, DC, National Academy Press, 1981.

RESUME

Organized crime is one of the biggest problems in the modern world that has grown up to an unthinkable level. For a long time the states have been unable to properly deal with this astonishing problem, but many corrupted politicians and policemen served it and benefited from it. Recently, the privatization in the former socialist states had a big influence on it.

Recognizing organized crime as a big threat many countries have undertaken serious measures to eradicate it, but it must be said that none of them succeeded to eliminate completely this modern evil. As it turns out only genuine answers against organized crime, which is very well corporated and internationally linked, is interstate cooperation and fast transfer of information, experience and help.

Organized crime must be observed as a permanent threat with which countries have to fight for years to reach certain results.

NOVI VIDOVI LIŠENJA SLOBODE ZA KRIVIČNA DELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA I NJIHOVA SUPROTNOST SA USTAVOM I MEĐUNARODNIM STANDARDIMA LJUDSKIH PRAVA

Zbog porasta opasnosti od organizovanog kriminala i želje da se on što efikasnije suzbije, izmenama Zakonika o krivičnom postupku¹ uveden je poseban krivični postupak za krivična dela organizovanog kriminala kojim su povećana ovlašćenja državnih organa u borbi protiv organizovanog kriminala (svedok saradnik, prikriiveni islednik, kontrolisane isporuke, šire mogućnosti za oduzimanje imovinske koristi, davanje dokazne vrednost obaveštenjima koja prikupi državni tužilac u pretkrivičnom postupku i dr.). Kao dopuna ovog postupka donet je poseban Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, koji je u kratkom roku već dva puta menjan², a koji dalje proširuje ovlašćenja državnih organa u toj borbi, uvodi specijalne organe za borbu protiv organizovanog kriminala (specijalnog tužioca, specijalno odeljenje suda, specijalno odeljenje MUP-a, specijalnu pritvorsku jedinicu), a kao posebnu novinu uvodi pravo policije da određuje nove vidove lišenja slobode u dugim rokovima, iz problematičnih

1 „Službeni list SR Jugoslavije“, br. 70/2001 i 68/2002.

2 „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 42/2002, 27/2003 i 39/2003.

razloga i bez sudske kontrole. Međutim, u legitimnoj težnji da se rastući kriminal spreči svim mogućim sredstvima, pa i drastičnim povećanjem ovlašćenja državnih organa (pre svega policije) na račun sloboda i prava građana, zaboravlja se, i zadatak ovog rada je da na to podseti, da ovakva težnja ima svoje granice. Te granice određuje Ustav i međunarodni dokumenti o ljudskim pravima koji obavezuju odnosnu zemlju. Države ne mogu proizvoljno ograničavati ljudska prva svojih građana u meri u kojoj smatraju da je to neophodno zbog stanja kriminala u zemlji. Njihova suverenost u tom pogledu je ograničena međunarodnim standardima ljudskih prava.

Određeni nivo, odnosno stepen zaštite ljudskih prava garantovan je međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i države ne mogu ići ispod tog nivoa i donošenjem svojih zakona ta prava ograničavati. U protivnom krše svoje međunarodno-pravne obaveze i izlažu se međunarodnoj odgovornosti. Države svojim zakonima mogu ograničiti samo ona ljudska prva kod kojih je mogućnost takvog ograničenja izričito predviđena međunarodnim dokumentima (a njihov broj je mali). Sva ostala ljudska prava države ne mogu ograničiti svojim zakonima bez obzira na razloge, odn. bez obzira koliko to zahtevala težina i obim kriminala u njihovoj zemlji i njihovo javno mnjenje. Čak štaviše, jedan broj ovih ljudskih prava smatra se toliko značajnim da je međunarodnim dokumentima garantovano da ih države ne mogu ograničiti ni u slučaju uvođenja ratnog ili vanrednog stanja (npr. pravo na život, zabrana mučenja). Na ovakvom stanovištu je i Povelja o ljudskim i manjinskim pravima koja izričito predviđa da se ljudska prava koja su u njoj garantovana mogu ograničiti samo pod vrlo strogim uslovima i to: da je mogućnost ograničenja nekog prava predviđena i Ustavnom poveljom i ustavom države članice i da se to može uraditi samo zakonom koji sadrži poziv na odredbu kojom se ograničenje dozvoljava (čl. 5. Ustavne povelje).

Kada se pogledaju izmene Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala može se, nažalost, videti da je u nekim slučajevima ova granica drastično pređena i da neke njegove odredbe nisu u saglasnosti niti sa Ustavom, niti sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

Pri tome ćemo se zadržati samo na novim vidovima lišenja slobode za krivična dela organizovanog kriminala, kao najvažnijoj novini, i razmotriti samo tri za praksu najvažnija odstupanja od međunarodnih standarda ljudskih prava: 1) odstupanje od prava na sudsku kontrolu lišenja slobode („habeas corpus“), 2) odstupanje od prava na branioca i 3) odstupanje od preciznih razloga za lišenje slobode koji ne dopuštaju da lišenje slobode bude samovoljno.

Pre toga se, naravno, postavlja pitanje koje su to međunarodne obaveze koje je Jugoslavija odn. Državna zajednica Srbija i Crna Gora preuzela u pogledu zaštite ljudskih prava, odnosno koji su to međunarodni dokumenti o ljudskim pravima koji je neposredno ili posredno obavezuju. Neposredne obaveze proizilaze iz međunarodnih ugovora o ljudskim pravima koje je Jugoslavija potpisala i ratifikovala i koji je po tom osnovu obavezuju („pacta sunt servanda“). Tu spada pre svega Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima³ (koji je Jugoslavija ratifikovala 1971. godine)⁴, kao i Evropska konvencija o ljudskim pravima.⁵ Ova konvencija je regionalnog karaktera jer joj mogu pristupiti samo države članice Evropskog Saveta (što su sve one i učinile), ali pošto je Državna zajednica Srbija i Crna Gora marta 2003. godine primljena u Savet Evrope, to proizilazi i naša obaveza da potpišemo i ratifikujemo ovu konvenciju i da svoje zakonodavstvo uskladimo sa njenim odredbama. Posredne obaveze u pogledu poštovanja ljudskih prava za našu zemlju proizilaze iz Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima⁶ (koja predstavlja izvor međunarodnog običajnog prava), a u tu grupu spadaju i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava (bez obzira na svu relativnost onog što se pod tim podrazumeva).

³ Usvojen rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 2200A (DŽDŽI) od 16. decembra 1966, a stupio na snagu 23. marta 1976. godine.

⁴ „Službeni list SFRJ“, međunarodni ugovori, br. 71/1971.

⁵ Puni naziv glasi „Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda“, doneta u Rimu 4. novembra 1950. godine (European Treaty Series, No. 5).

⁶ Usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 A (III) od 10. decembra 1948. godine. Ne podleže ratifikaciji jer nije međunarodni ugovor.

Nesaglasnost nekih zakonskih odredbi u vezi sa suzbijanjem organizovanog kriminala sa međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima koji nas obavezuju izlaže nas sa jedne strane međunarodnoj odgovornosti i obavezi da takve zakonske odredbe izmenimo i uskladimo sa međunarodnim obavezama. Sa druge strane, to otvara i jedan dodatni praktični problem (u pogledu postupanja nadležnih državnih organa) koji do konstituisanja nove Državne zajednice Srbija i Crna Gora nije postojao. Naime, ustavni dokumenti ove zajednice, Ustavna povelja Državne zajednice Srbija i Crna Gora⁷ i Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama⁸ koja je sastavni deo Ustavne povelje i usvaja se u istom postupku i na način kao i ona (čl. 8) izričito predviđaju primat međunarodnog prava nad unutrašnjim (što se u ovako eksplicitnoj formi retko sreće u uporednom pravu) i njegovu neposrednu primenu u delu o ljudskim pravima. Tako se predviđa da ratifikovani međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava imaju primat nad pravom državne zajednice Srbija i Crna Gora i nad pravom država članica (čl. 16), a da se neposredno primenjuju kako odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim pravima koji važe na teritoriji Srbije i Crne Gore (čl. 10. Ustavne povelje i čl. 7. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima), tako i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava (čl. 7. Povelje). Ovako izričita odredba o primatu međunarodnog prava i njegovoj neposrednoj primeni u delu o ljudskim pravima je velika novina koja se prvi put sreće u našem pravu i njene velike praktične posledice će se tek videti i za očekivati je da to može da dovede do problema u praksi. Problem se pojavljuje pre svega za sudove u slučaju ako je odredba nekog zakona suprotna od odredbe o ljudskim pravima iz nekog međunarodnog ugovora. U tom slučaju bi sud mogao neposredno da primeni međunarodnu normu, bez obzira što je ona suprotna ustavu ili zakonu. Naša razmišljanja i naša praksa nisu pripremljene za ovakav prilaz, ali je to realnost na koju se moramo navići. Da li je ovakav koncept dobar ili loš, drugo je pitanje.

⁷ „Službeni list Srbije i Crne Gore“, br. 1. od 4. februara 2003. godine.

⁸ Povelja usvojena u skupštinama Republike Srbije i Republike Crne Gore, 26. februara 2003. godine.

1. Odstupanje od prava na sudsku kontrolu lišenja slobode („habeas corpus“)

Ustanova „habeas corpus“ predstavlja jednu od najznačajnijih garancija ljudskih sloboda i prava i danas je srećemo, mada ne uvek pod tim nazivom, kao nezaobilazno pravo čoveka i civilizacijsko dostignuće u svim pravnim sistemima. Ona se sastoji u pravu uhapšenog lica da traži da sud bez odlaganja odluči o zakonitosti (opravdanosti) njegovog hapšenja. Suština ove ustanove je da obezbedi objektivnost, odnosno da spreči samovoljno hapšenje i pritvaranje od strane izvršnih organa (posebno policije) tako što predviđa obavezu da njihovu odluku preispita sud. Objektivnost hapšenja se obezbeđuje stavljanjem definitivne odluke o hapšenju u nadležnost suda i ona proističe iz činjenice što je sud, zbog svog položaja u krivičnom postupku (organ koji rešava spor između stranaka – tužioca i okrivljenog oko pitanja da li je izvršeno krivično delo), najobjektivniji i najnepristrasniji organ koji apstraktno pruža najveće garancije da odluka o lišenju slobode neće biti plod proizvoljnosti i samovolje.

Prema Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala⁹ moguće je lišavanje slobode nekog lica bez odluke suda u dva slučaja.

1. Prvi slučaj se odnosi na lica koja mogu da pruže obaveštenja i dokaze o organizovanom kriminalu. Ona se mogu „preventivno zadržati“ (u pitanju je eufemizam od reči „hapšenje“ koja se nije želela upotrebiti iako to praktično ništa ne menja na stvari) po odluci policije najviše 24 časa. (čl. 15b. st.1). Ako policija proceni da prikupljena obaveštenja i dokazi opravdavaju pretpostavku da će to lice da ometa ili spreči mere ili radnje od interesa za krivični postupak za dela organizovanog kriminala, zadržavanje (hapšenje) može trajati do 30 dana na predlog policije a po odluci Specijalnog tužioca. Na takvu odluku lišeni slobode ima pravo žalbe o kojoj odlučuje Republički javni tužilac (čl. 15v). Dakle, ovde odluku o lišenju slobode donosi tužilac a ne sud.

⁹ „Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 42/2002, 27/2003 i 39/2003.

2. Drugi slučaj lišavanja slobode bez odluke suda odnosi se na lica za koja postoje osnovi sumnje da su izvršila krivično delo sa elementom organizovanog kriminala. Ona se mogu „zadržati“ u pritvoru po odluci policije do 30 dana, a na predlog policije, po odluci ministra unutrašnjih poslova, ovaj pritvor se može produžiti još za 30 dana (čl. 15g).

Ovakvo zakonsko rešenje po kome je lišenje slobode moguće i bez odluke suda, sigurno je korisno sa stanovišta efikasnosti u borbi protiv organizovanog kriminala, ali je na žalost suprotno i Povelji o ljudskim i manjinskim pravima, i svim važećim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima. Prema članu 14. st. 6. Povelje svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud, po hitnom postupku, ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode bilo nezakonito. Ovo pravo Povelja smatra toliko važnim da zabranjuje da se od njega odstupa i u slučaju proglašenja ratnog ili vanrednog stanja (čl. 6. st. 9). Ukoliko se radi o lišenju slobode zbog krivičnog dela ili prekršaja, onda Povelja predviđa još strožu sudsku kontrolu takvog lišenja slobode. Uhapšeno lice se mora bez odlaganja, a najkasnije u roku od 48 časova, izvesti pred nadležni sud, a u suprotnom se pušta na slobodu (čl. 15. st. 2). Takođe, prema Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima „svako ko je uhapšen ili zatvoren zbog krivičnog dela biće u najkraćem roku izveden pred sudiju ili nekog drugog službenika zakonom ovlašćenog da vrši pravosudne funkcije“ (čl. 9. st. 3). Isto tako i Evropska konvencija o ljudskim pravima predviđa da „svako ko je uhapšen ili lišen slobode... biće odmah izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije“ (čl. 5. st. 3). Dakle, prema međunarodnim odredbama o ljudskim pravima koje obavezuju našu zemlju, lišenje slobode nije dozvoljeno bez odluke suda. Suprotno tome, Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala takvu mogućnost dopušta kod navedena dva vida lišenja slobode. Pošto je Ustavnom poveljom izričito predviđeno da ratifikovani međunarodni ugovori imaju primat nad pravom država članica (čl. 16) i da se odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim pravima neposredno primenjuju (čl. 10), to znači da bi u konkretnim slučajevima lišenja slobode po navedenom zakonu (kod primenjene me-

re „preventivnog zadržavanja“ i „zadržavanja“) kod kojih nema sudske odluke o lišenju slobode, nadležni organi morali neposredno da primenjuju odredbe Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i da uhapšena lica izvedu pred sud (istražnog sudiju) koji će odlučiti o zakonitosti hapšenja. Da li je to u datim društveno-političkim okolnostima realno očekivati drugo je pitanje, ali je izvesno da bi nepostupanje na ovakav način predstavljalo kršenje prava.

2. Odstupanje od prava na branioca

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala određuje tri vrste lišenja slobode: 1) preventivno zadržavanje lica koja mogu da pruže obaveštenja ili ukažu na dokaze o organizovanom kriminalu – do 24 časa plus trideset dana (čl. 15v), 2) zadržavanje lica za koje postoje osnovi sumnje da su izvršila krivično delo sa elementom organizovanog kriminala – do šezdeset dana (čl. 15g) i 3) *pri-
tvaranje lica koja pripadaju organizovanoj kriminalnoj grupi* ili drugoj organizovanoj grupi – do šest meseci (čl. 15d). U svim ovim slučajevima, odnosno za vreme trajanja svih ovih vidova lišenja slobode, postavlja se pitanje da li ova lica imaju pravo na branioca i kontakt sa njim, pošto takvo pravo nije izričito predviđeno u ovim odredbama. Praksa je jedinstvena u stavu da se ovo pravo licima koja su lišena slobode na jedan od ova tri načina ne priznaje, ali je takav stav pogrešan iz sledećeg razloga.

Naime, u svim ovim situacijama lišenja slobode pravo na branioca nije izričito predviđeno zakonom, ali nije ni izričito isključeno. Zato je neophodno da se do odgovora na ovo pitanje dođe tumačenjem ostalih zakonskih odredbi. Prema Zakoniku o krivičnom postupku, ako u odredbama glave DŽDŽIDŽa, odnosno u posebnom postupku za suzbijanje organizovanog kriminala, nije nešto drugo predviđeno, shodno će se primenjivati odredbe opšteg krivičnog postupka (čl. 504a st. 2), pa to znači i pravo na branioca koje je licima lišenim slobode garantovano po opštim odredbama ZKP-a. Sporno je što se pomenuti vidovi lišenja slobode ne obavljaju po ZKP-u, već po posebnom Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju

organizovanog kriminala. U ovom zakonu, međutim, nema takve izričite odredbe da će se u slučaju ako nešto nije predviđeno ovim zakonom primenjivati ZKP, pa to onda može biti argument za tumačenje da branilac kod ovih vidova lišenja slobode nije dozvoljen, pošto pravo na njega nije izričito predviđeno. Međutim, ovakav argument ipak nije dovoljan jer gubi iz vida činjenicu da ovaj poseban zakon logično dopunjuje Zakonik o krivičnom postupku kad se radi o organizovanom kriminalu i da se bez njega odredbe ZKP-a o posebnom postupku za dela organizovanog kriminala praktično i ne mogu primeniti. Zbog toga bi logičnim tumačenjem primena pomenute analogije bila moguća i prihvatljiva. Pored ovog, u prilog ovakvog tumačenja mogu se navesti i odredbe Ustavne povelje koja za tumačenje odredbi o ljudskim pravima predviđa posebna pravila koja ne važe u ostalim slučajevima tumačenja (kada predmet tumačenja nisu odredbe o ljudskim pravima). Tako Ustavna povelja predviđa da se prilikom ograničenja ljudskih prava i tumačenja ovih ograničenja mora voditi računa o suštini prava koje se ograničava i o tome da li postoji način da se svrha postigne manjim ograničenjem prava (čl. 5. st. 4). Takođe, predviđeno je da tumačenje odredbi Povelje ne može biti takvo da dovodi do ograničenja ljudskih prava u većoj meri nego što je to propisano ovom poveljom ili ustavima država članica (čl. 4). Na osnovu ovog proizilazi da odgovor na sporno pitanje da li lice koje je lišeno slobode na jedan od tri pomenuta načina ima pravo na branioca ili ne, pošto to pravo zakon izričito ne predviđa ali i ne isključuje, mora da bude pozitivan.

Međutim, čak i ako se ne bi prihvatili ovi argumenti u prilog prava na branioca, koji su po nama logični i ubedljivi, neprihvatanje prava na branioca kod ovih vidova lišenja slobode bilo bi protivno međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima koji nas obavezuju. Tako prema članu 14. st. 3b Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima „svako ko je optužen za krivično delo ima pravo... za opštenje sa braniocem po svom izboru“. Takođe i prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, čl. 6. st. 3c „svako ko je optužen za krivično delo ima sledeća minimalna prava...da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere“. Ovakvom shvatanju bi se moglo prigovoriti da navedene odredbe Međunarodnog pakta i Evropske konvencije ga-

rantuju pravo na branioca samo u slučaju optuženja za krivično delo, a toga kod navedenih slučajeva lišenja slobode nema. Međutim, treba voditi računa da se pojam „optuženja za krivično delo“ mora tumačiti suštinski, a ne formalno, odnosno široko i u pravcu jačanja zaštite ljudskih prava. Na to izričito upućuje sam Međunarodni pakt u članu 5. kad kaže „nijedna odredba ovog Pakta ne može biti tumačena tako da... se teži uništenju prava i sloboda priznatih u ovom Paktu ili ograničenjima širim nego što su predviđena pomenutim Paktom“. Ovakvo shvatanje izričito zastupa i Evropski sud za ljudska prava (međunarodno telo koje je formirano da nadzire sprovođenje Evropske konvencije o ljudskim pravima). U slučaju „De NJeer protiv Belgije“ Sud je zastupao široko tumačenje pojma „krivična optužba“ opredeljujući se za njegov suštinski a ne formalni pojam.¹⁰ U daljim odlukama sud je otišao još dalje i konkretnije u ovakvom stavu. Tako je u slučaju „Eckle protiv SR Nemačke“ smatrao da se „krivična optužba“ može tumačiti (opisati) kao „zvanično obaveštenje pojedincu od strane nadležne vlasti o tvrdnji da je izvršio krivično delo“,¹¹ da bi u drugoj presudi ovaj pojam još više proširio. U slučaju „Foti i ostali protiv Italije“ Sud je smatrao da „krivična optužba“ obuhvata i „druge mere koje podrazumevaju takvu tvrdnju i koje na sličan način suštinski utiču na položaj osumnjičenog“. ¹² Po stanovištu Suda taj „suštinski uticaj“ postoji ako je objavljena poternica ili izvršen pretres stana ili lica, dok takav uticaj ne postoji ako je samo obavljen razgovor u policiji, ili su saslušani svedoci ili su preduzete druge radnje bez neposrednog uticaja na pojedinca.¹³ U prilog ovakvog tumačenja treba navesti i izričitu odredbu Povelje o ljudskim i manjinskim pravima (čl. 10) prema kojoj se ljudska prava koja su u njoj garantovana moraju tumačiti na način kojim se „unapređuju vrednosti otvorenog i slobodnog društva“ i u skla-

¹⁰ Presuda „De NJeer protiv Belgije“ od 27. II 1980. godine, Series A No. 35.

¹¹ Presuda „Eckle protiv SR Nemačke“ od 15 VII 1982. godine, Series A No. 51.

¹² resuda „Foti i ostali protiv Italije“ od 10. DŽII 1982. godine, Series A No. 56.

¹³ D. Gomien: „Kratka vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima“, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1996, str. 35.

du sa „praksom međunarodnih tela“ koja nadziru sprovođenje ljudskih prava. Praksa međunarodnih tela, gde spada i Evropski sud za ljudska prava, je kao što smo videli takva da vrlo široko tumači pojam „krivične optužbe“. Ne samo kad je formalno podignut optužni akt protiv nekog lica, već kad su prema njemu primenjene bilo kakve mere koje ga suštinski stavljaju u položaj osumnjičenog lica. Navedene tri situacije lišenja slobode to bez sumnje ispunjavaju. Na kraju, u prilog shvatanja da lica lišena slobode u ovim situacijama imaju pravo na branioca može se navesti i član 16. st. 2. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima koji predviđa da: „svako ima pravo... da uzme branioca po svom izboru, pred sudom ili drugim organom nadležnim da vodi postupak“. Ovde se radi o organima policije koji vode neki postupak protiv lica koja su lišili slobode, pa proizilazi da i ova lica imaju pravo na branioca na osnovu navedene odredbe Povelje o ljudskim i manjinskim pravima.

3. Razlozi za lišenje slobode odn. pritvor

Kao što smo videli, Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala predviđa tri vrste lišenja slobode: „preventivno zadržavanje“, „zadržavanje“ i „pritvaranje“. Iz činjenice što se koriste različiti termini proizilazi da se radi o različitim vidovima lišenja slobode. Međutim, pošto se u sva tri slučaja lišenje slobode izvršava u „posebnoj pritvorskoj jedinici“ (čl. 15v st. 1; čl. 15g st. 1; čl 15d st. 1) proizilazi da se radi o pritvoru. Ovakav zaključak je logičan pošto za suštinu neke mere nije bitan njen naziv nego njena sadržina. Ako se neko lišenje slobode izdržava u prostorijama pritvora onda je to pritvor bez obzira koji naziv se koristi za označavanje ovakve mere (zadržavanje, preventivno zadržavanje i sl.). Ovo terminološko preciziranje je bitno iz sledećeg razloga. Ako je kod ovih mera u pitanju pritvor, a jeste, onda one moraju da ispunjavaju uslove koje za određivanje pritvora propisuje Povelja o ljudskim i manjinskim pravima, kao i međunarodni dokumenti o ljudskim pravima. Prema članu 15. st. 3. ove Povelje pritvor se može odrediti samo ako su ispunjena tri uslova: 1) da postoji odluka suda, 2) zbog vođenja krivičnog po-

stupka i 3) zbog osnovane sumnje da je izvršeno krivično delo. Navedene odredbe o lišenju slobode su suprotne ovim zahtevima (uslovima) koje nalaže Povelja. Tako, nema odluke suda. „Preventivno zadržavanje“ određuje po žalbi Republički javni tužilac (čl. 15v st. 7), a „zadržavanje“ policija odn. ministar unutrašnjih poslova (čl. 15d st. 2. i st. 3). Zatim, ne traži se osnovana sumnja da je izvršeno krivično delo, već niži stepen sumnje (kod zadržavanja se traže „osnovi“ sumnje – čl. 15g st. 1), ili se čak uopšte ne traži sumnja da je izvršeno krivično delo već se pritvaranje vrši iz drugih razloga. Kod „preventivnog zadržavanja“ to je mogućnost da lice pruži obaveštenja ili ukaže na dokaze (čl. 15b st. 1), a kod „pritvaranja“ to je i pripadnost lica „drugoj organizovanoj grupi“ (čl. 15d st. 1) pod kojom se podrazumeva grupa koja nije obrazovana u cilju „neposrednog vršenja krivičnih dela... ali je u funkciji organizovanog kriminala“ (čl. 3. st. 2). Takođe, za određivanje pritvora ne traži se uvek da je to „neophodno radi vođenja krivičnog postupka“. Tako se može preventivno zadržati „lice koje može da pruži ta obaveštenja ili ukaže na dokaze“ (čl. 15b st. 1), a zadržati lice bez bilo kog razloga osim postojanja „osnova“ sumnje (a ne „osnovane“ sumnje) da je izvršeno krivično delo (čl. 15g st. 1).

Pored navedenih suprotnosti sa Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima, neke odredbe kod navedenih oblika lišenja slobode suprotne su i međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima. Tako Međunarodni Pakt zabranjuje samovoljno lišenje slobode („niko ne može biti predmet samovoljnog hapšenja ili pritvaranja“ – čl. 9. st. 1). Ova samovoljnost postoji u dva slučaja: 1) ako definitivnu odluku o lišenju slobode ne donosi sud nego neki drugi državni organ (npr. policija) i 2) ako su razlozi za lišenje slobode široko i neodređeno definisani u zakonu tako da to dopušta različita shvatanja i time i arbitrarnost i samovolju. Kod mere zadržavanja (čl. 15g) upravo je to slučaj. Meru određuje policija, a razlog za njeno određivanje praktično ne postoji jer se traži samo da postoje „osnovi“ sumnje da je izvršeno krivično delo. Šta znače „osnovi“ sumnje i u kojoj meri to podrazumeva arbitrarnost i samovolju nije potrebno posebno obrazlagati. Za razliku od Međunarodnog Pakta, Evropska konvencija o ljudskim pravima ne predviđa zabranu samovoljnog lišenja slobode, već isti cilj postiže na drugi način: taksativno

nabrajajući u kojim slučajevima, odnosno iz kojih razloga je lišenje slobode jedino moguće. Ti razlozi su: 1) posle presude nadležnog suda; 2) zbog neizvršenja zakonitog naloga suda; 3) ispunjenje neke obaveze propisane zakonom; 4) radi privođenja pred nadležni organ vlasti zbog osnovane sumnje da je izvršio krivično delo; 5) sprečavanje lica da izvrši krivično delo; 6) bekstvo; 7) smrtna kazna i 8) na odgovarajući način kod maloletnika. Svi posebni vidovi lišenja slobode za krivična dela organizovanog kriminala u suprotnosti su na određeni način sa ovim odredbama Evropske konvencije. Tako se razlog za meru preventivnog zadržavanja, kojom se lišavaju slobode lica koja mogu da pruže obaveštenja ili dokaze (reč je praktično o svedocima), ne može podvesti ni pod jedan od navedenih razloga kada je lišenje slobode po Evropskoj konvenciji jedino moguće. Na stranu suprotnost sa zdravim razumom po kome se ničim ne može objasniti mogućnost da se hapsi neko ko nije osumnjičen za izvršenje krivičnog dela. Propisati ovakvo rešenje, ili dati neograničeno ovlašćenje policiji da hapsi svakog bez razlike po svom nahođenju, praktično je potpuno isto. Razlozi za druga dva vida lišenja slobode takođe se ne mogu podvesti pod postojanje „osnovane“ sumnje da je izvršeno krivično delo. Mera zadržavanja je moguća ako postoje „osnovi“ sumnje da je izvršeno krivično delo, iako bi moralo da se radi barem o „osnovanoj“ sumnji, a kod mere pritvaranja postojanje „osnovane“ sumnje se i ne traži i dovoljna je i pripadnost lica „drugoj organizovanoj grupi“ (čl. 15d st. 1) pod kojom se podrazumeva i grupa koja nije obrazovana u cilju „neposrednog vršenja krivičnih dela... ali je u funkciji organizovanog kriminala“ (čl. 3. st. 2). Šta to praktično znači „u funkciji organizovanog kriminala“ nije jasno, a izgleda da se to i želelo. U kojoj meri to dopušta arbitrarnost i samovolju, koja je zabranjena navedenim međunarodnim dokumentima, ne treba posebno obrazlagati.

Na kraju treba reći da je već i sam zakonodavac bio svestan manjkavosti navedenih rešenja u Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala i to pre svega u vezi sa nepostojanjem sudske kontrole lišenja slobode, nepredviđanjem na izričit način prava na branioca u ovim situacijama, kao i neadekvatnim razlozima za lišenje slobode. Zato je i predviđeno u članu 5. Zakona o izmenama i dopunama

ovog zakona¹⁴ da će u roku od 90 dana od stupanja na snagu ovih izmena Narodna skupština preispitati odredbe člana 15v, 15g i 15d Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala (odn. odredbi koje predviđaju navedena tri nova vida lišenja slobode za krivična dela organizovanog kriminala). To znači da se može očekivati izmena ili ukidanje ovih odredbi ukoliko se njihova praktična primena pokaže lošom, ili se prihvati stav da su neka rešenja, kao što smo to pokazali, suprotna ne samo Povelji o ljudskim i manjinski pravima, nego i međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima koji neposredno obavezuju našu zemlju. Kritike koje su na račun ovih rešenja iznete od strane obične i stručne javnosti, stručnih udruženja i međunarodnih organizacija uticale su verovatno da Ustavni sud Srbije donese privremenu meru, odnosno rešenje kojim se obustavlja izvršenje pojedinačnih akata i radnji koje su preduzete na osnovu članova 15v, 15g i 15d Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala do donošenja konačne odluke Ustavnog suda.¹⁵

Kakva će konačna odluka Ustavnog suda biti sasvim je izvesno. Međutim, šteta koja je napravljena ovakvim brzopletim zakonodavnim rešenjima vrlo je velika i ona se ne sastoji samo u šteti po konkretne pojedince prema kojima su ove mere primenjivane, već daleko više u tome što kod građana jača svest da je sve dopušteno samo ako je to iz nekog razloga odnosno zbog nekog cilja korisno. Od toga pa do potpune samovolje samo je jedan, i to veoma mali, korak.

¹⁴ „Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 39/2003.

¹⁵ „Službeni glasnik Repulike Srbije“ br. 60/2003. od 10. juna 2003.

ODBRANA OKRIVLJENOG U POSTUPCIMA ZA KRIVIČNA DELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Najnoviji događaji u našem društvu (pre svega ubistvo premijera dr Zorana Đinđića) izazvali su donošenje izmena i dopuna nekoliko zakona iz oblasti krivičnog prava. Izmene i dopune krivičnog zakonodavstva obavljene su za vreme trajanja vanrednog stanja, kada je uveliko trajala policijska akcija otkrivanja i hvatanja raznih izvršilaca krivičnih dela i to, pre svega, onih koja su rezultat delovanja organizovanih kriminalnih grupa, za koje se može reći da su u domenu organizovanog kriminaliteta.

Za sve vreme trajanja vanrednog stanja isticani su uspešni rezultati policije, koji su kod građana stvorili osećanje povišene lične sigurnosti i zadovoljstvo radom policije. Dakle, posle dugog perioda problematičnog rada policije i opšteg nezadovoljstva njenim rezultatima, naišli su nesumnjivi uspesi u radu koji su se objašnjavali činjenicom uvedenog vanrednog stanja i ovlašćenjima koja je policija imala na osnovu podzakonskih akata donetih u vreme vanrednog stanja.

U laičkoj, a i pravničkoj javnosti, stvoreno je uverenje da policija može uspešno da radi samo ako ima široka ovlašćenja, i ukoliko nema onih ograničenja koja nameću odredbe Zakonika o krivičnom postupku u pogledu zaštite prava i sloboda čoveka i građana. Broj izvršenih a neotkrivenih najtežih krivičnih dela i opšte osećanje apsolutne ugroženosti građana u pogledu

lične i imovinske sigurnosti, stvorio je javno mišljenje da je opšta kriminalizacija našeg društva uzrokovana postojanjem blagog, prevaziđenog i neadekvatnog krivičnog zakonodavstva. Političari i državni činovnici svojim svakodnevnim izjavama širili su uverenje da je uzrok takve ekspanzije kriminaliteta u lošim krivičnim propisima, a ne u nekim opšte društvenim prilikama kao mogućim egzogenim kriminogenim faktorima. Tako se došlo do vladajućeg uverenja da se u suzbijanju kriminaliteta prioritet da represiji, a ne prevenciji kao prvorazrednom zadatku u borbi protiv kriminaliteta.

Doduše mora se reći da je policija otkrivanjem i hvatanjem brojnih izvršilaca krivičnih dela ostvarila izuzetan rezultat, koji se po svojoj prirodi nalazi u sferi preventive, jer saznanje potencijalnih izvršilaca krivičnih dela da će biti otkriveni i izvedeni pred sud predstavlja najznačajniji preventivni faktor koji odvraća od vršenja krivičnih dela. Ali, istovremeno tu se postavlja i jedno drugo pitanje; da li se dobri policijski rezultati jedino mogu ostvariti ukoliko policija ima neograničeno ovlašćenje ili se do njih može doći i sa manje ovlašćenja ali sa dobrom organizacijom, opremljenošću i spremnošću da se taj posao kontinuirano obavlja i uz prethodno pročišćavanje sopstvenih redova od kriminalnih i korumpiranih pojedinaca, koji su predstavljali jedan od značajnijih uzroka pojave organizovanog kriminaliteta.

Iskustva demokratskih država u borbi protiv kriminaliteta jasno upućuju da se uspešni rezultati policije u njegovom suzbijanju ne oslanjaju na velikim ovlašćenjima policije, niti pak na značajnijim ograničenjima ljudskih prava i sloboda, kako u prekrivičnom tako i u krivičnom postupku. U našem društvu još uvek postoji rasprostranjeno uverenje da se samo silom i represijom može delovati protiv kriminaliteta, te da svako zalaganje za puno poštovanje savremenih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i slobodama i unutrašnjeg zakonodavstva koje je prihvatilo takve međunarodne standarde, predstavlja smetnju za uspešnu borbu protiv kriminaliteta. Mora se reći da su takva razmišljanja odraz nekompetentnih osoba i da predstavljaju primitivno gledanje na uzroke i posledice takvog ponašanja. Nužno je podsetiti da se policija mora ograničavati u upotrebi svoje i onako ogromne sile, i da nema policije koja neće zloup-

trebiti svoju silu, ako se ona zakonski striktno ne reguliše i ograniči na meru koja je neophodna za njeno funkcionisanje. U protivnom, policija postaje prepreka za demokratski razvoj društva i začetnik kriminalizacije društva.

Prethodni režim koji je trajao do 05. 10. 2000. godine najbolje ilustruje takvo gledanje na ovlašćenja policije i njeno ustrojstvo kao jednog od stubova na koji se oslanjao režim autokratske vladavine. Ne sme se zapasti u fasciniranost silom kao svemogućeg faktora kojim se društvo oslobađa devijantnih ponašanja pojedinaca.

Zakon o izmenama i dopunama zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala sadrži niz odredaba koje su neprihvatljive sa stanovišta međunarodnih konvencija i naših ustavnih rešenja. Izmene i dopune ovog zakona izvršene su upravo u vreme vanrednog stanja i predstavljaju tipična rešenja koja imaju prevashodni naglasak na ograničavanju ljudskih prava i sloboda, i negiranje opštih rešenja koja su data Zakonikom o krivičnom postupku, koji je, inače, počeo da se primenjuje pre nešto više o godinu dana, tj. 28. 03. 2002. godine. Donošenje Zakonika o krivičnom postupku praćeno je opštom ocenom, pa i same policije, da je to savremeni zakon koji stvara optimalne uslove svim državnim organima da se uspešno suzbija kriminal.

Činjenica da je prethodno vanredno stanje otkrilo neslućenu rasprostranjenost organizovanog kriminala još uvek ne znači da se do takvih rezultata došlo i da se ubuduće može doći samo ukoliko se policiji daju neograničena ovlašćenja. Treba imati u vidu da policijski rezultat u tom smislu nije proistekao iz tih ovlašćenja, već iz jasnog političkog stava i odlučnosti u mobilisanju svih policijskih snaga da se, najpre, otkriju izvršioci ubistva premijera, kao i da se konačno počne sa obračunom protiv organizovanog kriminala, budući da se dugo negiralo njegovo postojanje i da je on počeo da ugrožava i sam opstanak države.

U glavi II-a – čl. 15a pod nazivom posebna ovlašćenja nadležnih državnih organa u krivičnom postupku za krivična dela organizovanog kriminala navodi se da se za krivična dela organizovanog kriminala primenjuju odredbe Zakonika o krivičnom postupku, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Tako se odredbom čl. 15b predviđa mogućnost preventivnog zadržavanja lica koje može da pruži obaveštenja ili ukaže na dokaze, i da to zadržavanje može da traje najduže 24 časa. U stavu dva navedenog člana govori se o pravu na obaveštavanju porodice i drugih lica, kao i pravu na advokata tog lica i dužnosti službenog lica da o tim pravima upozna preventivno zadržano lice.

Dakle, u pitanju je građanin a ne osumnjičeni, pa je osnovano zapitati se zašto bi to lice imalo pravo na advokata. Takvo pravo upućuje na zaključak da je to preventivno zadržano lice ustvari lice koje podseća na osumnjičenog, iako je očigledno da se radi o licu koje može biti samo potencijalni svedok. Takva odredba je licemerna, jer nudi pravo na advokata potencijalnom svedoku u krivičnom postupku i to u situaciji kada se ono realno lišava slobode i kada se ono ni na koji način ne okrivljuje. Ne može pravo na advokata da umanju neustavnost ove odredbe, kao i njenu suprotnost sa odredbom čl. 5. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koju je naša država upravo potpisala, i koju do sada još nije ratifikovala.

U istoj zakonskoj odredbi navedeno je da se preventivno zadržano lice ne sme saslušavati, niti se od njega mogu tražiti obaveštenja koja se ne odnose na razloge preventivnog zadržavanja. Međutim, odmah u stavu 4. čl. 15b predviđa se mogućnost da se ono može saslušavati, ako to razlozi hitnosti zahtevaju, u smislu Zakonika o krivičnom postupku, i da za saslušanje nije potreban pristanak iz čl. 226. stav 9. Zakonika o krivičnom postupku. Ovo je potpuno nerazumljiva norma i tako je stipulisana kao da se želelo da se prikrije prava suština preventivno zadržanog lica. No, nije jasno kako će se obaviti njegovo saslušanje po odredbama Zakonika o krivičnom postupku i bez njegovog pristanka, ako ono ne želi da se saslušava. To što ta norma upućuje na čl. 226. stav 9. Zakonika o krivičnom postupku, nema nikakve veze sa tom zakonskom odredbom, jer se čl. 226. st. 9. Zakonika o krivičnom postupku predviđa mogućnost saslušanja osumnjičenog *uz njegov pristanak*.

Međutim, preventivno zadržano lice, bar kako ova odredba govori, jeste potencijalni svedok, a ne osumnjičeni, koga služba treba da saslušava i bez njegovog pristanka. Da li to znači da to preventivno zadržano lice ima obavezu da da iskaz u svojstvu svedoka i da će snositi sve posledice koje se odnose na lica koja to svojstvo imaju po odredbama Zakonika o krivičnom postupku.

Zapanjujuća odredba po kojoj se potencijalni svedok lišava slobode, pa nakon toga, ili upravo uz lišenje slobode, primorava da se sasluša, da bi se taj iskaz u krivičnom postupku upotrebio kao dokaz, iako okolnosti pod kojima se to saslušavanje odvija očigledno govore da takav iskaz nije pribavljen na regularan način. To predstavlja pravu prinudu i s toga se obezbeđenje takvog dokaza mora tretirati kao nedozvoljeno, jer dati iskaz nije slobodno izraženo zapažanje o onim okolnostima o kojima se sasluša. U takvoj odredbi sadržana su rešenja koja su u suprotnosti sa rešenjima o saslušanjima svedoka uz procesne garancije Zakonika o krivičnom postupku.

Kada se ovome doda i mogućnost da se izuzetno preventivno zadržano lice može da zadrži još do 30 dana u posebnoj pritvorskoj jedinici, onda je više nego jasno da to lice biva saslušavano pod okolnostima koja su u suprotnosti sa osnovnim ustavnim i zakonskim načelima koja govore o poštovanju prava na slobodu čoveka i građanina.

Ako se pri tom ima u vidu da o tom preventivnom zadržavanju (ustvari lišavanju slobode) odlučuje specijalni tužilac, a ne sud, jasno je da takvo rešenje predstavlja pravi kuriozum koji ne poznaje ni jedno krivično zakonodavstvo bilo koje demokratske države. Konačno, šta se hoće ovakvom zakonskom odredbom; da li ona svojom snagom prinude obezbeđuje valjane dokaze ili se ide za tim da se dokazi protiv određenih lica dobiju po svaku cenu, iako oni ne bi bili verodostojni, samo zato što je u pitanju delatnost koja je u funkciji suzbijanja organizovanog kriminala. Takvo rešenje unazađuje krivičnu proceduru bez izgleda da se takvo stanje lako popravi, uz istovremeno negativno dejstvo i na pravosuđe, koje u primeni ovakvih zakonskih rešenja ne može izgraditi pravne stavove koji bi se zasnivali na poštovanju ljudskih prava i sloboda. To vodi jednom pravnom voluntarizmu kojim se sudovima nameću cinična i protivrečna rešenja u vezi sa pravnim poimanjem i doslednim poštovanjem prava čoveka i građanina. Posebno je negativna politička posledica takvog rešenja, jer Evropska zajednica neće biti indiferentna na ovakve zakonske odredbe, nezavisno od toga što smo u vanrednom stanju bili podržani u našim nastojanjima da se započne kontinuirana borba protiv organizovanog kriminala.

Kada se na osnovu navedene zakonske odredbe potencijalni svedok može lišiti slobode u trajanju od 30 dana, ne čudi da je u sledećim odredbama predviđena mogućnost preventivnog zadržavanja osumnjičenog u trajanju od 60 dana i to od strane policije. Dakle, osumnjičeni se u prekrivičnom postupku lišava slobode u tolikom trajanju a da se pri tom ne dovodi pred sud u najkraćem mogućem roku, kako je to inače predviđeno čl. 9. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i čl. 5. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Postojanje policijskog pritvora u trajanju od 3 dana u periodu od 1973. godine pa sve do odluke Saveznog ustavnog suda 2000. godine kojom se ukida takva mogućnost, izazivalo je brojna protivljenja takvom zakonskom rešenju, pa je otuda takvo rešenje izostalo u donetom Zakoniku o krivičnom postupku. Otuda začuđuje da se sada navedenom zakonskom odredbom policiji daje ovlašćenje za preventivno zadržavanje lica u trajanju od 60 dana, iako se takva mogućnost ne zove pritvorom, mada je u pitanju realno lišenje slobode osumnjičenog lica za krivično delo organizovanog kriminala. Nameće se utisak da se ide za takvim rešenjem u očekivanju da se preventivnim zadržavanjem osumnjičenog lica za krivično delo organizovanog kriminala ostvare određeni rezultati na planu obezbeđivanja dokaza, kao da se oni ne mogu na drugi način pribaviti. Međutim, ostaje otvoreno pitanje da li i takvo lišenje slobode (preventivno zadržavanje osumnjičenog lica) samo po sebi obezbeđuje pribavljanje dokaza za krivični postupak koji se očekuje, ili je to u stvari vraćanje policije na status državnog organa koji je iznad suda. Policija ima ili nema određene dokaze koji stvaraju osnovu sumnje prema nekom licu pa shodno tome podnosi krivičnu prijavu protiv određenog lica za određeno krivično delo, a tako dugo zadržavanje u pritvorskoj jedinici upućuje na zaključak da je policiji potreban taj oblik prinude da bi se eventualno došlo do dokaza koji su neophodni za podnošenje krivične prijave. Sve u svemu, takva zakonska mogućnost bitno odudara od osnovnih principa koji su postavljeni u Zakoniku o krivičnom postupku, a koji se odnose na pravo na slobodu čoveka i građanina koje se može ograničiti samo u onoj meri koja je neophodna i da se lice lišeno slobode mora odmah privesti sudu.

Pitanje pritvora koji može da odredi istražni sudija u trajanju od 3 meseca, ako je to neophodno za utvrđivanje identiteta i hvatanje pripadnika organizovane kriminalne grupe, protiv lica za koje je utvrđeno da pripada takvoj ili drugoj organizovanoj grupi, takođe je čisto arbitrarno određeno i ne zasniva se ni na kakvoj razumnoj osnovi za određivanje pritvora. (čl. 15d Zakon o izmenama i dopunama zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala). Šta znači pritvoriti takvo lice? Ako je to neophodno za utvrđivanje identiteta i hvatanje pripadnika organizovane kriminalne grupe; dokle taj pritvor traje i šta biva sa pritvorom ukoliko se utvrdi identitet i uhvate pripadnici organizovane kriminalne grupe. Da li se tada pritvor ukida ili se takvo lice i dalje zadržava u pritvoru i po kom osnovu, imajući u vidu odredbe o pritvoru koje predviđa Zakonik o krivičnom postupku.

Pošto je ovo ledž specialis, osnovano je pretpostaviti da ga istražni sudija i dalje može zadržati u pritvoru a pogotovu što je predviđeno, opet jednom bezbolnom normom, da Vrhovni sud Srbije iz naročito opravdanih razloga na obrazloženi predlog Specijalnog tužioca ili predsednika Posebnog odeljenja Okružnog suda može pritvor produžiti najviše za još tri meseca (čl. 15đ Zakona). To u stvari znači da pritvor traje 6 meseci, u svakom slučaju dok tužilac ne podigne optužnicu.

Ovakvom rešenju o određivanju pritvora mora se prigovoriti, ne zbog dužine njegovog trajanja koliko zbog činjenice da za njegovo određivanje nisu predviđeni procesni razlozi koji bi se ticali nesmetanog vođenja krivičnog postupka, već vanprocesni – bolje rečeno kriminalistički. Takvo rešenje je sasvim suprotno odredbama o pritvoru sadržanim u Zakoniku o krivičnom postupku, pa je ono neprihvatljivo kao takvo, bez obzira što je ovim posebnim zakonom ono predviđeno za osumnjičena lica za krivična dela organizovanog kriminala.

U svemu ovome nigde se ne navodi da je u pitanju započet krivični postupak, ali se da pretpostaviti da je to u pitanju. Međutim, to je trebalo izričito navesti, jer se ovakvim rešenjem stvara mogućnost da se takvo lice pritvori i u vreme kada protiv njega nije podnet zahtev za sprovođenje istrage i kada se još ne vodi krivični postupak.

U odredbi čl. 16d stav 7. pomenutog zakona predviđeno je da pritvoreno lice može saslušavati specijalni tužilac ili ovlašćeni tužilac, a na zahtev Specijalnog tužioca i ovlašćeno službeno lice Službe. Ovakvom odredbom tužilac dobija ulogu suda, iako sud vodi istragu, čime se ne samo narušava stranačka uloga u krivičnom postupku, već eliminiše i sam istražni sudija iz istrage, koja inače teče shodno njegovim odlukama, u kojoj se izvode radnje dokazivanja pred njim. Da li je to nepoverenje u istražnog sudiju ili se ide za tim da se uveća značaj Specijalnog tužioca. Bez obzira kakvi su motivi rukovodili zakonodavca za ovakvo rešenje, mora se reći da je isto u suprotnosti sa osnovnim postavkama krivičnog procesa, u kome stranke ne izvode radnje dokazivanja i po kojima se istraga sprovodi u celini od strane istražnog sudije.

Navedene zakonske norme imaju značajan uticaj na položaj i odbranu okrivljenog za krivična dela organizovanog kriminala i predstavljaju uskraćivanje prava na ličnu slobodu. Krivični postupak koji se vodi za krivična dela organizovanog kriminala može biti osoben u određenim odredbama u odnosu na Zakonik o krivičnom postupku, ali se ta specifičnost ne može protezati preko granica koje bitno ograničavaju garantovano pravo na ličnu slobodu, pravo da o lišenju slobode – pritvoru odlučuje sud i da krivični postupak u celini vodi sud a ne stranke, pa makar da je u pitanju i Specijalni tužilac.

Osim toga u Povelji o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama u čl. 17. predviđeno je pravo na pravično suđenje, tako što svako ima pravo da o njegovim pravima, obavezama, kao i optužbama protiv njega, bez odlaganja, odlučuje nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljeni sud. Takođe je očigledno da pomenuti zakon sa navedenim odredbama ne ispunjava zahteve iz odredbe čl. 15. i odredbe čl. 14. Povelje kojom je predviđeno da svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud, po hitnom postupku, ispitati zakonitost lišavanja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.

Ovakva mogućnost je isključena u slučajevima preventivnog zadržavanja lica, bilo u svojstvu građanina bilo u svojstvu osumnjičenog, jer kada je u pitanju preventivno zadržavanje lica od koga se traže obaveštenja (dakle građanina), o njegovoj žalbi

protiv rešenja o zadržavanju odlučuje Republički tužilac u roku od 72 časa (čl. 15v Zakona). A kada je u pitanju preventivno zadržavanje osumnjičenog do 30 dana rešenje o zadržavanju donosi ovlašćeno službeno lice Službe, a ministar nadležan za unutrašnje poslove, iz naročito opravdanih razloga, na obrazloženi predlog ovlašćenog službenog lica Službe, može produžiti zadržavanje lica za još najviše 30 dana (čl. 15g Zakona). Jasno je da preventivno zadržano lice nema mogućnosti da o njegovoj slobodi odlučuje sud, već to čini Specijalni odnosno Republički tužilac, a u slučaju osumnjičenog on je lišen i prava na žalbu, pa makar da o njoj i ne odlučuje sud.

Treba istaći da Zakon o izmenama i dopunama zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala bitno drugačije određuje pojam organizovanog kriminala od Zakonika o krivičnom postupku. Data definicija organizovanog kriminala u ovom posebnom zakonu ne odgovara doktrinarnoj definiciji, tako da je određivanje pojma organizovanog kriminala po ovom zakonu ustvari definisanje pojma tzv. organizacijskog kriminala. Na taj način, pogrešnim definisanjem organizovanog kriminala čitava zakonska regulativa tog ledž specialis-a usmerava kriminalno-političke mere na suzbijanje jednog sasvim drugog, u svakom slučaju manje društveno opasnog, vida kriminalnog ponašanja. Ako bi neko rekao da je u pitanju jednaka društvena opasnost između ove dve vrste kriminalnog ponašanja, treba istaći da data definicija organizovanog kriminala ostavlja netaknutim glavni uzrok organizovanog kriminala. A to je, povezanost kriminalnih grupa sa predstavnicima policije, pravosuđa i ostalih državnih organa. Mora se priznati da taj element povezanosti organizovanih grupa sa državnim ili političkim strukturama predstavlja najznačajniji indikator, koji čini ne samo razliku između organizacijskog i organizovanog kriminala, već i bitno određuje veličinu društvene opasnosti. Ako se to zanemari ostaje po strani ono što je najbitnije: inficiranost države i politike kriminalnim duhom.

Ovakva bitna razlika u definisanju organizovanog kriminala između ovog posebnog zakona i Zakonika o krivičnom postupku, ako ništa drugo, izaziva zabunu kod svih organa koji su angažovani u suzbijanju organizovanog kriminala. S druge strane, neprihvatljivo je da se organizacijskom kriminalu daje značenje

organizovanog kriminala i to sa stanovišta kriminalne politike, jer se akcije i mere preduzete ka jednom grupnom delovanju kriminalaca pripisuju kao da je u pitanju drugi oblik kriminalne delatnosti, koji je u stvari bio osnovni motiv za donošenje ovog posebnog zakona. Htelo se jedno, a dobilo se sasvim nešto drugo. Da li je takav rezultat posledica brzopletog donošenja zakona, ili je posredi svesno zanemarivanje glavnog elementa za postojanje organizovanog kriminala – želje političara da se ta povezanost organizovanih kriminalnih grupa sa politikom i državom učini i dalje nepostojećom, budući da je vlast uporno negirala postojanje organizovanog kriminala u nas?

Bez obzira da li je to svesno ili nesvesno učinjeno, ostaje potreba da se ovaj ledž specialis mora promeniti i u odredbama čl. 2 i čl. 3, u kojima se definiše pojam organizovanog kriminala, kako se njime ne bi suprotno Zakoniku o krivičnom postupku određivao pojam organizovanog kriminala, koji, inače, pravilno definiše taj pojam prema dostignućima opšte prihvaćenog stava doktrine. Takva abolicija političara, predstavnika izvršne vlasti, medija, sudske vlasti ili drugih društvenih ili ekonomskih činilaca, ustvari znači stvaranje uslova za dalje propadanje institucija i održavanje klime koja pogoduje razvijanju, ne samo organizovanog kriminala, već kriminaliteta uopšte.

Najzad, treba istaći, da i Zakonik o krivičnom postupku, koji je inače, u svojoj glavi DŽDŽIDŽ-a – posebne odredbe o postupku za krivična dela organizovanog kriminala, dobro procesno odredio uslove i garantije pod kojima se odvija postupak, u odredbi čl. 504j učinio korak nazad u odnosu na čitav duh krivične procedure. Naime, u njoj je navedeno da se iskazi i obaveštenja koje je državni tužilac prikupi o pretkrivičnom postupku mogu koristiti kao dokaz u krivičnom postupku, ali se odluka ne može zasnivati samo na njima.

Takvo rešenje bilo je u Zakonu o krivičnom postupku i zbog nedoslednog stava povodom razlikovanja pretkrivičnog i krivičnog postupka novi Zakonik o krivičnom postupku izostavio je takvu mogućnost, izuzev za ovu glavu koja je posebna za postupak za krivična dela organizovanog kriminala.

Postavlja se pitanje zašto bi državni tužilac mogao iskaze i obaveštenja koja prikupi u pretkrivičnom postupku da kori-

sti kao dokaze u krivičnom postupku, koji se vodi za krivična dela organizovanog kriminala, a ne može da ih koristi inače u krivičnom postupku koji se vodi za krivična dela. Zašto se u postupku za krivična dela organizovanog kriminala dozvoljava ovakvo rešenje, kada se njime narušava bitna razlika između prekrivičnog i krivičnog postupka, postavljena u opštim odredbama Zakonika o krivičnom postupku.

Izložena rešenja o postupku za krivična dela organizovanog kriminala sadržana u Zakoniku o krivičnom postupku, zajedno sa rešenjima iz ledž specialis-a, određuju položaj okrivljenog u tim postupcima, za koji se može reći da je u mnogome različit od opšteg položaja okrivljenog u redovnom postupku. Ta različitost položaja okrivljenog u postupku za krivična dela organizovanog kriminala svodi se na znatna sužavanja njegovih prava kao stranke u postupku, na bitno narušavanje prava na ličnu slobodu i ograničenja niza drugih prava i sloboda, i to u meri koja se ne može tolerisati u državama koje su ustavno odredile da počivaju na vladavini prava. Borba protiv organizovanog kriminala jeste prvorazredni zadatak društva koje je ogrezlo u kriminalu, ali se kontinuirana borba protiv svake vrste kriminala mora odvijati uz poštovanje principa zasnovanih na naučnim i demokratskim dostignućima, ako se želi trajno ozdravljenje društva u najširem smislu te reči. Nema pravog i demokratskog razvoja društva ukoliko se krivična procedura prenosi sa suda na policiju i tužilaštvo jer je pravosuđe sa svim svojim nadležnostima i kvalitetom rada ogledalo kulturnog i civilizacijskog nivoa svake države.

Prof. dr Miroslav Vrhovšek
Predsednik Saveznog suda

GRAĐANSKA, ADMINISTRATIVNA, KRIVIČNA I
PRIVREDNO PRESTUPNA ODGOVORNOST PREDUZEĆA
I DRUGIH PRAVNIH LICA PREMA RATIFIKOVA-
NIM KONVENCIJAMA MEĐUNARODNOG PRAVA
(sa posebnim osvrtom na krivičnu odgovornost preduzeća i dru-
gih pravnih lica)

U 2001. i 2002. godini proglašen je veći broj Zakona o potvrđivanju Konvencija donetih na međunarodnom planu u oblasti krivičnog prava. To su sledeći zakoni:

1. Zakon o potvrđivanju konvencije o transferu osuđenih lica sa Dodatnim protokolom¹;
2. Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda²;
3. Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola³;

¹ Objavljen u „Službenom listu SRJ – Međunarodni ugovori“, broj 4, od 27. juna 2001. godine, str. 40.

² Objavljen u „Službenom listu SRJ – Međunarodni ugovori“, broj 5, od 27. juna 2001. godine, str. 3.

³ Objavljen u „Službenom listu SRJ – Međunarodni ugovori“, broj 6, od 27. juna 2001. godine, str. 3.

4. Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima, sa Dodatnim protokolom⁴;

5. Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o ekstradiciji, sa Dodatnim protokolima⁴;

6. Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o prenosu postupka u krivičnim stvarima⁴;

7. Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o suzbijanju terorizma⁴;

8. Zakon o potvrđivanju Krivičnopravne konvencije o korupciji⁵;

9. Zakon o potvrđivanju Konvencije o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom⁶;

10. Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma⁶;

11. Zakon o potvrđivanju Drugog protokola uz Hašku konvenciju od 1954. godine o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba⁶;

12. Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima deteta⁶;

13. Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola o učešću dece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima deteta⁶;

Potvrđivanje navedenih Međunarodnih konvencija predstavlja, ustvari, njihovo ratifikovanje što znači uključivanje istih u naš, pre svega, zakonodavni krivičnopravni sistem. To, dalje, znači da se odredbe ratifikovanih konvencija imaju delom direktno primenjivati za predviđene situacije, a delom se njihove odgovarajuće odredbe moraju posebno ugraditi u pozitivni zakonodavni krivično pravni sistem.

⁴ Svi zakoni su objavljeni u „Službenom listu SRJ – Međunarodni ugovori“, broj 10, od 9. novembra 2001. godine, str. 14, 24, 36, 46

⁵ Objavljen u „Službenom listu SRJ – Međunarodni ugovori“, broj 2, od 1. marta 2002. godine, str. 3

⁶ Svi zakoni su objavljeni u „Službenom listu SRJ – Međunarodni ugovori“, broj 7, od 3. jula 2002. godine, str. 3, 16, 31, 58, 64

Sve izneto će se u radu prikazati na određeni primerima proisteklim iz odgovarajućih odredbi pojedinih konvencija.

1. Zakon o potvrđivanju Konvencije o transferu osuđenih lica sa Dodatnim protokolom.

Konvencija u pitanju sadrži takve odredbe koje se imaju direktno primenjivati što znači da nije potrebno u pozitivnom zakonodavstvu bilo šta posebno uređivati.

2. Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda.

Ni kod ovog zakona nije bilo potrebno bilo šta uređivati u posebnom zakonodavstvu s obzirom da se Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda direktno primenjuje.

3. Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola.

Kod ovog zakona postoje odredbe, samo primera radi, čl. 2, 3. i 4. koje se imaju direktno primenjivati, ali postoje i odredbe – čl. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. i 12. – koje upućuju svaku državu potpisnicu da usvoji zakonodavne i druge mere koje su potrebne da bi se ustanovila kao krivična dela određena dela kada su učinjena sa namerom, što znači da to zahteva i određeno uređenje pitanja iz tih odredbi i u našem pozitivnom krivičnom zakonodavstvu.

Za razmatranje u ovom radu naročito je značajna odredba člana 10. u kojoj se govori o odgovornosti pravnih lica. Prema članu 10. Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala:

1. „Svaka država potpisnica će usvojiti neophodne mere, u skladu sa svojim pravnim načelima, kako bi se ustanovila odgovornost pravnih lica za učestvovanje u teškim krivičnim delima u koje je umešana grupa za organizovani kriminal i za krivična dela utvrđena u skladu sa članovima 5, 6, 8. i 23. ove konvencije“.

2. „Zavisno od pravnih načela države potpisnice, odgovornost pravnih lica može biti krivična, građanska ili administrativna.“

3. „Takva odgovornost ne dovodi u pitanje krivičnu odgovornost fizičkih lica koja su izvršila krivično delo“.

4. „Svaka država potpisnica će, posebno, obezbediti da pravna lica koja su odgovorna u skladu sa ovim članom podležu efikasnom, proporcionalnom i preventivnom krivičnom ili nekrivičnom kažnjavanju, koje uključuje novčane kazne“.

Krivičnu odgovornost pravnih lica predviđa i Međunarodna konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma i krivično pravna konvencija o korupciji te će o ovoj vrsti odgovornosti radi objedinjenja razmatranja ove problematike biti više reči kod razmatranja krivično pravne konvencije o korupciji.

4. Zakoni o potvrđivanju Evropske konvencije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima, sa Dodatnim protokolom, Evropske konvencije o ekstradiciji,

Evropske konvencije o prenosu postupka u krivičnim stvarima, Evropske konvencije o suzbijanju terorizma, se direktno primenjuju te stoga nije potrebno bilo kakvo posebno uređenje u pozitivnom krivičnopravnom zakonodavstvu.

5. Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma.

Ova Konvencija u članu 2. utvrđuje da „svako lice čini delo u okviru značenja Konvencije ukoliko to lice na bilo koji način, neposredno ili posredno, nezakonito i namerno, obezbedi ili prikupi sredstva sa namerom da se ona upotrebe ili znajući da će ona biti upotrebljena, u celini ili delimično, radi činjivanja dela, koja su u istom članu precizno navedena.“

Upravo zbog toga je neophodno da države potpisnice u smislu člana 4, 6, 7, i 8. navedene konvencije, u svom zakonodavstvu usvoje mere i preduzmu mere koje bi bile neophodne da ustanove svoju jurisdikciju nad krivičnim delima utvrđenim u članu 2.

Za razmatranje u ovom radu posebno je značajna odredba člana 5. Konvencije u pitanju koja glasi:

1. Svaka država potpisnica će, u skladu sa svojim domaćim zakonskim principima preduzeti neophodne mere da omogući da pravno lice smešteno na njenoj teritoriji ili organizovano po njenim zakonima bude pozvano na odgovornost kada je lice odgovorno za upravljanje ili rukovođenje tim pravnim licem, u tom svojstvu, učinilo krivično delo utvrđeno u članu 2. Takva odgovornost može biti krivična, građanska ili administrativna.

2. Takvoj odgovornosti se podleže bez uticaja na krivičnu odgovornost pojedinaca koji su učinili krivično delo.

3. Svaka država potpisnica će obezbediti da, naročito, pravna lica koja su odgovorna u skladu sa gornjim stavom 1. podležu efikasnim, srazmernim i odgovarajućim krivičnim, građanskim ili administrativnim sankcijama. Takve sankcije mogu uključiti novčane sankcije.

6. Zakon o potvrđivanju Konvencije o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom.

Ova konvencija u drugom poglavlju u čl. 2, 3, 4, 5. i 6. predviđa obavezu svake strane, države članice Saveta Evrope i druge države potpisnice ove konvencije da usvoji takve zakonodavne i druge mere koje mogu biti neophodne da se obezbedi primena konvencije u pitanju.

7. Zakoni o potvrđivanju Drugog protokola uz Hašku konvenciju od 1954. godine o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba, Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima deteta, Fakultativnog protokola o učešću dece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima deteta, se direktno primenjuju tako da nije potrebno bilo šta posebno utvrđivati u pozitivnom krivičnom zakonodavstvu.

8. Zakon o potvrđivanju Krivičnopravne konvencije o korupciji.

Zakon o potvrđivanju Krivičnopravne konvencije o korupciji, zajedno sa Zakonom o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola i Zakonom o potvrđivanju međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma, otvara novo poglavlje u krivičnom zakonodavstvu naše zemlje, pre svega, uvođenjem krivične odgovornosti preduzeća i svih drugih pravnih lica.

Zato je u radu ovom pitanju i posvećena glavna pažnja. Upravo zbog toga je pored analize krivične odgovornosti pravnih lica u svetu danas dat, u najkraćem, prikaz postojeće odgovornosti pravnih lica za privredne prestupe i osvrt na dva modela krivične odgovornosti pravnih lica u Francuskoj i Sloveniji, kao i osvrt na smernice koje su utvrđene u Preporuci P(88)18 Komiteta ministara članica Evropske unije.

Valja napomenuti, da je u našoj pravnoj teoriji, takođe, već više puta do sada, isticana potreba zamene privrednoprestupne odgovornosti krivičnom odgovornošću pravnih lica.⁷

Krivična odgovornost pravnih lica prema Konvenciji

Ono što je svakako najinteresantnije je to da je u odredbi čl. 18. Konvencije predviđena i mogućnost utvrđivanja u domaćem zakonodavstvu krivične odgovornosti pravnih lica i odgovornih lica u njima na sledeći način:

Član 18.

1. Svaka potpisnica će usvojiti takve zakonodavne i druge mere koje mogu biti neophodne da bi se obezbedilo da pravna lica budu odgovorna zbog krivičnih dela aktivnog podmićivanja, trgovine uticajem i pranja novca ustanovljenih u skladu sa ovom konvencijom, koja su učinjena u njihovu korist od strane bio kod fizičkog lica, koje deluje pojedinačno ili kao deo nekog organa tog pravnog lica, koje ima vodeću poziciju unutar tog pravnog lica, na osnovu:

- punomoćja da predstavlja to pravno lice; ili
- ovlašćenja da donosi odluke u ime tog pravnog lica; ili
- ovlašćenja da vrši kontrolu unutar tog pravnog lica;
- kao i zbog umešanosti takvog fizičkog lica kao pomagača ili podstrekača u pomenutim krivičnim delima.

⁷ dr Miroslav Vrhovšek, Ka novim rešenjima odgovornosti pravnih lica za privredne prestupe, Pravni život, časopis za pravnu teoriju i praksu, Beograd, 1–4/95 i od istog autora The liability of legal persons for Economic crimer in Yugoslavia, British southern Slov States lanj association newsletter, summer 1998, London, Odgovornost pravnih lica za privredne prestupe ili krivična odgovornost pravnih lica de lege ferenda, časopis Pravo, teorija i praksa, Novi Sad, br. 4/99; Zakonom o potvrđivanju krivično pravne konvencije o korupciji predviđena je krivična odgovornost preduzeća i svih drugih pravnih lica, uvodni referat podnet na Desetom savetovanju sudija Trgovinskih sudova Republike Srbije, Zlatibor, 26–28 juni 2002. godine objavljen u radnom materijalu Višeg trgovinskog suda, Beograd, 2002. godine; dr Ivana Simović – Hiber, Krivična odgovornost pravnih lica i privredni prestupi: Da li je razlikovanje samo terminološke prirode?, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu br. 3/95.

2. Pored slučajeva koji su predviđeni u stavu 1, svaka potpisnica će preduzeti neophodne mere kojima će obezbediti da pravno lice bude odgovorno kada je, zbog nepostojanja nadzora ili kontrole od strane fizičkog lica iz stava 1, omogućeno činjene krivičnog dela pomenutog u stavu 1. u korist tog pravnog lica od strane fizičkog lica koje je pod njegovom vlašću.

3. Odgovornost pravnog lica na osnovu stavova 1. i 2. ovog člana ne isključuju krivični postupak protiv fizičkih lica koja su pripremala, podstrekavala ili učestvovala u krivičnim delima pomenutim u stavu 1.

Krivična odgovornost pravnih lica predviđena u Konvenciji koja je prihvaćena donošenjem zakona o njenom potvrđivanju predstavlja realizaciju u celom svetu prihvaćene ideje o mogućnosti i potrebi uvođenja krivične odgovornosti pravnih lica. Prema članu 18. Konvencije pravna lica će moći krivično da odgovaraju za tri predviđena krivična dela dok za ostala utvrđena krivična dela se takva odgovornost ne predviđa. Ovakvo uređenje ovog pitanje je u skladu sa opšte usvojenim principom da pravna lica mogu da odgovaraju samo za određena krivična dela kada je to propisano zakonom.

Krivična odgovornost pravnih lica u svetu, danas

Odgovornost pravnih lica za krivična dela polako, ali nezaustavljivo utire put u zakonodavstvo evropskih, pa i većine država u celom svetu. Francuska, jedna od zemalja koja je najduže i najdoslednije zagovarala teoriju *societas delinjuere non potest* je novelom krivičnog zakona od 22. 07. 1992. godine⁸ uvela odgovornost pravnih lica za krivična dela. U Evropi je odgovornost pravnih lica za krivična dela uvedena takođe u Holandiji, Švajcarskoj, Finskoj, Švedskoj, Danskoj i Portugaliji. Nemačka ovo pitanje na poseban način uređuje sa kažnjavanjem za prekršaje po zakonu iz 1968. godine. Države, koje pripadaju sistemu Common Lanj, većinom poznaju odgovornost pravnih lica za krivična dela u obliku „*corporate liability*“, koja se u nekoliko razlikuje od kontinentalne.

⁸ Nouveau code penal, Mode d emploi, Paris 1993. g.

Uspostavljanje odgovornosti pravnih lica za krivična dela preporučuje, takođe, više međunarodnih pravnih akata. Odbor ministara Saveta Evrope je još 1988. godine doneo preporuku broj R(88) 18 sa naslovom Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committee in the Exercise of their Activities. U toj preporuci je državama članicama preporučeno uređenje pitanja odgovornosti pravnih lica za krivična dela čemu su sledili brojni dokumenti Saveta Evrope sa istim zahtevom. Među takve spada, takođe, Konvencija Saveta Evrope o zaštiti prirodne okoline iz 1996. godine koja je već u preambuli državama članicama nalagala uspostavljanje odgovornosti pravnih lica za krivična dela učinjena u njihovo ime, za njihov račun ili u njihovu korist na štetu okoline. Drugi važan dokument je preporuka Odbora ministara Saveta Evrope br. (96)/8 sa nazivom Crime Policy in Europe in a Time of Change koji u delu o privrednom kriminalu državama jasno preporučuje uspostavljanje kaznene odgovornosti pravnih lica za krivična dela.

Program akcije protiv korupcije, koji je donet od strane Odbora ministara Saveta Evrope 1996. godine, posvećuje veliku pažnju odgovornosti pravnih lica za krivična dela korupcije učinjena u ime ili za račun pravnih lica.

Gotovo istovetan odnos u vezi ovog problema ima takođe Evropska unija koja, takođe u nekoliko svojih važnih dokumenata potencira potrebu o odgovornosti pravnih lica za krivična dela. U programu zajedničke akcije iz februara 1997. godine je Savet Evropske unije u vezi borbe protiv nezakonite trgovine belim robljem i seksualnim iskorišćavanjem dece jasno zahtevao utvrđivanje odgovornosti pravnih lica za tu vrstu krivičnih dela kada su ista izvršena u ime, za račun ili u korist pravnih lica. Još bolje je ova odgovornost pravnih lica za krivična dela utvrđena u Dodatnom protokolu Konvencije o zaštiti finansijskih interesa Evropske unije od 26. 07. 1995. godine. Celo drugo poglavlje Protokola utvrđuje odgovornost pravnih lica za krivična dela učinjena na štetu Evropske unije.

Razvojni trend pokazuje da će odgovornost pravnih lica za krivična dela morati u svojim zakonodavstvima da utvrde sve države članice Saveta Evrope i Evropske unije. Temelji odgovornosti pravnih lica ukazuju da više neće biti dovoljna samo objektivna odgovornost pravnih lica, već da je neophodno utvr-

diti poseban oblik krivične odgovornosti koji će biti prilagođen karakteru i osobinama pravnih lica.

Šta treba uraditi na zakonodavnom planu da bi se Zakon o potvrđivanju Krivičnopravne konvencije o korupciji mogao primenjivati

Da bi se zakon u pitanju mogao primeniti neophodno je utvrditi mogućnost krivične odgovornosti pravnih lica u pozitivnom krivičnom zakoniku i doneti poseban zakon o krivičnoj odgovornosti pravnih lica s obzirom da to sada nije slučaj i da kod nas postoji samo odgovornost pravnih lica za privredne prestupe. Zbog toga je i neophodno bar nešto reći o odgovornosti pravnih lica za privredne prestupe sada, kod nas i šta treba promeniti na planu te odgovornosti.

Privredni prestupi su u našoj zemlji imali i dalje imaju vrlo pozitivnu ulogu na planu suzbijanja, pre svega, privrednog kriminaliteta. Unošenjem odgovarajućeg oblika subjektivne odgovornosti pravnih lica za privredne prestupe u pozitivno pravo i utvrđivanjem svrhe propisivanja i izricanja sankcija učinocima privrednih prestupa i pravnim i odgovornim licima, u potpunosti se realizuje već davno prisutno ispravno stanovište, u našoj pravnoj teoriji, „da privredni prestupi predstavljaju krivična dela pravnih lica i da je odgovornost pravnih lica za te delikte krivična odgovornost“.⁹

Na izneti način bi se rešenje pitanja kaznene odgovornosti pravnih i odgovornih lica za privredne prestupe u najvećoj mogućoj meri približilo tzv. „čistoj“ krivičnoj odgovornosti pravnih lica koja, kao što smo izneli, sve više, danas, prevladuje u većini zemalja sveta.

U svakom slučaju, ostaje za budućnost faza teorijskog osmišljavanja prelaska sa odgovornosti za privredne prestupe na „čistu“ krivičnu odgovornost pravnih lica kada se za to steknu

⁹ dr LJubiša Lazarević, Krivična odgovornost u javnim službama i preduzećima, referat izložen na DŽ Francusko-jugoslovenskim danima, Niš 1969. i isto dr Miroslav Đorđević, Sistem privrednih delikata, Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju br. 4/69.

neophodni uslovi. U tom kontekstu može se i mora postaviti hipotetičko pitanje kada će se to steći neophodni uslovi za mogućnost uvođenja krivične odgovornosti pravnih lica u naš kazneni sistem. Odgovor bi, po svemu sudeći bio: onda kada u našem društveno-ekonomskom sistemu ne bude više dominantna društvena svojina i ako bismo bili precizni do kraja, onda, kada i ako bude preovladala privatna svojina i kada se u vezi sa tom bitnom promenom izmeni i način upravljanja pravnim licima (preduzeće – preduzetništvo – preduzetnik). Tek bi takve promene uslovljavale, zbog novonastalih oblika kriminaliteta, koji će proisticati iz njih, uvođenje krivične odgovornosti pravnih lica kojom se, ustvari, putem sankcija, koje i inače mogu biti samo imovinske prirode, s obzirom na karakter pravnih lica, zadire u imovinu (privatnu svojinu) pravnih lica. Upravo zbog tog glavnog elementa, koji se ogleda u privatnoj svojini i na koji se nadovezuje element koji se ogleda u posebnoj vrsti upravljanja preduzećem – preduzetništvo, vidimo razlog za mogućnost uvođenja krivične odgovornosti pravnih lica za krivična dela.

Razlike u pogledu utvrđivanja odgovornosti pravnih lica između pojedinih konvencija

Analizom odredbi pojedinih konvencija koje utvrđuju odgovornost pravnih lica dolazi se do osnovanog zaključka da između njih postoje odgovarajuće razlike u pogledu te odgovornosti na koje ćemo, stoga, posebno ukazati.

Iz odredbe člana 18. Zakona o potvrđivanju krivično pravne konvencije o korupciji proizilazi da se utvrđuje samo krivična odgovornost pravnih lica za krivična dela koja su „učinjena u njihovu korist od strane bilo kog fizičkog lica koje deluje pojedinačno ili kao deo nekog organa tog pravnog lica, koje ima vodeću poziciju unutar tog pravnog lica“.

Prema odredbi člana 5. Konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma pravno lice će biti pozvano na odgovornost „kada je lice odgovorno za upravljanje ili rukovođenje tim pravnim licem, u tom svojstvu, učinilo krivično delo utvrđeno u članu 2“. Znači, pravna lica mogu odgovarati, prema ovoj konvenciji, sa-

mo kada je do izvršenja krivičnog dela došlo radnjom lica odgovornog za upravljanje ili rukovođenje tim pravnim licem.

Prema ovoj konvenciji takva odgovornost, u smislu člana 5. može biti krivična, građanska ili administrativna.

Sasvim drugačije uređenje pitanja odgovornosti pravnih lica je utvrđeno u članu 10. Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala s obzirom da je u članu 10. određeno da se odgovornost pravnih lica ustanovljava „za učestvovanje u teškim krivičnim delima u koje je umešana grupa za organizovani kriminal i za krivična dela utvrđena u skladu sa članovima 5, 6, 8. i 23. ove konvencije“.

„Zavisno od pravnih načela države potpisnice, odgovornost pravnih lica može biti krivična, građanska ili administrativna“.

Znači, da se odgovornost pravnih lica razlikuje od konvencije do konvencije kako po pitanju kruga odgovornih lica na čijim radnjama se može zasnivati krivična odgovornost pravnog lica, tako i u pogledu toga da li će ta odgovornost biti krivična, građanska ili, pak, administrativna.

Zaključno razmatranje

Zakon o potvrđivanju krivično pravne konvencije o korupciji, Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola i Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma otvaraju novo poglavlje u krivičnom zakonodavstvu naše zemlje, pre svega, uvođenjem krivične odgovornosti preduzeća i svih drugih pravnih lica.

Nakon svestrane analize sva tri zakona, odnosno sve tri navedene konvencije proizilaze zaključci:

1. Da bi se Zakon o potvrđivanju Krivičnopravne konvencije o korupciji mogao primeniti neophodno je utvrditi mogućnost krivične odgovornosti pravnih lica u pozitivnom krivičnom zakoniku i doneti poseban zakon o krivičnoj odgovornosti pravnih lica s obzirom da to sada nije slučaj i da kod nas postoji samo odgovornost pravnih lica za privredne prestupe.

2. Istovetan zaključak kao pod 1. odnosi se i na Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola i na Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma, sa napomenom da je kod ova dva zakona, odnosno kod primene ove dve konvencije, po svemu sudeći, za sada, dovoljna i odgovornost za privredne prestupe s obzirom da je u tim konvencijama određeno da zavisno od pravnih načela države potpisnice, odgovornost pravnih lica može biti krivična, građanska ili administrativna.

Prof. dr Budimir Košutić
Pravni fakultet Beograd

MASTRIHTSKI UGOVOR O EVROPSKOJ UNIJI I USTAVNA POVELJA DRŽAVNE ZAJEDNICE SRBIJA I CRNA GORA

Polazne osnove za preuređenje odnosa Srbije i Crne Gore iz marta 2002. godine i Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora iz 2003. godine predmet su brojnih razmatranja i različitih vrednosnih ocena. Kako bi se što potpunije sagledala pravna priroda tih akata, korisno ih je uporediti s određenim međudržavnim ugovorima koji su u praksi stekli svojstvo ustavne povelje određene ekonomske i političke zajednice. U tom smislu, korisno je poređenje Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora sa Ugovorom o Evropskoj uniji iz 1992. godine, poznatijim pod nazivom Mاستrihtski ugovor. U članu 1. tog ugovora (bivši član A) ističe se: „Ovim Ugovorom Visoke Strane Ugovornice ustanovljavaju među sobom Evropsku uniju“, političku zajednicu koja ostaje nedovoljno određena. Ustavna povelja konstituiše, takođe, određenu političku zajednicu čija priroda nije jasno određena, s tim što se u Ustavnoj povelji, za razliku od Mاستrihtskog ugovora, ne kaže da ona obeležava „novi stepen u procesu stvaranja sve čvršće unije“. Nova politička zajednica, koja nastaje Mاستrihtskim ugovorom, nazvana je „unija“. Ustavna povelja koristi, pak, izraz „državna zajednica“. U svakom slučaju, ni jedan od ta dva pravna akta ne smatra tu novu političku zajednicu „suverenom državom“ shodno pravilima međunarodnog prava.

I

Usvajanje Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora početkom 2003. godine ima izuzetan značaj i neizvesne posledice za građane Srbije i Crne Gore. Po ezopovskom jeziku kojim je napisana, po neprozirnosti političke zajednice koju stvara, po neizvesnosti koju donosi, Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora mogla bi se svrstati u „nezaboravne ustavne momente“ duboko utkane u svest naroda i sa neizrecivim promenama u dotadašnjem ustavnom poretku. Takve „nezaboravne ustavne momente“, s pozitivnim ili negativnim sadržajima, poznaje ustavna istorija mnogih država. Negativan ustavni moment koji se ne može zaboraviti u istoriji američke ustavnosti je odluka Vrhovnog suda SAD iz 1896. godine u slučaju Plesi protiv Fergusa. U toj presudi, Vrhovni sud SAD je utvrdio da su zakoni Džimi Kroua ustavni na osnovu doktrine „posebni ali jednaki“ (shodno odredbama tog zakona države Luizijana postojala su posebna prevozna sredstva za obojene i bele stanovnike. Homer Plesi, iako je imao samo 1/8 crnog porekla, izbačen je i kažnjen što se vozio autobusom za bele). Pozitivan ustavni moment u američkoj ustavnoj istoriji bio je slučaj Braun protiv Odbora za obrazovanje iz 1954. godine u kojem je Vrhovni sud SAD odbacio doktrinu „posebni ali jednaki“ i izrekao dalekosežnu promenu u ustavnom poretku SAD. Naime, Vrhovni sud je jednoglasno odlučio da u oblasti obrazovanja nema mesta doktrini „posebni ali jednaki“. Time je Vrhovni sud podstakao borbu protiv rasne segregacije u južnim državama SAD (koja je bila opravdanje za sličnu segregaciju u Južnoafričkoj Republici sve do dolaska predsednika Afričkog nacionalnog kongresa Mandele na vlast) i omogućio, deset godina kasnije (1964. godine), donošenje Zakona o građanskim pravima kojim su prvi put u ustavnoj istoriji SAD svi građani, bez obzira na rasno ili drugo poreklo, bar formalno, izjednačeni pred zakonom.

Slično američkoj, i nemačka ustavna istorija poznaje svoj negativan i pozitivan ustavni moment. Negativan ustavni moment zbio se 9. novembra 1938. godine. To je po zlu čuvena Kristalna noć u kojoj se nemačka država i znatan deo nemačkog naroda, zaslepljen nacističkom propagandom o postojanju više, nemačke, arijevske rase i nižih rasa opredelio da konačno reši „jevrejsko pitanje“ i uspostavi totalitarnu državu sa nesagledi-

vim posledicama i za sebe i za svet. Obrnuto, 9. novembra 1989. godine, nemački narod se opredelio za demokratsko ujedinjenje pocepane Nemačke i za evropsku Nemačku a ne nemačku Evropu. Poznati nemački istoričar Hagen Šulce ustvrdio je da su tim činom nemačkog ujedinjenja nastali „izgledi ne samo za trajnu stabilnost demokratskih institucija nego i za jedan opušteniji način posmatranja i tonova u javnim poslovima nemačke nacionalne države... Nemačko pitanje, koje je tako dugo uznemiravalo Nemce i Evropljane, dobilo je svoj odgovor; sada znamo šta je Nemačka, šta može i šta treba da bude“.¹ Naravno, ne misle svi istoričari i politički pisci o ovom događaju kao Šulce. Mnogi su bili uznemireni koincidencijom između 9. novembra 1938. i 9. novembra 1939. godine. Drugi pisci, kao Robert Kuper, nisu ovaj događaj obeležili kao poseban moment u demokratskom uobličavanju Evrope, nego kao znak dobijenog hladnog rata protiv „komunističke nemani na istoku Evrope“ i trenutak u kome pobedniku pripadaju sva prava.² Događaji koji su usledili posle nemačkog ujedinjenja dopuštaju različite interpretacije: tumačenje Hagen Šulcea ali i sasvim suprotne stavove. Usvajanje Mاستrihtskog ugovora o Evropskoj uniji iz februara 1992. godine daje legitimitet tezi o evropskoj demokratskoj Nemačkoj a krvavi građanski ratovi na Balkanu, i uloga koju su u svemu tome odigrali Evropska zajednica i ujedinjena Nemačka (posebno avioni Mig i drugo naoružanje iz skladišta bivše DDR dopremljeno na Balkan uprkos embarga UN-a), pokazuju i tamniju sliku tog čina.³

Opredeljenje za usvajanje Mاستrihtskog ugovora o Evropskoj uniji iz 1992. godine kao presudnog i nezaboravnog ustavnog momenta u razvitku najvažnije evropske integracije nije bez pri-

¹ Hagen Šulce, Pregled nemačke istorije, Beograd, 2001, str. 207; Interesantno je da u hronologiji koju daje na kraju svoje knjige, Šulce ne pominje uopšte kristalnu noć.

² Robert Cooper, The Postmodern State and the NWorld Order, Demos, London, 2000, str. 22 i sl.

³ Pored bivšeg američkog državnog sekretara Bejkera i čuvenog geopolitičara Hantingtona na tu tamnu stranu nemačke politike prema bivšoj SFRJ i posebno prema Srbiji upozorio je bivši francuski ministar inostranih poslova Iber Vedrin. Kako je odbačen, u zapadnoj alijansi, stav Fransoa Miterana i kakav je bio snažan revanšizam Kolove i Genšerove Nemačke prema Srbima, Vedrin je detaljno opisao u svojoj knjizi „Les Mondes de Francois Mitterand, Fayard, Paris, 1996, str. 602 i sl.

medbi. Jer, s pravom bi se moglo postaviti pitanje nije li neki drugi ustavni momenat isto toliko važan, ako ne i važniji. Zar to mesto ne zasluđuje Šumanova deklaracija iz 1950. godine? Ili, možda, stupanje na snagu Rimskih ugovora u januaru 1958. godine. Teško je osporavati značaj i odluke Evropskog suda iz 1964. godine kojom je objavljena suprematija evropskog prava nad nacionalnim pravima država članica. Ne može se prevideti ni značaj Luksemburškog sporazuma kojim je prevaziđena kriza tzv „prazne stolice“ (nastale odbijanjem Francuske da prihvati većinsko odlučivanje o određenim pitanjima bez prava veta) iz 1965. godine. Niko ne osporava ni važnost Jedinstvenog evropskog akta iz 1986. godine. Ipak, nemali broj pisaca je sklon da prizna s razlogom kao najvažniji ustavni moment u razvitku Evropske zajednice usvajanje i neprevaziđeni značaj i ulogu Mاستrihtskog ugovora, iako tim ugovorom nije doneto ništa radikalno novo u istoriji Evropske zajednice, osim službenog naziva tog ugovora: „Ugovor o Evropskoj uniji“.⁴

Osnovni argument u prilog izuzetnog značaja Mاستrihtskog ugovora u ustavnoj istoriji Evropske zajednice jeste uključivanje građanstva država članica Evropske zajednice u proces njenog uobličavanja. Ni jedan dotadašnji akt institucija i organa Evropske zajednice nije dočekan s tolikim revoltom i otporom kao ovaj. To neprijateljstvo prema Mاستrihtskom ugovoru, i debate koje su vođene o ratifikaciji tog ugovora, skoro da su potopile Mاستrihtski ugovor. Sličan revolt izazvalo je i usvajanje Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora, iako naravno taj akt nema ni približno istu vrednost u ustavnoj istoriji Srbije i Jugoslavije kakav ima Mاستrihtski ugovor u istoriji evropske ustavnosti. Stoga, korisno je izvršiti uporednu analizu Ugovora o stvaranju Evropske unije iz februara 1992. godine i Ustavne povelje kao konstitutivnog akta državne zajednice Srbija i Crna Gora iz februara 2003. godine.

II

Iako se često previđa i zanemaruje značaj naziva (imena) jednog akta, slučaj sa Ugovorom o stvaranju Evropske unije pokazuje izuzetnu važnost koju može imati naziv (ime) jednog akta. Zamena

⁴ J. H. H. NJeiler, *The Constitution of Europe*, Cambridge University Press, 1999, str. 3–4.

dotadašnjeg imena novim (umesto Evropska ekonomska zajednica i Evropska zajednica, novo ime Evropska unija) izazvalo je poseban interes naroda država članica Evropske zajednice i svestrano razmatranje posledica koje može proizvesti akt s takvim nazivom. Reč „unija“ vezana je posebno za ustavnu istoriju SAD. U preambuli Ustava SAD iz 1787. godine se izričito navodi: „Mi, narod Sjedinjenih Država, u nameri da uobličimo savršeniju uniju... donosimo ovaj Ustav za Sjedinjene Američke Države“. Stoga, reč „unija“ u nazivu ugovora iz Mاستrihta izazvala je pravi šok. Građani su se pitali da li se usvajanjem tog krajnje neprozirnog akta stvara evropska federalna država (slično stvaranju unije SAD 1787. godine) i označava kraj posebnih suverenih evropskih nacionalnih država. Mnogima takva misao nije bila bliska srcu. Posebno, što su pojedine od tih zapadnoevropskih država u svojoj istoriji već iskusile šta znači nedobrovoljni gubitak nacionalne suverenosti. Tako se „dogodio narod“ u procesu stvaranja Evropske unije. Pre Mاستrihta, slobodno se može reći, evropsku integraciju su podsticali i ostvarivali isključivo političari. Evropska zajednica je čedo evropske političke klase i to klase koja je iskusila šta znači rat na evropskim prostorima. Za tu generaciju ključno pitanje bilo je kako obezbediti mir i prosperitet u Evropi a izbeći rat. Jedino rešenje, ova ratna politička generacija videla je u pomirenju i saradnji, pre svega Francuske i Nemačke, ali i drugih evropskih država. Ideju o Sjedinjenim Državama Evrope obnovio je neposredno po okončanju Drugog svetskog rata Winston Čerčil, ali je sam Čerčil Ujedinjeno kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske video van nje. Tada je još postojalo Britansko imperijalno carstvo, i tek s njegovim propadanjem, nekadašnja gospodarica sveta (padž Britanica) potražiće svoje mesto u Evropskoj zajednici, ali neprekidno preispitujući svoj položaj i težeći da zadrži status najbližeg saveznika SAD. Ovoj ratnoj generaciji političara činilo se da postoji samo izbor za evropsku integraciju ili za budući rat, a njihova politička vizija se kretala u okvirima saveza država kakvi su bili poznati u dotadašnjoj evropskoj i svetskoj istoriji. A ta istorija ustavnosti u Evropi i svetu poznavala je realne unije, konfederacije i federacije. Među tadašnjim evropskim političarima nije postojala saglasnost da li toj evropskoj integraciji dati konfederalni ili federalni oblik i otud svi konsti-

tutivni akti ove evropske građevine sadrže u sebi ovu neodlučnost. Naravno, posledica te neodlučnosti i neodređenosti ciljeva odražava se na jezik i stil akata, na njihovu veću ili manju preglednost i, u svakom slučaju, tešku dostupnost evropskim građanima. S druge strane, uspon Evropske zajednice tekao je uporedo sa zlatnim, i teško ponovljivim, razdobljem neprekidnog i uspešnog rasta evropske privrede i životnog standarda evropskih građana. Evropske liberalno-demokratske i socijalne države bile su središta dobrog života i široko priznatih sloboda i prava. Stoga, niko nije ni obraćao posebnu pažnju na proces evropske integracije, prepuštajući to pitanje vlastitim političkim klasama. No, Ugovor o stvaranju Evropske unije iz 1992. godine poremetio je mir evropskih političara i uveo evropske narode na evropsku političku pozornicu. Tamni privredni oblaci, kao i nove ekonomske žrtve koje je tražila dalja evropska integracija, uzburkale su svet. A naziv „unija“ bio je povod koji je skoro potopio Mاستrihtski ugovor. Građani Danske su na referendumu rekli „ne“ Ugovoru o Evropskoj uniji a samo nijanse su odlučivale za francusko i irsko „da“. Prolaz kroz iglene uši u Francuskoj bio je posebno šokantan. Nije bilo manje dramatično ni u Saveznoj Republici Nemačkoj ni u Ujedinjenom kraljevstvu Velike Britanije i Severne Irske. Istina, ustavni sistemi ovih zemalja ne traže referendum kao obavezan oblik za usvajanje evropskih akata. Ipak, bilo je mnogo otpora i neizvesnosti u parlamentima ovih država, a nemački Ustavni sud je bio prosto zatrpan ustavnim tužbama i žalbama protiv usvajanja Mاستrihtskog ugovora u Bundestagu. Stoga, može se slobodno reći da je Ugovor o stvaranju Evropske unije poznatiji po otporu koji je izazvao nego po promenama koje je proizveo. Jer, njegova najveća novina proističe iz svečanog, službenog, naziva koji upozorava da Evropska zajednica nije više (ili ne treba više da bude) samo ekonomska već postaje i politička zajednica. A ni dobro upućeni građanin u pravna pitanja teško može dokučiti iz teksta tog Mاستrihtskog ugovora o kakvoj se političkoj zajednici radi. Činjenica da ni tvorcima tog akta nije to pitanje bilo jasno samo je povećalo konfuziju.

Ako se iz ovog ugla uporede Mاستrihtski ugovor i Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora uočice se dosta sličnosti. Ustavnu povelju pripremili su pripadnici političke klase Srbije i Crne Gore, politički delatnici koji nisu po-

sedovali ni znanje ni iskustvo ni ugled evropskih političara. Osnov za donošenje Ustavne povelje nije bio važeći Ustav SRJ nego „Polazne osnove za preuređenje odnosa Srbije i Crne Gore“, koje su izgradili visoki državni funkcioneri bez dovoljnog i čvrstog ustavnog ovlašćenja. Ustavna komisija, koja je pripremila sam tekst Ustavne povelje, nije bila izabrana u skladu s važećim ustavnim propisima i poslovnicima skupštinskih tela a, istovremeno, u njoj je bilo teško naći ljude vične i obrazovane za ovaj ustavnopravni posao. Što se tiče građana, njih nije gotovo niko ni pitao za mišljenje, niti je većina građana, uplašena za prostu egzistenciju svoju i svojih porodica, pokazivala poseban interes za taj proces razgradnje postojeće države i izgradnje nove zajednice koju tvorci Ustavne povelje nisu hteli ni slučajno da nazovu suverenom državom. Istovremeno, za razliku od evropskih članova nacionalnih vlada, vladajuća politička klasa u Srbiji iznosila je potpuno suprotne predloge u pogledu sadržine Ustavne povelje i vrste političke zajednice koju treba ustanoviti, po čemu će ovaj proces izrade Ustavne povelje za vek i vekova ostati neponovljiv u istoriji demokratske političke vladavine. Naravno, tek kad su građani uočili naziv novog „ustavnog akta“ i ime nove političke zajednice iskazali su svoj revolt. Da stvar bude još čudnija, samo jedan od potpisnika „nadustava“ (tj. Polaznih osnova za preuređenje odnosa Srbije i Crne Gore) iz Republike Srbije prisustvovao je činu „primanja ka znanju“ u Veću građana Skupštine SRJ Ustavne povelje. Koliko se moglo razabrati, ovo je bio protest što je Ustavna povelja u pogledu svoje sadržine odstupila od „nadustava“ i to u negativnom smeru.⁵ Kako reče jedan od nezadovoljnih potpisnika Polaznih osnova, teško se može verovati da usvojena Ustavna povelja pruža uopšte mogućnost održanja ove neobične tvorevine nazvane „državna zajednica Srbija i Crna Gora“.

No, između Ugovora o stvaranju Evropske unije i Ustavne povelje postoji još jedna „zadivljujuća“ sličnost. Ta sličnost se ogleda u odnosu prema postojećoj pravnoj realnosti. Naime, promene koje su unete ovim aktima u datu pravnu stvarnost nisu velike, iako su politički gledano veoma značajne. Naime, presudna

⁵ O prirodi ovih Polaznih osnova (tj. nadustava) videti u mojoj raspravi „Pravna priroda ustavne povelje“, Branič broj 2/2002.

promena u karakteru evropskih zajednica (Evropske zajednice za uglj i čelik, Evropske ekonomske zajednice i Evropske zajednice za atomsku energiju) ostvarena je mnogo ranije. Evropski sud je u svojoj presudi iz 1964. godine naveo da ugovori o stvaranju pomenutih evropskih zajednica imaju svojstvo „osnovne ustavne povelje“ Evropske zajednice (kasnije Evropske unije). Time je Evropski sud obznanio nastanak posebnog evropskog prava kao „ustavno višeg prava“ s neposrednim dejstvom u „pravnom prostoru“ Zajednice. Suprematija evropskog prava, njegova neposredna primena i dejstvo, kao i zaštita fundamentalnih prava i sloboda, postali su „tekovine Zajednice“ obavezne za sve sadašnje i buduće članove Zajednice.⁶ Na temelju tih „tekovina Zajednice“ usledile su dalje promene. Bela knjiga iz 1985. godine, Jedinostveni evropski akt iz 1986. godine, Delorov izveštaj o Evropskoj monetarnoj uniji iz 1989. godine i drugi akti uspostavili su novu pravnu realnost koju je Ugovor iz Mاستrihta samo konsolidovao i objavio. Tim objavljivanjem saznalo se da Evropska zajednica nije više samo ekonomski integrisana institucija, koja počiva na političkoj saradnji, već i politička zajednica, unija, koja obuhvata i Zajedničku spoljnu i bezbedonosnu politiku i Saradnju u oblasti unutrašnje politike i pravosuđa. No, iako su ove oblasti označene kao sastavni deo strukture Evropske unije (dva stuba Unije, pored trećeg, Evropske zajednice – član 1, stav 3. Ugovora), one su ostale predmet saradnje vlada država članica i nisu, shodno tome, u nadležnosti Evropskog suda pravde niti podležu postupku donošenja odluka u Zajednici.⁷ Ipak, ne može se poreći da je politički značaj Ugovora iz Mاستrihta velik, jer je njim utvrđen redosled postupaka do konačnog stvaranja monetarne unije i uključen Evropski parlament u proces odlučivanja u Uniji.

Kao ni Ugovor o stvaranju Evropske unije, tako ni Ustavna povelja nije unela radikalne promene u postojeće pravno stanje. Ustav SRJ postojao je pretežno na papiru a „političke elite“ država članica išle su svojim posebnim putevima. I jednoj i

6. Koen Lenaerts and Piet van Nuffel, *Constitutional Law of the European Union*, London, Snjeet– Madžnjell, 1999, str. 289 i sl.

7 J. H.H. Njeiler, *Op. cit.*, str. 4 i sl; Verner Vajdenfeld i Wolfgang Velsels (izd), *Evropa od A do Š*, Zadužbina Konrada Adenauera, Beograd, 2003, str. 35 i sl.

drugoj republičkoj eliti, s vremena na vreme, smetali su i republički i savezni ustav. Više su voleli „pravnu slobodu“ nego „pravnu vezanost“ i zato stanje koje je postojalo bilo je višestruko neustavno. U toj neustavnosti, više ili manje otvoreno, težilo se stvaranju „novih etničkih zajednica i etničko-religijskih nacionalnih država“ a ne uspostavljanju liberalno-demokratskih građanskih država zapadnog tipa. I tako je uspostavljeno stanje u kome nije postojala ni savezna država a ni liberalno-demokratske nacije-države zapadnog tipa. Prosto je neverovatno da političari na ovim prostorima ne znaju da se američka i francuska nacija ne odlikuju ni istim etničkim poreklom, ni istom religijom, ni istim jezikom, već privrženošću određenim liberalnim vrednostima, posebno fundamentalnim slobodama i pravima, pravnoj i demokratskoj političkoj zajednici. Stoga, u SAD ne postoji ni posebna državna crkva, ni poseban američki jezik različit od engleskog jezika. Ali, zato „savremena balkanska politička elita“ stvara posebne crkve, posebne etnije, posebne jezike, zaboravljajući da su pre njih na ovim prostorima živeli i bolji i umniji i interesima naroda odaniji političari od njih. Stoga, ne može se tvrditi da je Ustavna povelja glavni krivac za nestanak Savezne Republike Jugoslavije. Ona je samo objavila da je „kralj go a ne u novom nevidljivom odelu“. No, to ne znači da njen politički značaj nije izuzetan a njene posledice krajnje neizvesne. Ustavnom poveljom mogli su biti postavljeni bolji osnovi za očuvanje zajedničke države. Umesto toga, njom je objavljena smrt SRJ i najavljena „neprozirna politička zajednica na probu“. Ugovor o stvaranju Evropske unije polazi od trajnosti te političke zajednice (u članu 312. Ugovora se utvrđuje da se „ovaj ugovor zaključuje na neograničeno vreme“). Ustavna povelja, pak, uspostavlja državnu zajednicu na probu, iako prema propisima iz oblasti porodičnog zakonodavstva i u Srbiji i u Crnoj Gori čak ni brak na probu nije dopušten. Kakav paradoks – postoji državna zajednica na probu ali ne i bračna zajednica na probu. Tako nešto ne poznaje uporedna ustavna istorija.

III

Bilo bi naivno verovati da je zagarantovana budućnost Evropske unije kao specifične nadnacionalne političke zajed-

nice. Uostalom, uoči 17. marta 2003. godine, dana istine za svet, kako su posle sastanka na Azorskim ostrvima najavili američki predsednik Buš junior, britanski premijer Bler i španski predsednik vlade Asnar, ko ima hrabrosti da izjavi kako će izgledati Evropa u budućnosti. Sasvim je jasno da kada BBC iz dana u dan drži na Internetu slike francuskog predsednika Širaka i nemačkog kancelara Šredera nazivajući ih evropskim revolucionarima, a američki predsednik Buš i Glas Amerike ih krsti predstavnicima „stare Evrope“, da Evropska unija teško uspostavlja zajedničku spoljnu politiku. Istina, kada su Širak i Šreder prednjačili u podršci agresiji na Saveznu Republiku Jugoslaviju ili na druge delove srpskog naroda izvan SRJ, tada nisu bili ni revolucionari ni predstavnici stare Evrope, već moderni evropski političari.⁸ Ove činjenice svedoče o tome da nacionalni interesi Francuske i Nemačke nalažu drugačije ponašanje u Iračkoj krizi nego u tragičnim zbivanjima u bivšoj SFRJ i da vodeći principi svetske politike nisu moralne prirode, već ogoljeni materijalni interesi (još je prvi predsednik SAD Džordž Vašington rekao da ne poznaje državu koja neće primarno voditi računa o vlastitim interesima). Različito gledanje na ključne evropske i svetske probleme, koje ispoljavaju evropske zemlje, pokazuje da je budući izgled Evrope krajnje neizvestan. Iako ima ustavnu povelju, iako je njen pravni poredak ustavnog a ne međunarodnog karaktera, iako priprema donošenje posebnog ustava Evropske unije, budućnost Evrope kao velike sile i nadnacionalne političke zajednice krajnje je neizvesna. Evropi nedostaje identitet, Evropi nedostaju jasni politički ciljevi, Evropi nedostaje neophodan stepen duhovne i socijalne solidarnosti. Kakva može biti Evropa od 28 i više članova? Da li se može održati Evropa na širokim prostorima naseljenim katoličkim, pravoslavnim, islamskim stanovništvom (Turska i druge islamske zemlje kao članice Evropske unije)? Ova pitanja su otvorena i na njih se moraju naći odgovori. Jedno je sigurno. Neophodno je dalje razvijanje načela fleksibilnosti u Evropskoj uniji i iznalaženje novih modernih oblika povezanosti država.

⁸ Od momenta kada je prestao da bude predsednik Haškog ad hoc Tribunala i vratio se svom pozivu profesora Univerziteta, Antonio Kaseze je otvoreno napisao da su SAD teško povredile Povelju UN 1999. godine napadom na SRJ; International Law, Oxford University Press, 2001, str. 44.

Stari model – konfederacija ili federacija – u toj oblasti je prosto neprimenljiv.

Ostvarenju evropskog sna u zapadnoevropskim državama pristupilo se krajnje oprezno i pragmatično. Pošlo se od toga da bez određene ekonomske povezanosti ne može biti dostignut nikakav viši oblik političke zajednice. Otud, toliki napor da se od zajedničkog tržišta pređe na jedinstveno ili unutrašnje tržište Evropske zajednice odnosno unije. Zajedničko tržište pretpostavlja postojanje carinske unije (jednog carinskog područja, jedne carinske tarife i zajedničke carinske prihode). U Evropi je to zajedničko tržište davno ostvareno, a nakon usvajanja Ugovora o Evropskoj uniji iz 1992. godine, utvrđen je i redosled uspostavljanja monetarne unije i jedinstvene evropske centralne banke. Taj posao je okončan i na temelju njega Amsterdamskim ugovorom iz 1996. i Ugovorom iz Nice iz 2000. godine najavljene su neophodne izmene kako bi i Evropska unija od 28 članova mogla delotvorno funkcionisati.

Uspostavljanje jedinstvene monete i odricanje od nacionalnih valuta ima u tom procesu poseban značaj. Poznato je da postojanje jedinstvene monete doprinosi stvaranju neophodne homogenosti i solidarnosti stanovništva, čime se teži uspostavljanju posebnog evropskog identiteta pored nacionalnog (u članu 6, tački 3. Ugovora stoji: „Unija će poštovati nacionalne identitete svojih država članica). Naravno, samo jedinstvena moneta ne može biti dovoljan činilac za uspostavljanje neophodne duhovne i materijalne povezanosti ljudi na prostoru Evropske unije. Ali, bez zajedničke monete, tu povezanost bilo bi još teže ostvariti. Drugim rečima, jedinstveno tržište, jedinstvena moneta i jedinstvena centralna banka su potreban ali ne i dovoljan uslov za uspostavljanje stabilne državne zajednice ma kog oblika (federalnog, konfederalnog ili inog).

Najveća slabost Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora upravo je u tome što ne samo što ne predviđa jedinstveno tržište već ne obezbeđuje ni zajedničko tržište. Istina, u Ustavnoj povelji se koristi termin „zajedničko tržište“ ali se ne vidi kako to zajedničko tržište može postojati kada obe države članice imaju sopstvena carinska područja. Stanje ustanovljeno ili priznato Poveljom predstavlja više zonu slobodne trgovine, i u uslovima nejednakih carinskih stopa i po-

sebnih carinskih prihoda, nije jasno kako sprečiti neuvođenje carinskih granica (ne treba zaboraviti da je uspostavljenim embargom UN u poslednjoj deceniji prošlog veka, Srbija finansirala procese secesije drugih republika i teško se može izbeći utisak da je to bio sastavni deo politike moćnih). S druge strane, Ustavna povelja predviđa „slobodno kretanje kapitala“ a s obzirom na postojanje različitih valuta (dinara i evra) i posebnih finansijskih tržišta, postavlja se pitanje kako je to moguće ostvariti.⁹ Posebnu teškoću predstavljaće i nepostojanje značajnije imovine državne zajednice Srbija i Crna Gora, kao i nepostojanje njenih deviznih rezervi i državnog budžeta. Stoga, ostaje otvoreno pitanje kakve mogućnosti pristupa međunarodnim finansijskim tržištima ima ova neobična državna zajednica Srbija i Crna Gora.

Ukazano je da se ni iz Mاستrihtskog ugovora nije mogla odgonetnuti buduća priroda Evropske unije. U tom pogledu postoji izvesna sličnost Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora s Mاستrihtskim ugovorom. No, tvorci Mاستrihtskog ugovora su nesumnjivo hteli da prodube i ojačaju Evropsku zajednicu i to su jasno iskazali. Obrnuto, kada su u pitanju namere tvoraca Ustavne povelje, tu stvar stoji sasvim drugačije. Jedni potpisnici „nadustava“ tvrde da je reč o etapi na putu ka definitivnom uspostavljanju suverene i nezavisne Crne Gore, dok drugi misle da je usvajanjem Ustavne povelje okončan dalji proces dezintegracije na ovim prostorima. Sam tekst Ustavne povelje daje više osnova za tvrdnje potpisnika „nadustava“ koji u Ustavnoj povelji vide samo sredstvo za privremeno odlaganje secesije Crne Gore. Naravno, to ne znači da vreme ne može pokazati da su drugi političari u pravu a ne zastupnici odložene secesije.

Ipak, postoji jedan činilac koji može, ali ne mora, doprijeti održanju ove neobične državne tvorevine. To je ne mala međusobna povezanost građana država članica državne zajednice Srbija i Crna Gora. Poznato je od Aristotela da svaka vlast kvare ljude. Stoga, nije neobično što su pripadnici političkih elita na ovim balkanskim prostorima, u svom političkom živo-

⁹ Oskar Kovač, Korak nazad – dva koraka napred, Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora, Beograd, 2003. str. 17–19.

tu, bezbroj puta promenili svoja politička uverenja, nacionalnu pripadnost, etničko poreklo i maternji jezik. Većina običnog naroda nije ih pratila u tim neverovatnim preobražajima. Stoga, konačnu ocenu Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora daće samo protok vremena i ostvareni rezultati. Treba verovati u razum i zdravu prirodu običnog, izmučenog, naroda na ovim južnoslovenskim prostorima.

600 GODINA OD DONOŠENJA ZAKONA ZA NOVO BRDO

ZAKONI NOVOGA BRDA despota Stefana Lazarevića

Poslednji od spomenika srpskoga prava iz srednjeg veka jesu Zakoni Novoga Brda despota Stefana Lazarevića (kako su ovi zakoni u našoj literaturi poznati pod nazivom Zakon o rudnicima to ću jedan deo teksta da ih i ja tako nazivam). Jedno vreme se verovalo da su od svih zakonskih spomenika iz tog perioda, uz Dušanov zakonik (1349. i 1354. g.), Zakon o rudnicima (Zakon Novoga Brda) jedini originalni spomenik srpskog srednjovekovnog prava. Dotadašnji zakonski spomenici, Zakonopravilo (Svetosavski nomokanon ili Krmčija), Sintagma Matije Vlastara (tzv. Justinijanov zakon) i Zemljoradnički zakon, jesu uglavnom vizantijski zakoni koji su preuzeti u celini ili uz neke izmene. No, vremenom je utvrđeno da ni Zakon o rudnicima nije originalni srpski pravni spomenik već da je preuzet sa strane (od Sasa).

Ovim zakonima uređeni su pravni odnosi rudara iz Novog Brda, tad središnjeg rudarskog mesta u Srbiji. U to vreme rudarstvom se bave uglavnom Nemci (Sasi) tako da se u Zakonu mogu pronaći mnogi nemački izrazi koji će tada po prvi put uću u srpsko pravo, a mnogi od njih će i ostati.

Isto tako, dugo se verovalo da je Zakon o rudnicima donet od strane despota Stefana Lazarevića tokom 1412. godine. Ta je zablude tek u novije vreme otklonjena i utvrđeno je da je godina njegovog donošenja zapravo 1402. Dakle, sada je ravno 600 godina od kada su doneti ovi zakoni.

Ja se ovde neću zadržavati na opisivanju ovog zakona niti onoga što on reguliše. Smatram da je to našim pravnicima dovoljno poznato (ili bi trebalo biti), a ovaj Zakon jeste jedna od

jedinica na Pravnom fakultetu u predmetu Istorija. Stoga pretpostavljam da je čitaocima poznat ovaj zakon. Mislim da će biti mnogo interesantnije ovde raspraviti o tome kako je ovaj zakon donet i kada je to bilo. Dugo se verovalo, a i sada po automati u skoro sve knjige se unosi 1412. godina kao godina donošenja ovog zakona. Ima već više od deset godina kako je pitanje stvarnog datuma donošenja ovog zakona u našoj istoriji rešeno, ali to nikako da se prihvati. To samo dokazuje koliko se malo prate istraživanja, a sa njime i nova saznanja.

Isto tako, malo je poznato da se dugo nije znalo za ovaj Zakon. On je otkriven prije nešto više od 50 godina. Zapravo, to i nije zakon, radi se o kodeksu zakona. I tu se vrlo često prave greške.

Već iz ovog navedenog se vidi da ništa oko rudarskih zakona despota Stefana nije baš tako jednostavno kako to možda izgleda. Ovaj tekst će govoriti upravo o tome.

Nakon Drugog svetskog rata supruga Franceta Hočevara na jednoj licitaciji umetničkih predmeta u Beču kupila je jedan stari rukopis u kojima su bili zakoni za Novo Brdo. Dana 11. aprila 1959. godine dr Hočevar (tada jugoslovenski ambasador u Bukureštu) poklanja ovaj rukopis Srpskoj akademiji nauka i umetnosti. Akademija će 1962. godine da objavi ovaj rukopis pod naslovom Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića. Najveći posao oko redakcije rukopisa obaviće Nikola Radojčić.

Iako nosi naslov Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića, on to nije. Odredbe ovog zakona namenjene su, ne svim rudnicima u Srbiji, već isključivo rudniku na Novom Brdu. Dakle, nije reč o opštem zakonu o rudnicima. Iz same preambule vidi se da su rudari Novog Brda tražili da im se obnovi zakon o *rupah koji su imali za prethodnih vladara. Isto tako ovaj tekst sadrži zapravo dva zakona, jedan je rudarski zakon, dok je drugi, znatno manji tekst, izvod iz statuta grada Novo Brdo. Dakle, radi se o kodeksu zakona, ali to nije odmah otkriveno i ta će se zablude još dugo održati (u udžbenicima za studente Pravnog fakulteta još uvek se sve do sada navedene greške oko ovog kodeksa, na žalost, uporno ponavljaju).*

Već sam rekao da se izdati Rudarski zakon sastoji iz dva zakonska teksta. Jedan je sam Zakon o rudnicima dok je drugi zakonski tekst deo statuta grada Novo Brdo. Na početku oba ova teksta

nalazi se Preambula. Na kraju teksta nalazi se Potvrda ovih zakona. Još je N. Radojčić primetio da se sva četiri teksta veoma razlikuju međusobno, što može da znači samo jednu stvar: tekstovi su rad četiri različite ruke, a ne jedne.

Uvod Zakona o rudnicima (preambula) i njegova Potvrda na kraju tekstova urađene su od strane kancelarije despota Stefana Lazarevića. No, i između njih postoje značajne razlike (o tome kasnije). Ono što im je zajedničko jeste da su napisani tadašnjim otmenim srpskim književnim jezikom i stilom.

Zakon o rudnicima napisan je, ne samo pretežno srpskim govornim jezikom nego s jasnim osobinama određenoga dijalekta. Ima dosta stranih reči koje su najvećim delom nemački rudarski termini. Upravo ovaj zakon jeste ono na šta se oduvek obraćala najveća pažnja.

Treći deo, Zakon Novog Brda (statut grada), sastavljen je govornim jezikom, ali sa nešto više osobina književnoga jezika. I tu ima stranih izraza, ali oni nisu isključivo nemački rečnik, nego ima grčkih i romanskih (prihvaćenih u primorju).

Šta sada sve to znači? U Novom Brdu radili su rudari Sasi (Nemci). U Preambuli zakona jasno se govori da kancelarija despota Stefana nije izradila Zakon o rudnicima već je postojeći tekst samo potvrdila. Izgleda da je jednom prilikom, dok je despot boravio u Novom Brdu, novobrdski gradski sabor zatražio od despota da potvrdi rudarski zakon, čiji su tekst oni već imali spremljen. Nije to bilo ništa neuobičajeno za to vreme. Tako se radilo i na Zapadu, odakle su ovi rudari dolazili. Oni bi samo sastavili privilegijalnu povelju (zakon) i podnosili je vladaru na potpis i pečat. Taj običaj sa Zapada u Srbiji je odmah prihvaćen. Ovde treba reći da ni rudari iz Novog Brda nisu bili ti koji su napisali taj zakon, oni su njega imali iz ranijih vremena, možda još iz vremena od prije cara Dušana.

Baš tako u Preambuli piše. Despot navodi kako je došao u Novo Brdo: *I sabra se vsa sabor gradski i poiskaše ot godpodstva mi da im učinju zakon o rupah što su imali za prtvih gospod i svetopočivšago mi gospodina roditelja kneza Lazara. Despot Stefan se savetovao sa svojom vlastelom i odlučio da potvrdi zakon: zapovedah da se naidut 24 človeke dobre od družeh mesteh koja rudu imaju, da im učinju zakon kako je i prvo bilo, koi sut vešti o*

rupah. I što učine da donesut gospodstvu mi da im gospodstvo mi potvrdi da si i napred drže.

Dakle, tekst rudarskih zakona nije delo kancelarije despota Stefana Lazarevića već je to zakon koji su uradili rudari Novog Brda, a despot je taj zakon samo potvrdio. I sama preambula kaže da Novobrdani treba da donesu zakon koji će despot da potvrdi. Novobrdani su tada sazvali porotu od 24 čoveka koji su bili eksperti za rudarske poslove i to iz cele zemlje. Oni su kao zakletnici trebali da učestvuju u procesu za obnovu i potvrdu rudarskog zakona za Novo Brdo. Ovaj deo od 24 porotnika nije baš najjasniji i nikad nije na zadovoljavajući način objašnjeno zbog čega je ta porota od 24 „človeka dobre“ sastavljena i šta je njihov pravi zadatak bio. No, za našu temu to nije bitno.

I sada ono najvažnije pitanje. Kada je ovaj zakon zapravo potvrđen od strane despota? Odnosno, pitanje je kada je ovaj zakon donet? I sada u mnogim knjigama (skoro svim) stoji godina 1412. Taj podatak nije tačan. Despot Stefan je rudarski zakon za Novo Brdo potvrdio nakon što se vratio iz bitke kod Angore, što bi trebalo biti krajem 1402. ili početkom 1403. godine. To se vidi iz Preambule koja je tada pisana. Tu despot spominje kako su turci ovladali i kako je morao da prizna njihovu vrhovnu vlast, poći na vstočnoju stranu u velikuju Sevastiju k velikom amire Pajazitu, *obladujuštomu vstočnoju stranoju i zapdnjeju. On ovde govori o svojim pripremama za veliku bitku kod Angore gde će turski sultan Bajazit biti zarobljen. Nakon toga despot se vraća u Srbiju, a kako je turska moć znatno oslabila, to je on iskoristio priliku i oslobodio zemlju i gradove svoga otačstva u velikoga amire Pajazita. Bitka kod Angore odigrala se 1402. godine. A te iste godine (ili početkom 1403) despot se vratio u Srbiju. Zato on kaže u Preambuli da je zemlju oslobodio od Bajazita (Pajazita).*

Dakle, tom prilikom, kada se vratio u Srbiju, dakle 1402. godine (najkasnije početak 1403), despot donosi, odnosno potvrđuje, samo Zakon o rudnicima – Zakon o rupah. Ne i one odredbe koje se odnose na grad Novo Brdo. Taj deo je donet nešto kasnije.

I ovde treba još nešto dodati. Najvažniji deo za tumačenje kada je Zakon o rudnicima donet, jeste – Preambula. Ona je odigrala glavnu ulogu oko toga da se raspozna kada je Zakon potvr-

đen. Sasvim je izvesno da je Preambulu pisala kancelarija despota Stefana.

O pravnom jeziku kojim je pisan tekst Preambule bi takođe trebalo nešto reći. Iz teksta Preambule se vidi da kancelarija despota Stefana još uvek radi sa starim izrazima. Navodi se izraz učiniti zakon, što znači potvrditi zakon, a što je stari izraz. Isto tako upotrebljava se dosta reči kojima se daje poštovanje knez Lazaru, ali to su epski razliveni izrazi, itd. Kasnije će to biti drugačije.

Tri godine kasnije (1405. godine) izvršena je kodifikacija zakona za Novo Brdo, izvršilo se sabiranje dotadašnjih zakona u jednu celinu. U sastav ove kodifikacije ušli su dotadašnji zakoni, dakle, Zakon o rudnicima iz 1402. godine sa svojom Preambulom, a dodane su i odredbe za grad Novo Brdo (Statut zapravo). Ovaj Zakon za grad Novo Brdo izgleda najvećim delom potiče od jednog zakona koji je možda iz vremena cara Dušana.

Tako izvršena kodifikacija potvrđena je sankcijom od 29. januara 1405. godine. Ona će biti snabdevena zlatopečatnikom. Ta sankcija (potvrda) jeste četvrti deo celokupne kodifikacije, a o njoj ćemo kasnije).

Tako je nastao zakonik despota Stefana Lazarevića, a koji se tekstu sankcije (potvrde) naziva Zakoni Novog Brda. To i jeste najpravičniji izraz – Zakoni Novoga Brda. I sada, kad se govori o ovim zakonima, najčešće se kaže Zakoni o rudnicima. Najpre, to smo videli, sadržina kodeksa nije jedino Zakon o rudnicima već je tu i Zakon za grad Novo Brdo pa se neopravdano naziv jednog zakona proteže i na drugi. I osim toga, radi se o jednom Zakonu o rudnicima, a ne o njihovoj množini.

Raniji Zakon o rudnicima (iz 1402. godine) možda je doživeo neke izmene, ali su one bile neznatne. Slično bi bilo i sa Zakonom za grad Novo Brdo. Zbog toga je tu reč o kodifikaciji već postojećih propisa, a ne stvaranju novih.

Na kraju teksta kodifikacije nalazi se tekst – četvrti deo kodifikacije, a koji je pisala kancelarija despota Stefana. To je ta potvrda (ili sankcija). U odnosu na raniju Preambulu (iz 1402. godine) ona se dosta razlikuje. Pravnički jezik je znatno drugačiji od onoga koji je upotrebljavan samo tri godine ranije. To su sada moderni izrazi. Navodi se da je despot izvršio po-

tvrdi pisana o zakoneh Novog Brda koja važe od kraljeva srpskih i za despotova oca kneza Lazara. I ovde se daju izrazi poštovanja prema knezu Lazaru, ali tu sada više nema epike već su izrazi pravnički i veoma sažeti.

Kao što sam obećao, neću raspravljati o sadržini kodifikacije jer mislim (i nadam se) da je našoj pravničkoj populaciji ona dovoljno poznata. Jedino da napomenem da će kasnije godine i vekovi pokazati da će Zakon o rudnicima da znatno nadživi onaj zakon koji se odnosi na grad Novo Brdo (Statut). Zapravo, Rudarski zakon će da nadživi i srpsku državu i ući će i u tursko zakonodavstvo. Ovaj put Turci će ga nazvati Saski zakon (Kannun i – Sas). Ovaj zakon će se naći u jednoj kompilaciji turskih zakona iz vremena turskog sultana Sulejmana Veličanstvenog Zakonodavca (1520–1566).

Literatura

- N. Radojčić: Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića, Beograd 1962.
- M. Begović: Rudarska baština u Srbiji u 15. i 16. veku, Glas SANU 280, Beograd 1971.
- D. Jović: O jeziku Zakona o rudnicima despota Stefana Lazarevića, Južno-slovenski filolog, knj. 23, sv. 3–4, Beograd, 1968/9.
- M. Ćorović/Ljubinković: Značaj Novog Brda u Srbiji Lazarevića i Brankovića, Moravska škola i njeno doba, Beograd, 1972.
- T. Vukanović: Srebrenica u srednjem veku, Glasnik Državnog muzeja u Sarajevu, Društvene nauke 1, 1946.
- M. Dinić: Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni 2, Beograd, 1966.
- F. Spaho: Turski rudarski zakon, Glasnik Zem. muzeja 25, Sarajevo 1913, sveska 1 i sveska 2.
- B. Đurđev: Sarajevski kodeks kanun nama, Prilozi za orijentalnu filologiju 6–7 (1956–1957).
- B. Đurđev: Kada i kako su nastali despota Stefana zakoni za Novo Brdo, Godišnjak Društva istoričara BiH 20.
- B. Đurđev: Kada i kako su nastali Despota Stefana zakoni za Novo Brdo, Sarajevo 1987.

Dušanka S. Subotić-Homen
Advokat iz Beograda

JAVNO BELEŽNIŠTVO I ADVOKATURA

Razlozi za donošenje Zakona o javnom beležništvu i potreba unošenja u naš pravni sistem jeste nužnost približavanja savremenim javnim tokovima, kao i potreba ubrzanja pravnog prometa Srbije i Crne Gore sa drugim zemljama.

Zakon o javnim beležnicima tj. notarima postoji u skoro svim zemljama, kako Zapadne Evrope, tako i u zemljama Istočne Evrope, a poslednjih godina donet je i u bivšim jugoslovenskim republikama, Sloveniji, Hrvatskoj, Makedoniji, Bosni i Hercegovini.

Kod nas javnim beležništvom bavilo se do sada više institucija, Savezno ministarstvo pravde koje je uradilo Nacrt zakona o javnom beležništvu, Institut za uporedno pravo kroz istraživački projekat o javnom beležništvu, a model Zakona o javnom beležništvu uradio je i Centar za unapređivanje pravnih studija u Beogradu.

Pravna priroda javnog beležništva jeste da je javni beležnik fizičko lice od javnog poverenja, čiji rad u većoj ili manjoj meri podleže kontroli Države i čije isprave imaju karakter javnih isprava.

U uređenju nadležnosti i načina rada javnih beležnika u uporednom pravu polazi se od različitih koncepcija, ali ono što je u svim sistemima zajedničko i odnosi se na pravnu prirodu ovog instituta, jeste da je javni beležnik fizičko lice od javnog poverenja.

Na začetke institucije javnog beležništva nailazi se još u rimskom pravu, kada se na javnim trgovima pojavljuje pravno obrazovano lice – overivač, koji se zvao tabellio, koji je sastavljao prvo usmene, a zatim pismene isprave u skladu sa formom koja je bila predviđena rimskim pravom za nastanak određenih obaveza.

Takve isprave su se nazivale tabelioni i overa je vršena na rimskom trgu određenom od strane države za takve poslove. Upravo overa koja se vršila na forum romanum dokazuje da se u te poslove faktički meša država.

U DŽIII veku u Francuskoj pisari su bili vezani za crkvu i svetu jurisdikciju, što znači da se odvajaju od sudova i pokazuju svoju autonomnost. Već u DŽIV veku isprave koje overe notari imaju dokaznu vrednost.

Kako se radilo o različitim delatnostima u to vreme postojali su carski, vlastelinski, episkopski i drugi, i ta pisarska delatnost neprekidno je funkcionisala sve do francuske revolucije.

Savremeno beležništvo dobilo je temelj u Francuskoj 1803. godine, tj. donet je Zakon koji je i danas na snazi.

Beležništvo se razvija i polako dobija oblik preventivne jurisdikcije, beležnik postaje porodični savetodavac, zaštitnik, lice od uzuzetnog poverenja, bavi se porodičnim poslovima i postaje neizbežna institucija u skoro svim zemljama.

Tipovi beležništva se razlikuju u različitim zemljama.

Ono što je zajedničko za sve beležnike, ma iz koje zemlje poticali, jeste da slobodno obavljaju profesiju i da je država na njih prenela određena javna ovlašćenja.

Osnovna načela jesu: samostalnost, nepristrasnost, izdavanje javnih isprava (po ovlašćenju koje im je država zakonom odredila).

Postoje više oblika javnobeležničke delatnosti.

U anglosaksonskom pravnom sistemu institut beležništva je poseban i njihova uloga u postupku sastavljanja i overe dokumenta je zanemarljiva.

U tom sistemu nema instituta javne isprave, kao dokaznog sredstva u sudskom ili upravnom postupku.

U anglosaksonskom pravnom sistemu osnovno dokazno sredstvo je izjava svedoka.

Postoji model državnog beležništva, to su državni službenici koji imaju neku vrstu položaja sudija u Nemačkoj, Ruskoj federaciji, Švajcarskoj.

Najrasprostranjeniji tip organizacije beležništva jeste *latinski tip beležništva, koji se primenjuje u preko pedeset zemalja u svetu, Evropi, Aziji, Africi, Južnoj Americi i delimično Severnoj Americi.*

Beležničke komore država koje imaju latinski tip beležništva osnovale su i međunarodni savez latinskog beležništva koji je osnovan 02. 10. 1948. godine u Buenos Airesu.

Taj međunarodni savez usvojio je i sledeću definiciju:

„Latinski beležnik je pravnik po zanimanju, koji na osnovu javnih ovlašćenja prihvata od stranaka izjave volje, daje im potrebnu pismenu pravnu formu i o tome izdaje odgovorajuće isprave koje imaju karakter javne isprave. Originale tih isprava preuzima na čuvanje i izdaje overene prepise. U njegove zadatke spada takođe i javno potvrđivanje činjenica.“

Ovaj tip latinskog beležništva u svojim nacrtima i modelima je prihvatila i naša stručna javnost.

Postoji još jedan tip beležništva, a to je advokatsko beležništvo, *koji se još primenjuje u Nemačkoj, i to samo u pojedinim federalnim jedinicama, pored drugih tipova beležništva.*

Moramo napomenuti da sve zemlje i nemaju institut javnog beležnika, kao što su Danska, koja ne poznaje ovaj sistem, ali postoji verovatnoća da će i ona biti obavezna da ga uvede, a sve ovo u cilju harmonizacije sa pravom Evropske unije.

U Velikoj Britaniji postoji institut beležništva i njihova obavezna delatnost je sačinjavanje isprava koje treba da budu upotrebljene u inostranstvu.

Delatnost javnih beležnika, kako u Velikoj Britaniji, tako i u Škotskoj odnosi se na poslove u vezi nepokretnosti.

Beležništvo ima posebno mesto u pravnim sistemima zemalja Evropske unije.

Predstavnici beležnika Nemačke, Belgije, Luksemburga, Holandije, Francuske, Italije, Portugala, Španije i Grčke osnovali su u Parizu 1976. godine stalnu Konferenciju beležnika Evropske unije.

Pravni institut javnog beležništva ostao je dugo izvan to- kova velikih evropskih promena, tako da je tek 90-ih godina po- krenuto više političkih inicijativa, radi razjašnjavanja situ- acije zemalja članica Evropske unije.

Evropski parlament zainteresovao se za stav beležnika, te je zaključeno da su principi latinskog beležništva u skladu sa slobodama Evropske unije i da je beležnička delatnost prevas- hodno vršenje javnih ovlašćenja.

Tako je evropski parlament doneo rezoluciju u kojoj se insi- stira na nadležnosti država članica Evropske unije u materiji evropskog prava.

Evropski parlament je predložio harmonizaciju nacional- nih prava na način što će se nacionalna prava približiti pra- vu Evropske unije zaključivanjem međusobnih konvencija, slično rešenju predviđenom za uzajamno priznavanje i izvršavanje sud- skih presuda.

Prateći preporuke Evropske unije, a u cilju ubrzanja pravnog prometa sa drugim državama, Savezno ministarstvo pravde sači- nilo je Nacrt zakona o javnom beležništvu, a Centar za unapre- đenje pravnih studija model Zakona o javnom beležništvu. Zakon o javnim beležnicima u Srbiji i Crnoj Gori nema tradiciju.

U Kraljevini Jugoslaviji donet je Zakon o javnim beležnici- ma, 11. 09. 1930. godine koji nije imao primenu u Srbiji i Crnoj Gori, ali se primenjivao u određenim delovima Vojvodine (pod Austrougarskim uticajem). Zakon o javnim beležnicima ukinut je 1944. godine. Car Franjo Josip I uveo je beležništvo u Slove- niji, Hrvatskoj, Slavoniji, i Srpskoj Vojvodini sa Banatom ta- miškim 1855. godine. Zakon u Sloveniji bio je izmenjen i dopu- njen novim zakonom iz 1871. godine i važio je na teritoriji Slovenije sve do 1930. godine, kada je donet Zakon o javnim bele- žnicima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji je sve bitne elemente preuzeo iz Austrijskog zakona. Danas, Zakon o javnom beležništvu imaju sve bivše jugoslovenske republike, izuzev Srbije i Crne Gore.

Pored ubrzanja pravnog prometa i harmonizacije sa pravom Evropske unije, javni beležnici olakšaće rad sudovima na više načina, pre svega u oblasti obavljanja pravnih poslova za koje je nadležan vanparnični sud.

Prema modelu Zakona o javnom beležništvu, pravni poslovi koji moraju imati oblik javnobeležničkog zapisa odnose se na ugovore o imovinskim odnosima između supružnika; ugovore o imovinskim odnosima između lica koja žive u vanbračnoj zajednici koja je priznata zakonom; ugovore o preobražavanju udela u zajedničkoj svojini bračnih drugova i lica koja žive u vanbračnoj zajednici, koja je priznata zakonom u susvojini; ugovore o raspolaganju nepokretnostima lica koja su poslovno nesposobna; ugovore o ustupanju i raspodeli imovine za života; ugovore o doživotnom izdržavanju; obećanje poklona i ugovore o poklonu za slučaj smrti; ugovore o prodaji sa zadržavanjem prava svojine; drugi pravni poslovi i izjave za koje zakon određuje da moraju biti zaključeni u obliku javnobeležničkog zapisa. Ovi poslovi koji su napred navedeni, nalaze se kako u Nacrtu Zakona, koji je pripremio Savezno ministarstvo pravde, tako i u Modelu zakona, koji je izradio Centar za unapređenje pravnih studija.

Postoje pravni poslovi koji mogu imati oblik javnobeležničkih zapisa, ti poslovi su sledeći: Ugovori o raspolaganju nepokretnostima; ugovori o raspolaganju pokretnim stvarima ili pravima; izjava o raspolaganju imovinom radi osnivanja zadužbine, odnosno fonda za života ili za slučaj smrti osnivača zadužbine, odnosno fonda; poništaj izgubljenih, uništenih i oštećenih isprava; zaveštanje (testament); zaveštanje (testament) koji sadrži samo legat (isporuku), izjava o nameri da će se sačiniti zaveštanje (testament), izjava kojom se određeno lice isključuje iz nasleđstva; izjava kojom se određeno lice lišava nasleđstva; izjava da se poklon dat budućem nasleđniku neće uračunavati u njegov nasleđni deo; izjava o priznanju očinstva ili materinstva; izjava zakonskih zastupnika maloletnog lica starijeg od 16 godina kojim se izjašnjava o zaključenju braka maloletnika; izjava o tome da su roditelji deteta rođenog van braka nameravali da zaključe brak, ali su u tome bili sprečeni smrću jednog od roditelja ili nastupanjem bračne smetnje posle začeća deteta; drugi pravni poslovi i izjave za koje Zakon određuje da se mogu zaključiti ili dati u obliku javnobeležničkog zapisa.

Ugovori, zaveštanje i izjave koji su zaključeni ili sačinjeni u obliku javnobeležničkog zapisa imaju istu dokaznu snagu kao i ugovori, zaveštanja i izjave koji su sačinjeni u sudu ili pred upravnim organom, odnosno overeni od strane suda ili upravnog organa.

Analizom predloženih rešenja i upoređivanjem sa odredbama Zakona o vanparničkom postupku proizilazi da institut javnog beležništva u stvari preuzima poslove iz sudske nadležnosti koji za sud prestaju ili se u potpunosti prenose na javne beležnike, čime se vrši smanjenje obima sudijskog posla, a imajući u vidu napred navedne pravne poslove, koji su danas u nadležnosti vanparničnih odeljenja, olakšaće rad i advokata, s obzirom da će napred navedene pravne poslove moći da obave u veoma kratkom roku.

Postavlja se pitanje nadležnosti rada javnih beležnika, koji mogu imati šira i uža ovlašćenja. Šira ovlašćenja odnosila bi se i na deo ostavinskog postupka koji bi obavljali javni beležnici i poslova oko registracije preduzeća, ili uža ovlašćenja, koja bi se odnosila na overu ugovora, priznanica, izjava i drugo.

U razmatranju Nacrta zakona o javnom beležništvu i Modela zakona o javnom beležništvu postavlja se pitanje ustavnog okvira za donošenje takvog zakona. U ovom momentu mišljenja sam da takav ustavni okvir ne postoji, jer naš pravni sistem nije poznao od 1944. godine do danas institut javnog beležništva. Donošenjem Zakona o javnom beležništvu izmeniće se i Zakon o vanparničnom postupku, Zakon o izvršnom postupku, kao i Zakon o parničnom postupku.

Nesumnjivo je da bi donošenje Zakona o javnom beležništvu omogućilo bolju i bržu zaštitu prava građana, s obzirom da su beležničke isprave javne isprave, da beležnički zapisi bi imali snagu izvršnog naslova, posebno imajući u vidu ugovore o kupoprodaji nepokretnosti koji se odnose na isplatu kupoprodajne cene i pravnu zaštitu kupca do ulaska u posed nepokretnosti koji je predmet ugovora. Posebno podvlačimo interes građana da deo vanparničnih poslova umesto suda obavljaju javni beležnici, što dovodi ne samo do rasterećenja sudova, već i ubrzanja postupka i rešavanja pitanja građana iz te domene, koji danas traje i po nekoliko meseci i godina.

I u Modelu zakona o javnom beležništvu i u Nacrtu zakona o javnom beležništvu, posebno poglavlje posvećeno je disciplinskoj odgovornosti javnog beležnika i odgovornosti u slučaju povrede dužnosti. Predviđena je građanska, krivična i disci-

plinska odgovornost, a posebna pažnja posvećuje se građanskoj odgovornosti.

Tako je javni beležnik obavezan da nadoknadi štetu prouzrokovanu povredom svoje dužnosti ili ovlašćenja. Odgovornost javnog beležnika u slučaju povrede dužnosti može biti i krivična i disciplinska. Zbog toga odredbe ove odgovornosti moraju biti sadržane u Zakonu, a naročitu pažnju treba posvetiti građanskoj odgovornosti.

Treba imati u vidu i potrebu razlikovanja ugovorne i neugovorne odgovornosti, pri čemu ugovorna odgovornost obavezuje javnog beležnika na identičan način kao i advokata i odnosila bi se na slučajeve koji imaju vezu sa sastavljanjem pojedinih isprava, zastupanjem stranke u ulozi punomoćnika u vanparničnim predmetima pred sudovima, kao i u nespornim predmetima pred drugim državnim organima.

Što se tiče odnosa između interesa advokature i beležničke delatnosti, očigledno je da se određeni pravni poslovi, koje su do sada radili advokati prenose na javne beležnike, pa se tu javlja mogući sukob interesa, ali deo poslova koji će vanparnični sud i ovlašćenja preneti na javne beležnike više je nego očigledno da će pomoći advokatima da završavaju poslove stručno i u najkraćem roku, a što će se pozitivno odraziti i na ukupan rad advokata.

Postoje mišljenja da je donošenje Zakona o javnom beležništvu udar na advokaturu, imajući u vidu preuzimanje dela pravnih poslova, međutim, taj deo u odnosu na poslove pravnog prometa koje obavljaju advokati zanemarljiv je, s obzirom da će Zakonom biti preneti ovlašćenja, koja je do sada imalo vanparnično odeljenje, kao i šalteri overe na kojima se uobičajeno nalaze lica bez dovoljnog pravnog obrazovanja.

U prilog donošenju Zakona o javnom beležništvu, navešćemo jedan praktičan primer, a to je legalizacija sudske isprave našeg suda, koja treba da bude upotrebljena u jednoj od zemalja Evropske unije (overa prepisa, apostil, potpis sudije, prevod, overa sudskog tumača, dostavljanje i dr.), dok bi za slučaj da je ispravu overio notar, ista imala snagu izvršnog naslova i upotrebljivog u svim zemljama Evropske unije.

Posle demokratskih promena u zemljama Istočne Evrope, unet je u pravne sisteme tih država i institut javnog beležnika, prilagođavajući se, na taj način, sistemu pravnog prometa zemalja Evropske unije, i omogućavajući na taj način slobodu pružanja usluga, imajući u vidu da se radi o kontaktima između lica koja su nastanjena u različitim državama članica, pravnu sigurnost i olakšanje rada sudova.

Ulaskom u Savet Evrope i naša zemlja nalazi se u predvorju pravnog prometa Evropske unije, te je donošenje Zakona o javnom beležništvu neminovnost za naš pravni sistem.

EVIDENCIJA IMOVINE U ZEMLJI I INOSTRANSTVU

(Čl. 186 Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji)

Stupanjem na snagu Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji¹, krenule su i brojne obaveze koje poreski obveznici imaju prema državi. Tako je i sa članom 186. ovog Zakona, koji je izazvao brojne nedoumice u javnosti, a odnosi se na evidenciju imovine u zemlji i inostranstvu. Šta to u stvari, država traži od poreskog obveznika? U ovom tekstu ćete saznati više o Članu 186. Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji, tako da svakog trenutka možete obavestiti vašeg klijenta koja su njegova prava, obaveze, ali i garancije da se informacije o vrednosti njegove imovine neće zloupotrebiti.

U članu 186. stav 1. sadržana je obaveza poreskog obveznika (fizičko lice ili preduzetnik) da u roku od šest meseci od dana početka primene Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji podnese poreskoj upravi prijavu za evidenciju ukupne imovine u zemlji i inostranstvu, ako je njena vrednost veća od 20 miliona dinara², odnosno 310 000 EUR. Prijavu, kao što smo rekli, mogu podneti sva fizička lica i preduzetnici. Rok za sva

¹ Službeni glasnik RS, br.80/2002. od 26. novembra 2002.

² Popović, D., Komentar Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji, Beograd, 2003, str. 268.

fizička ili pravna lica za podnošenje prijave za evidenciju ukupne imovine u zemlji i inostranstvu je 30. jun 2003. godine.

Član 186. Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji služi prvenstveno za primenu novih metoda kontrole prihoda građana. Drugim rečima, imovno stanje građanina ili preduzetnika ubuduće će se upoređivati sa njihovim prihodima. Lica koja budu podnela prijavu za evidenciju ukupne imovine stiču pravo da im se u budućnosti ostvareni godišnji prihodi porede sa imovinom nabavljenom u istom periodu. S druge strane, prirast imovine koji je ostvaren u tekućem periodu, a nema izvore u tekućim prihodima, oporezivaće se kao drugi prihod bez priznavanja normiranih troškova.

Ako je vaš klijent fizičko lice ili preduzetnik čija je tržišna vrednost imovine na dan 1. januar 2003. godine prelazila 20 miliona dinara, on je dužan da podnese prijavu za evidenciju ukupne imovine. Tu prijavu, takođe mogu podneti lica i čija je ukupna vrednost imovine veća od 10 miliona, ali ne prelazi 20 miliona dinara. Prijava se, u oba slučaja podnosi i za povezana lica (bračni drug, deca i roditelji).

Šta spada sve u imovinu koju vaš klijent mora da evidentira? To su:

- nepokretnosti,
- akcije ili udeli,
- oprema za obavljanje samostalne delatnosti,
- motorna vozila, plovila i vazduhoplovi,
- umetnički predmeti,
- štedni ulozi i gotov novac,
- druga imovinska prava.

Popunjavanjem i predajom prijave, poreski obveznik iskazuje vrednost imovine, ali će se vrednost te imovine konačno utvrditi rešenjem Poreske uprave. Poreska uprava će proceniti vrednost imovine iskazane u prijavi za evidenciju i u roku od tri meseca dostaviti poreskom obvezniku rešenje o proceni vrednosti imovine, odnosno do 30. septembra 2003. godine.

Klijent koga zastupate obrazac prijave za evidenciju ukupne imovine u zemlji i inostranstvu može dobiti u svakoj organizacionoj jedinici Poreske uprave, ekspozituri ili filijali. Ta-

kođe, može ga naći i na internet sajtu ministarstva finansija i ekonomije www.mfin.sr.gov.yu . Prijava se može zatražiti usmeno i na telefon 011 3950 657 ili se može poslati vašem klijentu na kućnu adresu.

Prijava za evidenciju ukupne imovine u zemlji i inostranstvu isključivo se podnosi Centrali Poreske uprave, preporučenom pošiljkom ili lično na adresu: Save Maškovića 3–5, 11000 Beograd, a sve informacije vaš klijent ili vi možete dobiti na telefon 011 3950 657.

Takođe, svim licima koja podnesu prijave za evidenciju ukupne imovine u zemlji i inostranstvu, garantuje se tajnost svih podataka, zbog čuvanja privatnosti i bezbednosti građana koji poseduju imovinu veću od 20 miliona dinara. Zaštita tajnosti podataka postavlja se i u pogledu celokupnog postupka prijavljivanja imovine za evidenciju i procenjivanja njene vrednosti, jer bi, uprkos zaprećenoj krivičnoj sankciji, svaka povreda obaveze čuvanja službene tajne izložila poreskog obveznika ozbiljnom riziku³. Tajnost za sve podnosiocje prijava garantovana je i Zakonom o poreskom postupku i poreskoj administraciji.

3 Ibidem, str. 269.

Goran B. Kovačević
Advokat iz Beograda

M' ST' NICI ILI O AKTUELNOSTI IDEJE OMBUDSMANA

Odvažni čitalac će u ovom tekstu saznati nešto staro o zaštiti pojedinaca od mučenja i nasilja moćnih. Takođe ovim tekstom prati se veza između demokratskih institucija rimsko-vizantijskog i modernog prava, kroz ključni pravni spomenik DŽIII veka – Zakonopravilo Svetog Save.

Uvodna razmatranja

Sveti Sava ne samo da je bio rodonačelnik autokefalnosti Srpske pravoslavne crkve i njen prvi arhiepiskop (Sava I 1219–1233), već je predstavljao i najznačajnijeg pravnog autora i kodifikatora s početka DŽIII veka.

Najbitnija knjiga zakona i apsolutni protopravni izvor, čak i današnjeg pozitivnog prava, je Zakonopravilo ili Nomokanon Svetog Save.

Budući da sam sastavljač nije naslovio ovaj obimni pravni kodeks, radi njegovog pozitivnog određenja javljaju se tri osnovna termina:

1. Nomokanon (što je grčka reč čije značenje nije potrebno prevoditi);

2. Zakonopravilo (što je srpski prevod prethodno navedenog grčkog termina);

3. i termin Krmčija (što je izraz koji potiče od ruske metafore za krmanjenje – upravljanje krmom broda, u prenosnom smislu brod=crkva=država; kormilar=arhipastir=vladar).

Ova tri osnovna termina se u pravnoj nauci dalje kombinuju ili sa imenom Save I – u svim varijetetima, ili sa izvedenicom Svetosavski. Prva dva termina: Nomokanon prema grčkoj kovani (legis regulam) ili Zakonopravilo, budući da su stariji i bliži originalu, pravilniji su, dok termin Krmčija, budući da potiče od interpretacije nije pravilan, naročito što se isti javlja tek nakon 1800. god. kada se ovaj kodeks pojavio u štampanom obliku. Kodeks je, shodno tradiciji sačuvan u više manuskripta: Ilovačkom (1262. god.), Raškom (1305. god.), Sarajevskom (druga polovina DŽIV v.), Pčinjskom (1360–1370. god.), Hilendarskom (DŽV ili DŽVI v.), Savinskom (DŽVI v.) te Moračkom (1615. god.).

Zakonopravilo Svetog Save predstavlja zapravo osnovni, protopravni spomenik, budući da uspostavlja juridičku vertikalu našeg sadašnjeg pravnog sistema, čija se osnova nalazi u rimsko-vizantijskom pravu. Kasniji pravni spomenici: Žička povelja (1220. god.) Dušanov zakonik (1349; 1354. god.), Povelja Kneza Lazara (1380. god.) Zakon Prote Matije Nenadovića (1804. god.) pa do Zakonika građanskog za knjaževstvo Srbsko (1844. god.), svoje direktno polazište nalaze u odredbama čiju je redakciju ali i komentar Sava I, kao kodifikator, smestio u okvire Zakonopravila. Inače, u crkveno-pravnoj oblasti, Zakonopravilo je i pozitivno-pravni propis budući da sadrži odredbe o pravim Vaseljenskim i pomesnim saborima Stare hrišćanske crkve, kao i niz pravila vezanih za organizaciju i uređenje crkve.

M'st'nici – pojam, centralna razmatranja

Za potrebe ovog teksta kao osnovni izvor korišćen je esej dr Miodraga M. Petrovića „M'st'nici“¹ iz knjige „O Zakonopravilu ili Nomokanonu Svetog Save.“

¹ Petrović M. M. „O Zakonopravilu ili Nomokanonu Svetog Save“ Kultura, Beograd, 1990. god. str. 67–72

U tekstu Zakonopravila Svetog Save nalazi se i komentar 76. kanona Kartagenskog sabora, koji prema Ilovačkom prepisu iz 1262. god. i u prevodu dr Miodraga M. Petrovića glasi: *Siromašni su od moćnijih trpeli zlostavljanja i nepravdu; zbog toga, došav episkopima uznemiravahu ih moleći da im se pomogne. Oci toga sabora izvolište da traže od cara da, staranjem episkopa, izabere i postavi zastupnike, da se suprodstave nasilju i mučenjima od strane bogatih i odbrane siromašne od nasilje, te episkopi ostanu neuznemiravani radi toga.*²

Navedena odredba višestruko je zanimljiva, a društveni odnosi koji se njome regulišu, aktuelni i do danas. Tumačenje ove odredbe daje za pravo tvrdnji da se daleko pre DŽIII veka, kada je Sava I ove odredbe uključio u Zakonopravilo, javila potreba za uvođenjem instituta zastupnika koji će se usprotiviti nasilju nad nezaštićenim žiteljima. Prvobitno, u starohrišćanskom duhu, zaštitnici nejakih bili su crkveni službenici. Međutim, brojnost i širina oblasti potvrda individualnih prava, ukazali su na potrebu stvaranja posebnog instituta i posebnog službenika (poverenika) koji će se baviti zaštitom prava nejakih. Pri ovome, valja podsetiti i na sledeće:

Ideološki koncept u vreme nastanka citirane odredbe temelji se na saglasnom dvovlašću crkve i vladara (sinfonija – što je grčki termin kojem je teorija muzike dala posve drugi sadržaj, a u ovome tekstu se termin koristi u izvornom značenju).

M'st'nici su pored zaštite prava nejakih imali i određena ovlašćenja u pogledu zaštite crkvenih interesa u postupku pred sudovima, i budući da su bili laički službenici, vremenom su dobili ovlašćenja da pravno sankcionišu nasilnike, što ih sve zajedno približava pojmu pravobranilaštva ili ombudsmana, u modernim pravnim sistemima.

Kako se u našim naučnim, a naročito političkim krugovima trenutno aktuelizuje pitanje institucije ombudsmana, namerno sam započeo ovo izlaganje od gornjeg istorijskog predloška.

„Enciklopedija Britanika“ ombudsmana definiše kao: „legislativnog poverenika za istraživanje građanskih žalbi na birokratske zloupotrebe.“³ Prve kancelarije organizovane su u

² Ibidem str. 67–78.

³ Enciklopedija Britanika – <http://www.britanica.com>

Švedskoj 1809–1810. god. odakle je institut u različitim formama prenet u ostale zemlje Skandinavije, Novi Zeland, Ujedinjeno kraljevstvo, Nemačku, Austriju, Izrael, neke Severnoameričke države i u neke od provincija Kanade.

Sušтина funkcije ombudsmana je u nezavisnom arbitriranju između vlade, kao nosioca imperijuma, i pojedinca, kao nosioca prerogativa građanina. Nezavisnost ombudsmana višestruko je garantovana: posebnim načinom izbora, diskrecionim ovlašćenjima za postupanje, isključenjem nadležnosti u određenim oblastima u kojima je zaštita građana omogućena procesnim ovlašćenjima etc. Ipak, kao i u slučaju istorijskog uzora, osnovni atributi ombudsmana su metapравни i nalaze se u sferi etike, apstraktnog ugleda, autoriteta znanja i čestitosti. Primetna je tendencija specijalizacije ombudsmana na oblasti zaštite radnih prava, dece, žena, manjina etc.

Zaključak

Namere ovog teksta su da izrazi sledeće stavove:

1. Ukoliko bi se u naš pravni sistem uveo institut ombudsmana, pod tim ili drugim nazivom, to bi shodno opisanoj pravnoj tradiciji moglo biti čak i utemeljeno;

2. Polazeći od činjenice da se nalazimo u vremenu palih autoriteta zvanja, vremenu restitucije svih moralnih vrednosti i to kako na strani državnih organa, kao reprezenata državne vlasti, moći, tako i na strani građana kao nosilaca individualnih i grupnih prava i obaveza, smatram da bi uvođenje ombudsmana u naš pravni sistem u ovakvom trenutku bilo višestruko štetno;

3. U sadašnjem vremenu, kroz delovanje advokature – kao nezavisne i slobodne profesije na liniji zaštite individualnih prava i interesa građana; nevladinih organizacija, udruženja građana, stručnih i interesnih organizacija – na liniji zaštite grupnih prava i interesa građana; emancipovanih državnih službenika sa procesnim ovlašćenjima (pravobranici i tužioc) – na liniji zaštite legaliteta; mogu se vremenom konstituisati takvi društveni i moralno-etički principi koji bi mogli do-

vesti do potrebe za izborom dostojnog poverenika za istraživa-
nje građanskih žalbi na zloupotrebe vlasti.

Krajnja namera ovog rada je da pokuša da otvori prostor za
uočavanje jedne šire definicije viktimizacije, definicije koja
bi pored krivičnogpravnog određenja, obuhvatila i građansko-
pravno i upravnopravno određenje, približavajući pojam žrtve
pojmu građanina (subjekta prava), koji je izložen bilo kakvom
obliku nasilja, diskriminacije i zloupotrebe moći i javnih
ovlašćenja.

LITERATURA

1. Petrović M. M. „O Zakonopravilu ili Nomokanonu Svetog Save“, Kultu-
ra, Beograd, 1990. god.
2. Enciklopedija Britanika – internet server

PRAVNI POLOŽAJ ČLANOVA PORODIČNOG DOMAĆINSTVA VLASNIKA OTKUPLJENOG STANA U SLUČAJU NJEGOVE SMRTI

Zakonom o stanovanju data je mogućnost građanima da otkupe stanove u društvenoj svojini na kojima su do tada imali stanarsko pravo – pravo specifično za naš pravni sistem. Čl. 16. st. 3. navedenog zakona propisao je da „članovi porodičnog domaćinstva imaju pravo stanovanja u stanu koji se otkupi po odredbama ovog zakona“.

Iz obrazloženja presude Vrhovnog suda Srbije Rev. 5318/00 od 20. 12. 2000. isti sud smatra da je priroda navedenog prava stanovanja akcesorna, te da se isto gasi promenom prava vlasništva na otkupljenom stanu po bilo kom osnovu (otuđenje, nasleđe).

Dakle, postavlja se pitanje tumačenja Zakona o stanovanju i namere zakonodavca zašto je uopšte predvideo pravo stanovanja za članove porodičnog domaćinstva? Da li je namera zakonodavca da zaštiti člana porodičnog domaćinstva samo u odnosu na vlasnika stana bivšeg nosioca stanarskog prava? Ukoliko vlasnik stana reši da isti proda dolazi do „otuđenja“ stana i to pravo se vrlo jednostavno gasi. Verovatnije je da je zakonodavac hteo nešto drugo, zaštitu u odnosu na lica koja mogu postati vlasnici stana, ali su prestali da budu članovi porodičnog domaćinstva vlasnika – bivšeg nosioca stanarskog prava, ili to nikako nisu ni bili. Postavlja se pitanje zašto? Odgovor može dati jedino zakonodavac, ali mišljenja sam da su članovi porodičnog domaćinstva kategorija građana (najviše srednja generacija) koja je ostala u stanovima obično sa svojim roditeljima ko-

ji su bili nosioci stanarskog prava, nisu mogli dobiti društveni stan jer se smatralo da imaju rešeno stambeno pitanje, a posle otkupa stana su nastavili da žive u istom stanu jer u današnjoj ekonomskoj situaciji sigurno nisu imali sredstava da samostalno reše svoje stambeno pitanje. Posle smrti roditelja – vlasnika stana – bivšeg nosioca stanarskog prava, javljaju se na nasledstvo srodnici ili treća lica koja ostavinskim rešenjem postaju u određenom alikvotnom delu ili u potpunosti vlasnici. Kao posledica tumačenja prava stanovanja kao akcesornog dolazi do fizičke deobe stana (ređi slučaj), javne prodaje stana i iseljenja ove kategorije građana.

Komentar Zakona o stanovanju navodi da „Sadržina prava na stanovanje članova porodičnog domaćinstva treba da se precizira novim Zakonom o pravu svojine i drugim stvarnim pravima RS. Pravo stanovanja nije prenosivo na druga lica, a kao lična službenost, prestaje po istim osnovama kao i plodouživanje (nevršenje prava određeno vreme, propast stana, i sl.).

Iz svoje prakse sam utvrdio da čak i najbliži srodnici kao što su braća i sestre koji su dosta ranije napustili porodično domaćinstvo i imali prilike da reše svoje stambeno pitanje i isto rešavali tako što su dobijali društvene stanove nemaju osećaj pravičnosti, te vrlo često kreću u ozbiljne postupke (iseljenja, javne prodaje) protiv člana porodičnog domaćinstva koji je ostao u stanu, nerazmišljajući o tome da je kojim slučajem naša država krenula kasnije sa mogućnošću otkupa stanova odn. da je nosilac stanarskog prava preminuo pre mogućnosti otkupa stana ne bi imali nikakva prava na istom, jer bi taj isti član porodičnog domaćinstva postao nosilac stanarskog prava, te bi on bio u situaciji da otkupom postane vlasnik stana.

ZAKLJUČAK: Sve ukazuje, a naročito načelo pravičnosti, da do preciziranja navedenog prava stanovanja od strane zakonodavca, treba se držati ustaljenih pravila ustanovljenih za lične službenosti, te bi s tim u vezi Vrhovni sud trebalo da zauzme određeni stav u korist ove nemale kategorije građana. Svedoci smo da ustanovljenje instituta stanarskog prava – originalnog rešenja našeg pravnog sistema je nanelo puno štete našem pravnom poretku i građanima, te ne bi bilo dobro da gašenje jednog ovakvog instituta i prelazak na poznati teren svojine bude praćeno novim nepravdama.

IZ NAŠE PRAVNE PROŠLOSTI

Mr Nedeljko Jovančević
Glavni i odgovorni urednik

VEČITI IZAZOV ODBRANE*

Ne postoji profesija niti uloga koju čovek može da igra u životu, a da je interesantnija, složenija, teža, odgovornija ali i lepša od profesije branioca u krivičnom postupku. Istorijski gledano, uloga branioca je poznata koliko i samo pravosuđe. Koliko dugo postoji, toliko dugo je hvaljena, ali neretko kritički i osporavana i napadana, pa sve i do današnjih dana. Uloga branioca u krivičnom postupku, kao visoko stručnog i moralnog, se menjala, od pune afirmacije /u anglosaksonskom pravu/, do svođenja na puki dekor, formalnost u postupku /slučaj komunističkih zemalja/, pa čak i do potpune zabrane kao profesije /vreme Francuske revolucije/. Danas nisu poznati krivično-procesni sistemi a da ne ozakonjuju ulogu branioca kao stručnog lica u postupku. Naravno, sa takvom pozicijom branioci su u prilici da značajno doprinesu rasvetljenju i istinitom rešenju svake krivične stvari. Da bismo to mogli postići potrebno je uporno raditi i stalno se usavršavati i podizati opšti obrazovni nivo, „jer je to moralna dužnost prema samom sebi za sticanje uvek sve više“. Usavršavanje ne podrazumeva olako prelaženje preko gotovih komentara zakonskih odredbi već je potrebno temeljno bavljenje i izučavanje pravne dogmatike, pravne filozofije i udžbe-

* Uređivački odbor je odlučio da u ovoj odrednici sadržaja našeg časopisa, ako ne permanentno, onda povremeno, donosi pojedine značajne tekstove iz naše pravne baštine koji su aktuelni i za savremenu pravnu misao, osobito za advokatsku profesiju.

ničke literature, ne samo domaće. Na taj način će advokati snagu saznanja u procesu da izdignu iznad pukih, prostih logičkih konstrukcija kojima često manipuliše policija i da advokaturu i reč odbrane dovedu do poetike prava, do onog stepena gde se neće moći laici i manipulanti snalaziti. Moralnost odbrane u krivičnom postupku, kao što je poznato, se nalazi u činjenici da branilac učini sve da „nevin ne bude osuđen“ i da „optuženi-krivac ne dobije kaznu koju ne zaslužuje“. *Poznati su slučajevi slavni odbrana* pred sudom i teških uloga branilaca, pa sve do stradanja u toj borbi za istinom, zbog vremena i prilika u kojima su se nalazili i delovali. Ne sme se ispustiti iz vida Ciceronova prva odbrana koja je ostavila traga kroz dugi period od 2000 godina i koja je gotovo neprevaziđena. Svi navodi i taktika odbrane gledano ontološki – filozofski i pravnički i danas bi se mogli primeniti bez izostavljanja bilo kojeg segmenta. Dakle, pored hrabrosti branilac mora posedovati enormno znanje da bi obavio, zakonito i pravilno u skladu sa etičkim kodeksom advokata, svoju veoma složenu i tešku ulogu u krivičnom postupku. Samo je oprečnost prividna, boriti se sa jedne strane za zakonitost i istinu u krivičnom postupku i sa druge strane braniti beskompromisno svim zakonom dozvoljenim sredstvima svog branjenika. Advokat mora da ostane čvrst i nepokolebljiv u svojim stavovima prema okrivljenom ali i prema protivnoj strani i sudu.

Davno napisan članak prof. Čubinskog o odbrani od tzv. *nesimpatičnih krivičnih dela je i danas veoma aktuelna pa smo odlučili da taj članak ponovo objavimo u „Braniču“*. Imamo veliko zadovoljstvo što možemo naći radove objavljujane u starim „Braničima“ od naših najpoznatijih pravnika: T. Živanovića, M. Čubinskog, T. Vasiljevića, Ž. Perića, Đ. Tasića, S. Jovanovića, O. Blagojevića, V. Blagojevića, i drugih poznatih teoretičara prava i advokata, koji bi mogli biti i danas vrlo interesantni. No, „Branich“ i danas podstiče kreativnost i visok nivo članaka, te komentara i rasprava, sledeći dostignuća naših prethodnika, pokušavajući i više i bolje; pa tako naša najpoznatija pravna pera izražavaju zadovoljstvo što mogu objaviti svoje radove u našem časopisu.

Članak profesora Čubinskog prenosimo u celosti i autentično, iz časopisa „BRANIČ“, za novembar 1938. br. 11. nadajući se da će imati svoj smisao i svrhu kod kolega.

Dr. Mih. P. Čubinski
Prof. Univerziteta u penziji

ODBRANA KOD T.Z.V. „NESIMPATIČNIH“ KRIVIČNIH DELA

I

Pitanju o odbrani „nesimpatičnih“ krivičnih dela više puta je bila posvećena pažnja kako u stručnoj kriminalističkoj štampi, tako i u novinarskim člancima. Naročito to se može reći u Francuskoj, koja se više nego druga država bavila pitanjima advokatske etike.¹ Ali i kod nas gornje pitanje bilo je dotirano u malom članku D-ra Mladena Horvata: „Uloga branioca“,² a nekoliko redaka posvećeni gornjoj temi, dao je starešina zagrebačke advokature Dr. Ivo Politeo u predgovoru knjige, koju je on oštampao, a koja sadrži njegov braniočki govor kod suđenja t.z.v. Našičke afere.

Držimo, da je gornje pitanje naročito važno u prvom redu za advokate, a u drugom i za društvo, kod kojeg se lako dolazi do nepravilnog shvatanja advokatske dužnosti, a naročito uloge advokata – branioci kod dela, koja zbog svoje težine ili nemoralne prirode uzburkavaju javnost i stvaraju mržnju protiv krivca. U ovim slučajevima od strane društva često dolazi velika greška, naime: advokatu, koji je primio odbranu okrivljenika, prebacuje se ovo kao nemoralni postupak i na taj se način vrši identifikacija branioca sa okrivljenikom i braniocu se pripisuje neka vrsta prećutnog odobravanja izvršenog dela. Usled toga, kao što je potpuno pravilno primetio Dr. Politeo, „lako je i jeftino sudelovati kod popularnih odbrana, i pogotovu je lako služiti se pri tom popularnim parolama, računajući s predsudama i instinktima masa. Teže je i odgovornije odlučiti se za

1 V. naročito delo Mollot o pravilima advokatske profesije u Francuskoj.

2 V. „Stručna jugoslovenska štampa“ od 3-I-1938.

nepopularnu odbranu i održati se u njoj“.³ Stoga za branioca može postati veća sablazan da, bojeći se za svoj renome pred javnošću, odrekne predložene mu odbrane, ma da po svome uverenju ne bi tako učinio.

Držimo se više razloga, da problem, koji raspravljamo, treba prostudirati dublje. Pre svega treba naznačiti, da zakoni, koji regulišu rešenje krivičnog pravosuđa u više država, daju veliku ulogu odbrani kod suđenja krivičnih dela, bez obzira na to, da li su ta dela simpatična ili ne. Tako je i kod nas, jer naš zakonik o krivičnom postupku sudskom kategorički propisuje obaveznu odbranu kod svih težih krivičnih dela (za koja je u krivičnom zakonu predviđena kazna robijom ili zatočenjem preko pet godina), ma da se ta dela u pretežnoj većini slučajeva javljaju kao nemoralna i nesimpatična.

Zatim, treba imati u vidu da se javno mnjenje, stvara ponekad pod nepovoljnim uslovima i tada ono ne može da bude merodavno. Stvar je u tome što publika, čitajući novine i prihvatajuću svako „rekla i kazala“, da što brže sazna za nove događaje u svetu, sa najvećim interesovanjem prati t.z.v. kriminalnu hroniku, a naročito ako se saopštava nešto senzacionalno. Pri tome obično već posle prvih vesti, dakle pre presude nadležnog suda, a ponekad čak i pre završenja istrage, javnost stvara o delu i njegovom učiniocu svoj sud i to ne samo prema utvrđenim činjenicama i prema svojim moralnim pojmovima, već i prema svojim impresijama, koje mogu postati vrlo intenzivne i udaljiti se od svake objektivnosti pod uticajem jednostrano osvetljenih, a ponekad čak i faktičnih ili izmišljenih činjenica. U ovim slučajevima društvena uzburkanost može da postane izvanredno velika a da dođe do negodovanja i do odobravanja svakog razračunavanja sa krivcem na svoju ruku kao što se to pokazuje u primeni „Zakona linča“ i njemu sličnim pojavama. A međutim javno mnjenje može jako grešiti i temeljno se menjati. Krivac, o kojem su pisali ili govorili kao o krvoločnom zločincu, pre svetlosti novih činjenica ocrtava se kao čovek, koji je zaista učinio rđavo delo, ali ni sa jedne strane nije monstrum.

U vezi sa tim nalazi se odnos javnog mnjenja prema braniocima, koji primaju na sebe zadatak odbrane „nesimpatičnog“ kriv-

³ D-r I. Politeo, s. sp. dela „Predgovor“.

ca. Tu branilac može postati, i to potpuno neopravdano, predmet ogorčenih napada i osuda od strane društva usled nepravilne i štetne identifikacije, o kojoj je već bilo govora. Možemo sada dodati da gornja identifikacija stoji u potpunoj opreci sa gledišta pravih, društvenih i individualnih interesa, tako i sa gledišta pravilnog shvatanja duha i osnovnih principa savremenog krivičnog postupka. Ovi principi bezuslovno važe i za advokate, koji primaju na sebe odbranu i izlaze pred sud da plediraju i kod lakših i kod težih, i kod običnih i kod bezuslovno nesimpatičnih krivičnih dela.

II

Savremeni krivični postupak se bazira na načelu kontradiktornosti, prema kome pred sudom, kome jedinom pripada rešavajuća uloga, pre svega izlazi zastupnik optužbe, koji će skupiti i osvetliti sav materijal, koji govori protiv okrivljenika, a zatim tužiocu protivstoji branilac, čiji je zadatak da navede u odbrani sve, što ide u prilog okrivljenikov.

Gornji princip kontradiktornosti, čiju važnost neupućeni svet ponekad slabo shvata i ceni, savremena nauka smatra kao najbolji osnov krivičnog postupka, koji najviše potpomaže da se u postupku dođe do materijalne istine. S toga sa principijelnog gledišta kod svakog krivičnog dela odbrana je takođe neophodno potrebna kao i optužba. Karakteristična je u ovom pravcu jedna priča o ruskom caru Petru Velikom. Putujući po inostranstvu on je došao iz radoznalosti u sud, da vidi i čuje kako se vrši pravosuđe u drugim zemljama. Kada je završio svoj govor a rasprava se produžila, Petar je bio iznenađen i uzviknuo: „Šta je potrebno još? Sve je jasno i krivce treba odmah obesiti“. Ali zatim, kada je propratio govor braniočev, ekspanzivno je uzviknuo: „Pa Boga mu ovaj optuženik nije kriv i treba ga odmah pustiti na slobodu“. Na taj način postao mu je jasan značaj principa kontradiktornosti i institucije odbrane u pojedinosti.

Vraćajući se dalje, ponovo na značaj javnog mnjenja u krivičnim stvarima moramo zabeležiti da se isto često puta formira pod uslovima, koji ometaju njegove pravilnosti, ne govoreći već o nepogrešivosti. Za pravilno razumevanje i ocenu krivičnog dela potrebno je, da se zadovolji drugo osnovno načelo modernog

krivičnog postupka, koji se zove neposrednost i sastoji se u tome što se ceo pretres dela (sem predviđenih u zakonu izuzetaka) vrši neposredno pred očima suda, stranaka i publike, usled čega se od iskaza svedoka i veštaka i od držanja okrivljenika na sudu dobija pravilna i osnovna impresija. S toga, ko nije bio prisutan na sudu kod pretresa krivičnog dela, rešavajući pitanje o vinosti optuženika i vršeći ocenu njegovog dela, može pasti u zabludu, a ponekad i tešku zabludu. I to se može lako desiti ne samo sa pojedincem, već i sa kolektivom, t.j. prilikom formiranja tzv. javnog mnjenja. Javno mnjenje, kao što smo gore videli, može grešiti i ne može biti merodavno za rešenje, da li je nepošteno od strane advokata, ako primi na sebe odbranu dela, ma da je to delo nepozvani forum već proglasio nesimpatičnim i može čak i odvratiti pre rešenja pozvanog foruma, t.j. nadležnog suda. Ne zaboravimo još, da ako je učinjeno gadno delo, čitav niz okolnosti može govoriti u korist krivca i postavlja se pitanje, ko će te okolnosti osvetliti, ako ne zbog „nesimpatičnosti“ dela i zbog priklanjanja pred nepovoljnim javnim mnjenjem nijedan advokat ne pristane da brani izvršioca gadnog dela.

III

Sve gore navedeno nikako ne znači, da se advokat mora primiti odbrane svakog dela, dakle i svakog učinioca. On to mora učiniti samo kod spomenute u zakonu obavezne odbrane. U svim ostalim slučajevima, da li će primiti odbranu ili ne, to je stvar lične savesti advokata i njegovog razumevanja svoje profesionalne dužnosti. Jedino on je nadležan, da rešava gornje pitanje.

U zemljama, u kojima već odavno postoji kontradiktorno načelo u postupku, izloženo rešenje problema više ne izaziva sumnju, a naročito od strane upravnih i disciplinskih organa autonomne advokature, koji imaju visoku profesionalnu etiku i veliko poverenje suda i društva. Sa gornjim se slažu i pisci i stručnjaci, izražavajući to u formuli: „Nije pitanje koga se može ili ne može braniti, već ja pitanje kako treba braniti.“

Vršeći svoju ulogu, branilac mora poštovati zakone (mada i prema njima može navoditi u pristojnoj formi neka kritička opažanja) i ne sme napadati na osnovna načela morala ili izopa-

čavati činjenice. Ali to ne znači, da advokat ne može primiti odbranu dela, koje je nesimpatično sa moralnog gledišta, jer to se ne sme od njega tražiti i to bi vodilo štetnom za pravosuđe mešanja prava i morala. Zaista, postoji i potrebna je veza između prava i morala, ali nisu ovi pojmovi nikako identični, kao što nisu identični ni pojmovi „greh“ i „zločin“. Zbog mešanja ovih pojmova u istoriji često puta se činio štetan pritisak na pravni život i pravosuđe, ništala se sloboda misli i savesti i dolazilo do najtežih posledica.

Usled toga i braniocu, ako radi sa poštovanjem prema gore iznetim načelima, ne sme se nikako prebacivati ni za to što je primio odbranu „nesimpatičnog“ dela, ni za to što tu odbranu energično sprovodi. Kod tog sprovođenja branilac (kao što je to formulisao jedan od najčuvenijih francuskih advokata) mora da govori istinu, samo istinu, ali ne mora da govori celu istinu, jer prema svojoj ulozi u postupku on nije dužan da iznosi one činjenice, koje ne idu u prilog njegovog štićenika.

IV

Pretrgli smo pitanje o odbrani „nesimpatičnih“ krivičnih dela u njegovim osnovnim crtama. Ipak držimo, da su tu potrebna neka ograničenja. Pre svega, ako advokat se tako reći specijalizira u odbrani „nesimpatičnih“ (a u isto vreme i nemoralnih) krivičnih dela i opravdano steče reputaciju, da za njega postoji kod primanja odbrane jedino kriterij honorara, bez ikakvog obzira na prirodu dela i ličnost krivčevu, time se neminovno stvara sumnja u njegovo poštenje i savesno služenje interesima pravosuđa. Kod ovih slučajeva društvo može prići sa moralnom osudom u licu t.z.v. javnog mnjenja, a potrebna je i borba od strane disciplinskih organa advokature, jer samo na taj način može da se visoko drži barjak profesionalne advokatske etike.

Drugo je, da advokat u gore naznačenim granicama može slobodno i po svojoj savesti rešavati pitanje, da li će primiti ponudenu mu odbranu ili ne (izuzev slučajeva, ako je on određen za vršenje odbrane, koja je po zakonu obavezna). Ali ako je odbrana primljena, odreći se odbrane advokat može samo u slučaju, ako se jave nove činjenice, koje je branjenik izopačio ili od njega sakrio. Obratno, ne može se odobriti, ako se napuštanje već pri-

mljene odbrane vrši samo pod pritiskom jako uzburkanog javnog mnjenja, jer, prvo, kao što smo gore videli, ovo mnjenje u sudskim stvarima nije merodavno i ponekad može biti potpuno pogrešno, a drugo, kod vršenja više profesije mogu doći momenti vrlo neprijatni, koje ipak treba prebroditi kako u interesu društva, tako još više u interesu pojedinih lica, čiji položaj može biti ozbiljno ugrožen, ako od optuženog u izvršenju krivičnog dela digne ruke profesionalac, koji mu je obećao svoju pomoć, a zatim mu tu pomoć uskratio.

PRIKAZI

*Mr Jelena Đ. Lopičić
Advokat iz Beograda*

Prof. dr Obrad Perić
PRIRUČNIK ZA PRIMENU KRIVIČNOPRAVNIH
PROPISA O MALOLETNICIMA (ODREDBE MATERI-
JALNOG, PROCESNOG I IZVRŠNOG PRAVA)
(Izdavačko preduzeće „Nomos“ DOO, Beograd 2003, str. 270)

U izdanju Izdavačkog preduzeća „Nomos“ iz Beograda nedavno je izašla knjiga prof. dr Obrada Perića pod naslovom *Priručnik za primenu krivičnopравnih propisa o maloletnicima (odredbe materijalnog, procesnog i izvršnog prava)*. Prof. dr Obrad Perić odavno je poznat našoj naučnoj i stručnoj javnosti, naročito po doprinosu u oblasti maloletničkog krivičnog prava. Među njegovim delima posebno se ističe Komentar krivičnopравnih propisa o maloletnicima (prvo izdanje: „Savremena administracija“, Beograd 1983; drugo izdanje: „Službeni glasnik“, Beograd 1995). Polaznu osnovu za izradu Priručnika činilo je ovo delo ali, kako sam autor ističe, Priručnik predstavlja skraćenu i aktuelizovanu verziju tog dela, lišenu suvišnih teorijskih razmatranja, uporednopravnog pregleda, istorijata pojedinih instituta i sl. Težište u najnovijem delu ovog autora je da se praktičaru omogući što lakše razumevanje određenog propisa, potkrepljeno – tamo gde je to bilo moguće – stavovima sudske prakse.

Na samom početku može se konstatovati da Priručnik, onako kako je čitaocu prezentiran, predstavlja potpunu i sistematsku obradu danas važećih krivičnopравnih odredaba kojima se uređuje pravni položaj maloletnih učinilaca krivičnih dela. Autor je rad podelio u tri celine, što se logički nameće imajući u vidu da je krivičnopравni položaj ove starosne kategorije kod nas regulisan u različitim oblastima krivičnog prava. Prvom celinom obuhvaćene su odredbe Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije (glava VI, čl. 71-83) i Krivičnog zakona Republike Srbije (glava IV, čl. 11-44). Druga celina posvećena je odredbama Zakonika o krivičnom postupku (glava DŽDŽIDŽ, čl. 464–504), a treća se bavi odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija kojima se u Republici Srbiji reguliše izvršenje vaspitnih mera i kazne maloletničkog zatvora izrečenih maloletnicima (glava VIII, čl. 214-288). Na taj način Priručnik predstavlja zaokružen sistem propisa (materijalnih, procesnih i izvršnih) koji se primenjuju u Republici Srbiji.

U svakoj od navedenih celina autor daje sažet komentar odredaba pozitivnog zakonodavstva, uzimajući u obzir rezultate do kojih je došla savremena krivičnopравna nauka, kao i rezultate sudske prakse koju pisac u celini poznaje i na mnogim mestima citira u svom radu. Takav pristup obezbedio je potpuno tačne i sigurne interpretacije zakonskih odredaba i ubedljiva objašnjenja pojedinih pitanja koja se kao sporna javljaju u praktičnoj primeni krivičnopравnih propisa o maloletnicima. Autor pri tom na dosta mesta s razlogom ukazuje na određene nedostatke zakonskog regulisanja ove materije, što može korisno da posluži, između ostalog, i za neke buduće zakonske reforme u ovim oblastima.

Ono na šta naročito treba ukazati i što predstavlja posebnu vrednost ovog rada jeste dobra prilagođenost za praktičnu primenu, što je i bio osnovni cilj autora. Priručnik sadrži kompletan prikaz ranije i najnovije sudske prakse i dobro sastavljen registar pojmova koji čitaocu omogućava lako i jednostavno snalaženje. Tome treba dodati i iscrpan spisak domaće i strane literature iz ove specifične oblasti krivičnog prava. Ovakav način obrade materije omogućava, naročito praktičaru kome je prvenstveno i namenjen, lakše razumevanje odgovarajućih propisa, jer su, po pravilu, ova izlaganja potkrepljena i stavovima sudske prakse.

U pogledu obima pisac je pronašao pravu meru koja se od dela ove vrste traži: njegova izlaganja nisu ni preterano opširna ni sumarna, već u najvećoj meri prilagođena problematici i značaju pitanja koje se obrađuje.

Priručnik prof. Perića predstavlja u ovom momentu aktuelno i nezaobilazno delo s obzirom na zakonodavne izmene u nekim oblastima maloletnikovog krivičnog pravnog položaja. Ovde se, u prvom redu, ima u vidu Zakonik o krivičnom postupku koji je nedavno stupio na snagu, koji u okviru DŽDŽIDŽ poglavlja reguliše procesni položaj maloletnih učinilaca krivičnih dela. Ne treba zanemariti ni činjenicu da su i odredbe o izvršenju krivičnih sankcija izrečenih maloletnicima, sadržane u VIII poglavlju ZIKS-a, relativno novijeg datuma jer se primenjuju od 1. januara 1998. godine.

S obzirom na navedeno, sigurni smo da će Priručnik koji obrađuje uvek aktuelnu problematiku krivičnog pravnog položaja maloletnika sa svim izloženim pozitivnim karakteristikama privući zasluženu pažnju i interesovanje celokupne naučne i stručne javnosti i da će korisno poslužiti svima koji se u praksi bave maloletnim učinocima krivičnih dela (sudovi, tužilaštva, organi unutrašnjih poslova, organi starateljstva, ustanove za prevaspitanje maloletnika, advokati). Isto tako, ima dosta razloga da se veruje da će ovo delo predstavljati značajan doprinos dobrom vršenju krivičnog pravosuđa u maloletničkim stvarima, posebno u očekivanju preraspodele sudske nadležnosti u ovoj oblasti koju predviđaju „pravosudni zakoni“, među kojima se kao posebno značajan ističe Zakon o uređenju sudova.

IZ RADA KOMORE

*Mr Nedeljko Jovančević, adv.
Glavni i odgovorni urednik*

PROSLAVA GODIŠNJICE ADVOKATURE

I ove godine Avokatura Srbije je tradicionano obeležila *Dan advokature 28. februara*. Upravni odbor AK Srbije organizovao je svečanu akademiju koja je održana 1. marta 2003. g. u Svečanoj sali Skupštine grada Beograda. Ceremoniju je otvorio predsednik AK g. Vladimir Šešlija koji je pozdravio brojne goste, prisutne advokate i advokatske pripravnike. Nakon toga svečanu akademiju je vodio dramski umetnik Dragan Nikolić.

Gospodin Dragan Nikolić pozdravljajući prisutne, na samom početku obratio se kratko toplim rečima: „Dolazeći na ovu svečanost, po pozivu jednog od mojih brojnih prijatelja – advokata, razmišljao sam o dodirnim tačkama naših profesija. Sam bog zna koliko puta ste, poput glumaca, prodirali u dubinu ljudske duše, u tanane i skrivene crte ličnosti, mane i vrline, motive i želje, psihu i osobine vaših klijenata, da se uživite u njihove probleme i da sa njima proživite neke njihove, po pravilu teške, životne epizode. I koliko ste potom nepisanih uloga odigrali iskazujući, objašnjavajući ili pravdajući njihove postupke, ubedljivom retorikom koja krase vašu, kao i našu profesiju. Ne znam da li je vaša publika bila brojnija. Ali vaše reči su izazvale istinsku tugu, prezir, sažaljenje, mržnju, čak i suze, često divljenje a nekad i smeh. Sigurno je međutim, da je malo onih koji su vaše nastupe primali sa flegmatičnom ravno-

dušnošću. Danas, kada obeležavate ovaj jubilej, kada se približavate stopedesetoj godišnjici utemeljenja vaše profesije pod ovim nebom, koristim priliku da vam uz duboko poštovanje poželim mnogo sreće i uspeha u životu i radu.“

Svečanost je ulepšao svojim nastupom hor AKUD „LOLA“, na čelu sa dirigentom Milovanom Pančićem, čije je izvođenje odjekivalo zidinama starog Gradskog zdanja, dok je dramski umetnik Petar Kralj nadahnuto, sebi svojstvenim stilom i tonom govorio stihove naših velikih pesnika.

U okviru ove svečanosti mladi advokati i advokatski pripravnici položili su zakletvu, o pristupanju i upisu u spisak članova Advokatske komore Beograda, a povodom toga predsednik AK Beograda, g. Vojislav Nedić im je čestitao i poželio mnogo uspeha i sreće u radu.

Po završetku ovogodišnjeg jubileja, ostaje utisak da je iznova na primeren i dostojanstven način obeležen praznik ove asocijacije, u skladu sa uzvišenošću advokatskog poziva.

SUDSKA PRAKSA

*Pripremio: mr N. Jovančević
Glavni i odgovorni urednik*

USTAVNO PRAVO

ODLUKA USTAVNOG SUDA

(Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala („Službeni glasnik, RS“, br. 42/02, 27/03 i 39/03)

1.

Obustavlja se izvršenje pojedinačnih akata i radnji koje su preduzete na osnovu čl. 15v), 15g) i 15d) Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala („Službeni glasnik, RS“, br. 42/02, 27/03 i 39/03), do donošenja konačne odluke Ustavnog suda.

Rešenje, Ustavnog suda Srbije IV – 16672003. od 5. 06. 2003. g.

Iz obrazloženja

Pradstavnica Advokatske komore Vojvodine, Advokatske komore Srbije i Fonda za razvoj demokratije pokrenut je postupak za ocenu ustavnosti odredaba čl. 15b, 15v, 15g, 15d, 15ž i člana 15z stav 2. Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala („Službeni glasnik RS“, br. 42/02, 27/03 i 39/03). Ustavnom sudu podneto je i više inici-

jativa za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti, pored navedenih odredaba Zakona i člana 15đ Zakona, kao i čl. 1. st. 2. i čl. 2. st. 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala („Službeni glasnik RS“, broj 39/03).

Predlagači i inicijatori smatraju da su osporene odredbe Zakona nesaglasne sa čl. 9. čl. 12. st. 4, čl. 15. st. 1, čl. 16. st. 1, čl. 22. st. 2 i 3, čl. 23. st. 3, čl. 24. st. 1, i čl. 26. Ustava Republike Srbije, kao i sa čl. 9, 10, i 16. Ustavne povelje državne zajednice Srbije i Crne Gore i čl. 14. st. 6, čl. 15. st. 2, čl. 18. i 19. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima. Posebno se ističe da su osporene zakonske odredbe nesaglasne sa odgovarajućim odredbama Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Deklaracije o ljudskim pravim, Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i sa drugim međurnodnim aktima kojima se garantuju ljudska prava i slobode.

Navodima predlagača, po oceni Ustavnog suda, učinjeno je verovatnim da bi primena osporenih odredaba čl. 15v, 15g i 15d Zakona mogla izazvati neotklonjive štetne posledice. Primenom ovih zakonskih odredaba ozbiljno se dovode u pitanje Ustavom garantovane slobode i prava građana, dostignuti nivo ljudskih prava i građanskih sloboda, kao i ustavne odredbe i opšteprihvaćeni standardi međunarodnog prava koji govore o pritvoru, organima koji ga određuju, dužini trajanja pritvora i pravu na odbranu. Navedenim odredbama Zakona dovodi se u pitanje i Ustavom utvrđen položaj sudova i drugih organa u zaštiti sloboda i prava građana (član 95. Ustava).

S obzirom na to da su posledice primene navedenih zakonskih odredaba, po svojoj prirodi, takve da se ne mogu u potpunosti otkloniti, posebno kad se radi o zaštiti ustavnih sloboda i prava građana utvrđenih u čl. 16, 22. i 24. Ustava i načela ustavnosti i zakonitosti, Sud je ocenio da bi izvršavanjem pojedinačnih akata i radnji preduzetih na osnovu odredaba osporenog Zakona, mogle da nastupe neotklonjive štetne posledice.

Na osnovu člana 42. stav 1. i člana 47. tačka 2) Zakona o postupku pred Ustavnim sudom i pravnom dejstvu njegovih odluka, Sud je rešio kao u izreci.

KRIVIČNO PRAVO

a) Krivično materijalno

2.

Odluka o opozivanju uslovne osude u roku propisanom u članu 57. stav 1. KZ SRJ, mora biti pravosnažno doneta pre nego što istekne vreme trajanja tog roka.

Iz obrazloženja

Uslovna osuda se može opozvati najdocnije u roku od jedne godine od kada je proteklo vreme proveravanja, što proizilazi iz sadržine stava 1. člana 57. KZ SRJ. Ovakva mogućnost se dozvoljava onda kada osuđeni u roku proveravanja učini novo krivično delo koje povlači opozivanje uslovne osude, bilo obavezno, bilo fakultativno, a to bude presudom utvrđeno tek posle isteka vremena proveravanja. Rok od jedne godine po proteku vremena kušnje (vremena proveravanja) u navedenom zakonskom propisu ima prekluzivni karakter tako da najdocnije u tom roku mora biti doneta pravosnažna odluka o opozivanju uslovne osude. Posle protoka ovog roka ni prvostepeni ni drugostepeni sud više ne mogu doneti odluku o opozivanju uslovne osude, niti drugostepeni sud, odlučujući o žalbi protiv prvostepene presude kojom je uslovna osuda opozvana, može ovu odluku potvrditi ili se uopšte upustiti u ispitivanje njene zakonitosti i pravilnosti po drugim osnovima.

(Vrhovni sud Srbije Kž. br. 828/98 od 26. marta 2001. godine)

3.

Predmeti koje je optuženi protivpravno prisvojio prilikom izvršenja krivičnog dela, nisu predmeti koji su nastali izvršenjem krivičnog dela, pa se ne mogu oduzeti od optuženog primenom člana 69. KZ SRJ, već po osnovu člana 84. KZ SRJ, kao imovinska korist pribavljena krivičnim delom.

Iz obrazloženja

Iz razloga pobijane presude u osnovi proizilazi da je prvostepeni sud tretirao bombu i ostale predmete iz izreke pobijane presude kao predmete koji su nastali izvršenjem konkretnog krivičnog dela. Ovakvo rezonovanje prvostepenog suda je pogrešno, jer je nesumnjivo da bomba koju je optuženi protivzakonito prisvojio nije predmet nastao izvršenjem krivičnog dela.

Kada je reč o predmetima nastalim izvršenjem krivičnog dela, prema pravnom shvatanju Vrhovnog vojnog suda, ovim predmetima se smatraju samo oni predmeti koji se stvaraju izvršenjem krivičnog dela, kao na primer lažan novac, falsifikovana diploma i sl. Prema tome, predmeti koje je optuženi protivzakonito prisvojio nisu predmeti koji su nastali izvršenjem krivičnog dela, jer su oni pre toga postojali, pa stoga nisu ni mogli biti oduzeti preko mere bezbednosti iz člana 69. KZ SRJ. S druge strane, bomba i ostali predmeti predstavljaju, objektivno posmatrano, korist za optuženog, pa je zbog toga ovaj sud, držeći se zakonskog načela da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom, preinačio u tom delu prvostepenu presudu, tako što je od optuženog oduzeo pomenute stvari po osnovu člana 84. KZ SRJ.

(Presuda Vrhovnog vojnog suda II K broj 146/01 od 2. jula 2001. godine)

4.

Vaspitna mera pojačanog nadzora izrečena učiniocu krivičnog dela u vreme kada je bio maloletan ne može ostati ako je u vreme odlučivanja o žalbi koja se na njega odnosi postao punoletan.

Iz obrazloženja

Budući da je prema maloletnom izrečena vaspitna mera pojačan nadzor organa starateljstva, da je on u međuvremenu postao punoletan, o osnovanosti navoda žalbe njegovog branioca u pravcu vaspitne mere pojačan nadzor od strane roditelja, Vrhovni sud nije ni odlučivao. Naime, prema sada punoletnom, za krivično delo koje je izvršio kao stariji maloletnik, a u smislu člana 81. stav 3. KZ SRJ, moguće je izreći jedino zavodsku vaspitnu meru ili kaznu maloletničkog zatvora, dakle, ne može se izre-

ći niti od strane drugostepenog suda zadržati već izrečena vas-pitna mera pojačanog nadzora. Stoga je Vrhovni sud, po službe-noj dužnosti, a na osnovu člana 485. stav 2. ZKP, u vezi sa čla-nom 349. tačka 6. istog Zakona i člana 81. stav 3. KZ SRJ za krivično delo iz člana 166. stav 1. tačka 3. KZ RS, obustavio po-stupak i utoliko preinačio prvostepenu presudu u odnosu na ovo sada mlađe punoletno lice.

(Vrhovni sud Srbije, Kž. I 1706/00 od 23. januara 2001. godine)

b) Krivično-procesno pravo

Oštećeni kao tužilac u nastavku krivičnog gonjenja podno-šenjem zahtjeva za sprovođenje istrage zbog krivičnog djela ubi-stva u pokušaju iz člana 30. stav 1. KZ RCG u vezi sa članom 19. KZ SRJ, nije ovlašćen da radnju iz istog životnog događaja koja je predmet postupka, kvalifikuje kao teže krivično djelo od onog koje je okvalifikovao javni tužilac.

Iz obrazloženja

Istražni sudija je, postupajući po zahtjevu oštećenog kao tužioca za sprovođenje istrage, ocjenjujući sve podatke iz mate-rijala prikupljenog u predkrivičnom postupku, našao da ne po-stoji osnovana sumnja da su osumnjičeni izvršili krivično dje-lo koje im je stavljeno na teret pa je izjavio neslaganje sa zahtjevom za sprovođenje istrage, nakon čega je o tom neslaganju odlučilo vijeće prvostepenog suda pobijanim rješenjem.

I po nalaženju ovog suda, prvostepeni sud je u pobijanom rje-šenju dao jasne i dovoljne razloge zbog čega nalazi da nema mjesta sprovođenju istrage protiv osumnjičenih za označeno krivično djelo. Naime, iz spisa predmeta se utvrđuje da je povodom krivič-nog događaja, a što ne spori oštećeni kao tužilac, protiv osum-njičenih vođen krivični postupak kod Osnovnog suda u Berana-ma, po optužnici Osnovnog tužioca u Beranama i da su Š. R. i Š. B. oglašeni krivim zbog krivičnog djela teška tjelesna po-vreda iz člana 36. stav 1. KZ RCG. Valja istaći da je postupak protiv sada osumnjičenih Š. B. i Š. R. zbog krivičnog djela te-

ška tjelesna povreda iz člana 6. stava 1. KZ RCG vođen po zahtjevu ovlaštenog državnog tužioca, a kako isti nije pravosnažno okončan, to oštećeni kao tužilac u ovoj fazi postupka po zakonu nije mogao da isti životni događaj kvalifikuje kao teže krivično djelo, a imajući u vidu i stanje dokaznog materijala iz predkrivičnog postupka, pravilno je vijeće prvostepenog suda našlo da nema osnovane sumnje da su osumnjičeni izvršili krivično djelo ubistva u pokušaju iz člana 30. stav 1. KZ RCG u vezi sa članom 19. KZ SRJ i da stoga nema mjesta sprovođenju istrage, te je uvažilo neslaganje istražnog sudije sa zahtjevom oštećenog kao tužioca za sprovođenje istrage o čemu su u pobijanom rješenju dati jasni i uvjerljivi razlozi koje i ovaj sud u svemu prihvata.

(Presuda Vrhovnog suda RCG Kž. br. 184/2001 od 11. oktobra 2001. godine)

6.

Prvostepeni sud je učinio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 364. stav 1. tačka 11. ZKP kada je optuženog označio krivim zbog produženog krivičnog dela iz člana 245. stav 1. KZ SRJ, a u izreci presude nije naveo u koliko navrata je optuženi od drugog lica nabavio predmetnu količinu droge, jer izostanak te činjenice izreku prvostepene presude čini nerazumljivom.

Iz obrazloženja

S obzirom da je prvostepeni sud optuženog oglasio krivim za produženo krivično delo iz člana 245. stav 1. KZ SRJ, onda je morao da na nesumnjiv način utvrdi i da u izreci svoje presude precizno navede u koliko je navrata optuženi od Z.M. nabavio dva kilograma presovane marihuane, a ne samo da stavi „u nekoliko navrata“, jer se radi o odlučnoj činjenici koja je od značaja za postojanje pravne konstrukcije produženog krivičnog dela.

(Rešenje Vrhovnog vojnog suda II K br. 80/2001 od 3. aprila 2001. godine)

7.

Prvostepeni sud je učinio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 364. stav 1. tačka 11. ZKP, kada je optuženog, na osnovu člana 350. tačka 1. ZKP, u vezi sa članom 9. stav 1. KZ SRJ, oslobodio od optužbe za krivično delo koje mu je stavljeno na

teret, a u činjeničnom opisu izreke presude nije naveo radnje oštećenog koje bi predstavljale njegov istovremeni protivpravni napad, jer je takva izreka prvostepene presude nerazumljiva.

Iz obrazloženja

Povodom izjavljene žalbe vojnog tužioca, Vrhovni vojni sud je, ispitujući prvostepenu presudu po službenoj dužnosti, u smislu odredbe člana 376. stav 1. tačka 1. ZKP, našao da je prvostepeni sud u konkretnom slučaju učinio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 364. stav 1. tačka 11. ZKP, jer je izreka prvostepene presude nerazumljiva. Naime, prvostepeni sud je optuženog, na osnovu člana 350. tačka 1. ZKP, a primenom odredbe člana 9. stav 1. KZ SRJ, oslobodio od optužbe da je učinio krivično delo teške telesne povrede iz člana 53. stav 1. KZ R. Srbije, jer je našao da je ovo krivično delo učinio u nužnoj odbrani. Međutim, u činjeničnom opisu izreke prvostepene presude nisu navedene i radnje oštećenog L.J. koje bi predstavljale njegov istovremeni protivpravni napad. Nedostatak tih činjenica u izreci prvostepene, po nalaženju Vrhovnog vojnog suda, čini prvostepenu presudu nerazumljivom, jer od njih upravo zavisi primena odredbe člana 9. stav 1. KZ SRJ koja se odnosi na nužnu odbranu, kao i odredbe člana 350. tačka 1. ZKP na osnovu koje je optuženi oslobođen od optužbe.

(Rešenje Vrhovnog vojnog suda II K br. 12/2001 od 24. januara 2001. godine)

8.

Ponavljanje krivičnog postupka u smislu člana 401. stav 1. tačka 1. ZKP može se dozvoliti i ako je osuđeni neku od izrečenih kazni već izdržao.

Iz obrazloženja

Pobijanom odlukom prvostepeni sud je odbio zahtev za preinačenje pravosnažnih presuda u smislu člana 401. stav 1. tačka 1. ZKP, nalazeći da u konkretnom slučaju nema zakonskih uslova da se za sva krivična dela za koja je osuđeni oglašen krivim pravosnažnim presudama čije se preinačenje traži primene odredbe o sticaju i izrekne jedinstvena kazna zatvora, obzirom da je osuđe-

ni već izdržao jednu od pravosnažno izrečenih kazni – po presudi Opštinskog suda u P.

Ovakav stav da se ne može dozvoliti ponavljanje krivičnog postupka u smislu člana 401. stav 1. tačka 1. ZKP, samo zato što je osuđeni neku od izrečenih kazni već izdržao, po oceni ovog suda, ne može se prihvatiti, jer je u suprotnosti sa odredbom člana 49. stav 1. Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije.

Naime, ako je osuđeni izdržao kaznu po jednoj od pravosnažnih presuda čije se preinačenje traži i ako je krivično delo, za koje mu je ta kazna izrečena, izvršio pre nego što je započeo izdržavanje kazne po drugoj pravosnažnoj presudi čije se preinačenje takođe traži, bili bi ispunjeni uslovi za primenu odredbe člana 49. stav 1. KZ SRJ. U tom slučaju ima mesta odmeravanju jedinstvene kazne zatvora iz pravosnažnih presuda navedenih u zahtevu osuđenog, bez obzira što je osuđeni u vreme suđenja kaznu iz ranije presude već izdržao, dakle, bilo bi uslova za preinačenje pomenutih pravosnažnih presuda bez ponavljanja krivičnog postupka, a sve to u smislu člana 401. stav 1. tačka 1. ZKP.

(Vrhovni sud Srbije Kzp. br. 153/01 od 31. jula 2001. godine)

STVARNO PRAVO

9.

I – Otkup stana u mešovitoj svojini

Nosialc stanarskog prava, odnosno prava zakupa stana na neodređeno vreme, nema pravo na otkup idealnog dela stana koji je u državnoj odnosno društvenoj svojini, ako je preostali deo tog stana u svojini trećeg fizičkog lica.

Pravno shvatanje odeljenja za građanske sporove VSS, utvrđeno na sednici od 05. novembra 2001. godine.

II – sticanje prava svojine vanbračnog supruga na stanu otkupljenom u toku trajanja vanbračne zajednice

Vanbračni drug nema pravo susvojine na stanu otkupljenom za vreme trajanja vanbračne zajednice.

Izuzetno, stan dodeljen vanbračnom suprugu u toku trajanja vanbračne zajednice ulazi u režim zajedničke imovine, kada je vanbračni suprug u molbi za dodelu stana prijavio vanbračnu suprugu kao člana svog porodičnog domaćinstava i po tom osnovu stekao bodove koji su uticali na dodelu stana.

Pravno shvatanje odeljenja za građanske sporove VSS, utvrđeno na sednici od 01. aprila 2002. godine.

GRAĐANSKO-PROCESNO PRAVO

10.

NASTAVLJANJE POSTUPKA KOJI MIRUJE

Ako predlog za nastavak postupka koji miruje stavljen pre isteka roka od tri meseca iz čl. 217. st. 2. ZPP, ne odbije i svoju odluku do isteka tog roka ne dostavi predlagaču, sud ne može po proteku roka iz čl. 217. st. 3. navedenog Zakona, utvrditi da se tužba smatra povučenom.

Pravno shvatanje VSS, utvrđeno na sednici od 09. 10. 2000. godine.

11.

PRIGOVOR PREBIJANJA

Prigovor prebijanja mora biti opredeljen u smislu čl. 2. stav 1. ZPP, da bi sud bio u procesnoj situaciji da o njemu odlučuje, jer je to jedini materijalno-pravi prigovor o kome se odlučuje izrekom presude.

Iz obrazloženja:

Prvostepeni sud je utvrdio da je tuženi isplatio tužiocu 15.891, 68 dinara po računu br. 22-300-C– 314/97K dana 6. septembra 1999. godine, da je na osnovu rešenja o izvršenju Privrednog suda u P. I. broj 1274/99 od 20. avgusta 1998. godine sa žiro-računa tužioca skinut iznos od 19.350, 62 dinara na žiro-račun tuženog u kome je glavni dug od 15.891, 68 dinara po osnovu spornog računa i obračunata kamata od 18. avgusta do 13. oktobra 1999. godine, kao i troškovi izvršenja.

Uvid u odgovor na tužbu jasno proizlazi da tuženi nije izričito istakao prigovor radi prebijanja.

Prigovor radi prebijanja je materijalno pravni prigovor koji se mora izričito istaći. To znači da tuženi mora da istakne da traži da se njegovo protivpotraživanje prema tužiocu prebije sa tužiočevim potraživanjem čime se gase međusobna potraživanja i usled toga odbija tužbeni zahtev.

U odgovoru na tužbu nema takovog prigovora prebijanja. Tuženi uopšte ne spominje prigovor radi prebijanja.

Da bi prvostepeni sud bio u procesnoj situaciji da odlučuje o prigovoru radi prebijanja, prigovor prebijanja mora biti opredeljen u smislu čl. 2. sta. 1. ZPP, jer je to jedini materijalno-pravni prigovor o kome se odlučuje izrekom presude.

Kako takvog prigovora nema, prvostepeni sud nije imao procesni osnov za odlučivanje o prigovoru pa su u potpunosti neosnovani žalbeni razlozi.

Na osnovu pravilno i potpuno utvrđenog činjeničnog stanja, prvostepeni sud je dobro odlučio o tužbenom zahtevu.

Pravilno je primenjena odredba člana 212. st. 1. i čl. 214. Zakona o obligacionim odnosima.

Nema mesta primeni odredbe čl. 336. ZOO, jer tuženi prigovor radi prebijanja nije istakao.

(Presuda VPS u Beogradu, Pž.br.3036/01 od 06. juna 2001. godine).

OBLIGACIONO PRAVO

12.

KAMATA NA NEGATIVAN SALDO TEKUĆEG RAČUNA

Banka ima pravo da na iznos negativnog salda na tekućem računu, obračuna ugovorenu kamatu koju će, ako je neprimereno visoka, sud na zahtev tuženog umeriti prema kretanju visine kamatne stope na tržištu novca u spornom periodu za tu vrednost poslova (depoziti po viđenju).

Za slučaj da kamata nije ugovorena, banka ima pravo samo na zakonsku zateznu kamatu.

Pravno shvatanje odeljenja za građanske sporove VSS, utvrđeno na sednici od 22. maja 2000. godine.

NEMATERIJALNA ŠTETA ZBOG POVREDE POSLOVNOG UGLEDA PRAVNOG LICA

13.

Pravno lice nema pravo na pravičnu novčanu naknadu nematerijalne štete zbog povrede poslovnog ugleda, jer to nije zakonom priznata šteta.

Obrazloženje

U sudskoj praksi postoje različite odluke o tome da li pravno lice ima pravo na naknadu nematerijalne štete zbog povrede poslovnog ugleda, pa se pokazuje potrebnim zauzimanje pravnog stava o tome.

Pri rešavanju navedene dileme treba imati u vidu da kada je posebnim zakonom (npr. Zakonom o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja u čl. 117) propisano da štetnik odgovora po opštim pravilima o naknadi štete ili da po istim pravilima oštećeni ima pravo na naknadu štete to ne znači da svaki oštećeni ima pravo na svaku zakonom propisanu naknadu štete. U pitanju je upućujuća norma, a to u ovom slučaju znači da se pre svih moraju imati u vidu odredbe čl. 155. i čl. 200. st. 1. Zakona o obligacionim odnosima.

Prema odredbama čl. 155 Zakona o obligacionim odnosima, šteta je i nanošenje drugome fizičkog ili duševnog bola ili straha (nematerijalna šteta), a prema odredbama čl. 200. st. 1. istog zakona, sud će dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu, i za pretrpljene bolove zbog povrede ugleda. Iz takvih odredbi po logici stvari, sledi da pravo na pravičnu novčanu naknadu nematerijalne štete za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda ima samo fizičko lice, jer samo ono može pretrpeti duševne bolove. Takve bolove zbog povrede ugleda ne trpi pravno lice, pa mu zbog toga navedena naknada nije zakonom priznata.

Iz svega izloženog sledi zaključak da pravno lice nema pravo na pravičnu novčanu naknadu nematerijalne štete zbog povrede poslovnog ugleda, jer to nije zakonom priznata šteta. Time se ne osporava pravo svakome da zagovara zakonsko priznanje tog prava pravnom licu uz napomenu da je teško pronaći opravdane naučne i životne osnove za to.

Shodno svemu izloženom navedeno pravno shvatanje pokazuje se zakonitim.

Pravno shvatanje odeljenja za građanske sporove VSS, utvrđeno na sednici od 05. 02. 2001. godine.

NASLEDNO PRAVO

14.

Ugovor o poklonu se može uzeti kao ugovor o doživotnom izdržavanju samo onda ako ispunjava sve uslove za njegovu punovažnost, s tim što može biti reči ne samo o ugovoru o doživotnom izdržavanju u smislu zakona o nasleđivanju, nego i o ugovoru o doživotnom izdržavanju iz kategorije neimenovanih ugovora o prenosu svojine.

(Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1935/99 od 09. juna 1999. godine)

15.

Aleatornost ugovora o doživotnom izdržavanju ne procenjuje se samo prema vremenskom razmaku između zaključenja ugovora i smrti primaoca izdržavanja, već prema svim okolnostima slučaja.

Iz obrazloženja

Prema članu 203. stav 1. Zakona o nasleđivanju, zakonski naslednik primaoca izdržavanja može tražiti poništavanje ugovora o doživotnom izdržavanju ako zbog bolesti ili starosti primaoca izdržavanja ugovor nije predstavljao nikakvu neizvesnost za davaoca izdržavanja. U konkretnom slučaju, primalac izdržavanja je pre zaključenja ugovora imao 85 godina a javljao se lekaru zbog povišenog krvnog pritiska, poremećaja srčanog rada i bronhitisa, reumatičnih bolova i bolova u zglobovima. Ni starosno doba primaoca izdržavanja niti bilo koja od njegovih zdravstvenih tegoba nisu isključivale aleatornost ugovora o doživotnom izdržavanju, u smislu pomenutog propisa. Aleatornost tog ugovora ne procenjuje se samo po vremenskom razmaku između zaključenja ugovora i smrti primaoca izdržavanja, već prema svim okolnostima slučaja. S obzirom na to, u reviziji

neosnovano navodi da su nižestepeni sudovi pogrešno primenili materijalno pravo kada su odbili zahtev tužilje da se zbog odsustva aleatornosti poništi ugovor o doživotnom izdržavanju.

(Rešenje Vrhovnog suda Srbije u Beogradu, Rev. 4772/01 od 8. novembra 2001)

16.

Ugovor o doživotnom izdržavanju koji nije zaključen po odredbama Zakona o nasleđivanju već po opštim pravilima ugovornog prava, je neimenovani kvaziugovor o doživotnom izdržavanju čija se važnost procenjuje po odredbama Zakona o obligacionim odnosima.

(Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 3401/01 od 21. septembra 2001. godine)

17.

Testamentalna sposobnost zaveštaoca, procenjuje se prema Ledž nationalis zaveštaoca, bez obzira gde je testament sačinjen, na koju se imovinu odnosi i gde se ona nalazi.

Iz obrazloženja

Prema razlozima nižestepenih odluka testatorka sada pokojna N. je 19. avgusta 1987. godine u Kanadi, sačinila pismeni testament pred svedocima, kojim je spornu kuću u Kikindi zaveštala prvotuženom, a svoju ostalu imovinu deci – na razne delove. Osporeni testament sačinjen je na engleskom jeziku, testatorka ga je potpisala u prisustvu dva svedoka, navodeći da je to njena poslednja volja, ovaj testament su u svojstvu testamentalnih svedoka potpisala dva lica, a overen je 15. avgusta 1995. godine od strane javnog beležnika Pokrajine Ontario. Testatorka je u vreme sačinjavanja testamenta i otvaranja nasleđa imala kanadsko državljanstvo, a uslov za sticanje ovog državljanstva je i položen ispit iz engleskog ili francuskog jezika.

Odlučujući o žalbi tužioca drugostepeni sud ja zaključio da je testatorka znala samo govorni engleski, da engleski nije znala da čita i piše i da osporeni testament ne ispunjava uslove iz člana 64. Zakona o nasleđivanju Srbije, obzirom da prema ovim odredbama pismeni testament pred svedocima može sačiniti samo testator koji zna da čita i piše, odnosno da ispravu koju mu je neko drugi sastavio svojeručno potpišu u prisustvu dva svedoka, izjavljujući pred njima da je to njegov testament.

Revizijom tuženih se osnovano ukazuje da je zbog pogrešne primene materijalnog prava činjenično pravo nepotpuno utvrđeno.

Naime, prema odredbama člana 30. stav 2. Zakona o rešavanju sukoba Zakona sa propisima drugih zemalja za sposobnost za pravljenje testamenta merodavno je pravo države čije državljanstvo je zaveštalac imao u momentu sačinjavanja testamenta. Testamentalna sposobnost zaveštaoca, se stoga po stanovištu Vrhovnog suda, procenjuje prema ledž nationalis zaveštaoca, bez obzira gde je testament sačinjen, na koju se imovinu odnose i gde se ona nalazi.

Ukoliko zaveštalac ima više državljanstava (bipartidi), merodavno pravo određuje se prema odredbama člana 11. st. 2. i 3. istog Zakona, a u slučaju da je zaveštalac državljanin SRJ (odnosno ranije SFRJ), i da ima i državljanstvo neke druge države smatraće se da ima samo jugoslovensko državljanstvo.

U pogledu punovažnosti testamenta sa stanovišta forme, punovažnost testamenta u pogledu oblika ceni se prema odredbama člana 31. navedenog Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja.

Prema stanju u spisima zaveštalac je imala kanadsko državljanstvo, koje je stekla po iseljavanju u Kanadu, nižestepeni sudovi su propustili da utvrde da li je zaveštalac u vreme sačinjavanja osporenog testamenta 1987. godine imala i državljanstvo SFRJ, jer od ovih okolnosti zavisi da li će za ocenu punovažnosti osporenog testamenta kao merodavno pravo biti primenjeni propisi o nasleđivanju, koji su u SFRJ tada bili na snazi (u zavisnosti od njenog republičkog državljanstva) ili pravo strane države čiji je državljanin bila i u kojoj je imala prebivalište, ukoliko državljanstvo SFRJ nije imala.

(Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4683/99 od 05. aprila 2001. godine)

RADNO PRAVO

18.

Predmet spora o zakonitosti disciplinske mere prestanka radnog odnosa je odluka disciplinskog organa doneta u drugom stepenu.

Ako je drugostepena odluka doneta, sud će odlučivati o zakonitosti izrečene disciplinske mere i kad je tužbenim zahtevom obuhvaćena samo prvostepena odluka.

Iz obrazloženja

Prema članu 91. Zakona o radnim odnosima, predmet radnog spora o zakonitosti disciplinske mere prestanka radnog odnosa je odluka disciplinskog organa doneta u drugom stepenu. U ovom slučaju, pobija se prvostepena odluka o izricanju disciplinske mere. Nižestepenim sudovima to nije zasmetalo, jer su meritor- no odlučivali o postavljenim zahtevima. Kako se u radnom sporu može ocenjivati samo zakonitost konačne odluke o izrečenoj me- ri prestanka radnog odnosa, u reviziji se osnovano ukazuje da ma- terijalno pravo nije pravilno primenjeno. To je i bio razlog što je ovaj sud, u smislu člana 395. stav 2. ZPP, ukinuo obe niže- stepene presude i predmet vratio na ponovno suđenje.

Pravilna primena materijalnog prava iziskuje da se u po- novnom postupku razjasni da li je odluka o izrečenoj disciplin- skoj meri prestanka radnog odnosa postala konačna, jer je to uslov ostvarivanja sudske zaštite, u smislu člana 91. stav 2. Za- kona o radnim odnosima. Odluka o disciplinskoj meri postaje konačna ako prigovor zaposlenog bude odbijen ili ako zaposleni propusti rok od 15 dana za njegovo podnošenje. U prvom slučaju, predmet radnog spora trba da bude i prvostepena i drugostepena odluka, ali će se uzeti da predmet sudske zaštite postoji i kad je tužbenim zahtevom obuhvaćena samo prvostepena odluka, ukoli- ko je postala konačna odbijanjem podnetog prigovora. Ali, ako odluka o prigovoru nije doneta, rešenje prvostepenog organa o izrečenoj disciplinskoj meri prestanka radnog odnosa ne može biti predmet radnog spora, pošto tada nema konačne odluke do- nete u drugom stepenu.

Zastarelost vođenja disciplinskog postupka kada je odluka o prigovoru doneta, ima se ocenjivati prema datumu donošenja prvostepene odluke, bez obzira da li je ta odluka obuhvaćena tužbenim zahtevom ili ne. Prvostepena odluka o izricanju mere prestanka radnog odnosa postaje konačna donošenjem odluke o odbijanju prigovora i zato te dve odluke čine jedinstvo ne samo kada su nego i kada nisu obuhvaćene tužbenim zahtevom.

(Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1685/00 od 07. juna 2001. godine)

19.

Propust radnika da o odsustvu i razlozima odsustva s posla obavijesti nadležni organ, ne može biti osnov za prestanak radnog odnosa.

Iz obrazloženja

Predmet spora je ocjena zakonitosti rješenjem tuženog o prestanku radnog odnosa tužiocu zbog neopravdanog izostajanja s posla pet radnih dana uzastopno, po članu 64. stav 1. tačka 4. Zakona o osnovama radnih odnosa.

Polazeći od utvrđenog činjeničnog stanja nižestepeni sudovi su pravilno primijenili materijalno pravo, kada su usvojili tužbeni zahtjev.

Iz činjenica utvrđenih u postupku pred privrednim sudom proizilazi da je odsustvo tužioca sa posla bilo opravdano. Na tu okolnost prvostepeni sud je izvršio uvid u dokaze ljekara specijaliste, zdravstveni karton tužioca i saslušao ljekara, čime je provjerena vjerodostojnost prezentirane medicinske dokumentacije i utvrđeno da je stanje zdravlja tužioca u periodu izostajanja s posla bilo takvo da je sigurno trebao biti na bolovanju.

(Presuda Vrhovnog suda RCG Rev. br. 390/2000 od 22. marta 2001. godine)

20.

Posle stupanja na snagu zakona o osnovama radnih odnosa, disciplinske mere su mogli izricati – direktor, u prvom, i upravni odbor, u drugom stepenu, bez obzira kako su disciplinski organi bili određeni kolektivnim ugovorom.

Iz obrazloženja

Revizija neosnovano ukazuje da je disciplinsku meru izrekao nenadležni organ, s obzirom na odredbu člana 75. stav 2. Pojedinačnog kolektivnog ugovora da disciplinske mere izriče disciplinska komisija a ne direktor. Disciplinska mera je izrečena 27. septembra 1996. godine, posle stupanja na snagu Zakona o osnovama radnih odnosa (04. jula 1996. godine), koji u članu 56. st. 1. i 2, određuje da je prvostepeni disciplinski organ – direktor, a drugostepeni – upravni odbor. Ove odredbe se neposredno primenjuju, a pošto kolektivni ugovor po članu 71. pomenutog zakona, mora biti u skladu sa zakonom, tuženo preduzeće nije moglo primeniti pojedinačni kolektivni ugovor u pogledu nadležnosti za izricanje disciplinske mere.

(Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 3807/99 od 08. septembra 1999. godine)

21.

Disciplinski postupak se pokreće podnošenjem zahteva disciplinskom organu, a ne dostavljanjem zahteva zaposlenom koji je pozvan na disciplinsku odgovornost.

Ako je direktor i organ pokretanja i organ vođenja disciplinskog postupka dan zavođenja akta o pokretanju disciplinskog postupka je i dan pokretanja disciplinskog postupka.

Od dana podnošenja zahteva računaju se i rokovi zastarelosti vođenja disciplinskog postupka.

Iz obrazloženja

Nižestepeni sudovi su poništili izrečenu disciplinsku meru i vratili tužilju na rad, zbog zastarelosti vođenja disciplinskog postupka. Prema članu 98. stav 3. Zakona o radnim odnosima, vođenje disciplinskog postupka zastareva protekom tri meseca od dana pokretanja postupka, odnosno protekom šest meseci od dana kada je povreda učinjena. U ovom slučaju zastarelost disciplinskog postupka nastupila je zbog protoka roka od tri meseca od dana pokretanja postupka. Disciplinski postupak se pokreće na zahtev direktora ili zaposlenog sa posebnim ovlašćenjima i odgovornostima. To je predviđeno članom 92. Zakona o radnim odnosima. S obzirom na to, smatra se da je disciplinski

postupak pokrenut podnošenjem zahteva prvostepenom disciplinskom organu. Pošto je to učinjeno 28. februara 1997. godine, disciplinski postupak je morao biti okončan do 28. maja 1997. godine. On je, međutim, okončan dva dana kasnije. Rok zastarelosti je strog i ne može se produžavati. Ne može se ni njegov početak drukčije računati. Dostavljanje zahteva okrivljenom radniku je prva radnja u već pokrenutom postupku a ne radnja pokretanja samog postupka. Samim tim, okolnost što je zahtev za pokretanje postupka dostavljen tužiocu 27. marta 1997. godine, nema značaja. U reviziji se, stoga, neosnovano navodi da su nižestepeni sudovi pogrešili što su disciplinsku meru prestanka radnog odnosa poništili i naložili tuženom da tužilju vrati na rad.

Kako je u ovom slučaju direktor bio i organ pokretanja i organ vođenja disciplinskog postupka, datum zavođenja akta o pokretanju disciplinskog postupka se ima uzeti i kao datum pokretanja disciplinskog postupka.

(Presud Vrhovnog suda Srbije, Rev. 209/01 od 28. juna 2001. godine)

22.

Ako postoje materijalno-pravni uslovi za primenu disciplinske mere, onda se ona ne može poništiti zbog terminoloških, pojmovnih i sličnih proceduralnih nepreciznosti.

Iz obrazloženja

Disciplinski postupak se pokreće na zahtev direktora ili zaposlenog sa posebnim ovlašćenjima i odgovornostima. Zahtev za pokretanje disciplinskog postupka dostavlja se okrivljenom radniku koji ima pravo da uzme branioca. Disciplinska odgovornost se utvrđuje na raspravi, koju vodi direktor ili ovlašćeno lice, u toku koje zaposleni mora biti saslušan osim ako se bez opravdanih razloga ne odazove na uredno dostavljen poziv. Zaposlenom se u toku disciplinskog postupka ne može uskratiti odbrana. Nižestepeni sudovi su zaključili da ova pravila disciplinskog postupka (čl. 92. do 95. ZRO) nisu poštovana, ali stanje u spisima ne opravdava ovakav zaključak. Tužilac je pozvan od strane direktora pred kojim je dao izjavu o osnovanosti zakona za pokretanje disciplinskog postupka. Ne postoji poda-

tak da je ovlastio neko lice da ga brani u disciplinskom postupku a da je tom licu onemogućena odbrana. Postoje isprave kojima se dokazuje postojanje povrede radnih obaveza. Postoji i pojedinačni kolektivni ugovor kojim se radnja protivpravnog prisvajanja sankcioniše kao teža povreda radnih obaveza. Zbog njenog izvršenja pokrenut je ne samo disciplinski već i krivični postupak. Sve to upućuje na zaključak da nižestepeni sudovi nisu pravilno primenili materijalno pravo kada su ocenili da disciplinska odgovornost tužioca nije pravilno utvrđena. To je i bio razlog što je ovaj sud, u smislu člana 395. stav. 2. ZPP, ukinuo obe nižestepene presude i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje.

Pravilna primena materijalnog prava iziskuje da se pouzdano razjasne činjenice i okolnosti od značaja za primenu propisa o disciplinskoj odgovornosti. Pritom će sud slediti logiku suštine a ne forme. Ako je tužilac pozvan da da izjavu pred disciplinskim organom, ako je on tu izjavu dao, ako mu nije uskraćeno da ga lice koga je odredio za branioca zastupa pred disciplinskim organom, ako je disciplinski organ imao u vidu ispravne isprave o postojanju povreda radnih obaveza, onda se teško može zaključiti da postoje razlozi za poništavanje izrečene disciplinske mere. Disciplinski postupak služi utvrđivanju disciplinske mere, a pošto je on sumaran i prilagođen potrebama rada, nije dobro da se insistira na terminima, pojmovima i nazivima, već se mora ispitati da li je poštovana supstanca sumarnih pravila koje čine disciplinski postupak. Ta pravila ne smeju biti važnija od same disciplinske odgovornosti. Zato, ako je radnja povrede radne obaveze predviđena, ako je ta radnja učinjena, ako je zaposleni kriv za učinjenu povredu i ako su poštovana osnovna pravila disciplinskog postupka, izrečena disciplinska mera se ne može dovesti u pitanje zbog izvesnih terminoloških i pojmovnih nepreciznosti u radnjama i aktima disciplinskih organa.

(Rešenje Vrhovnog suda Srbije u Beogradu Rev. II 987/01 od 1. novembra 2001)

23.

Zastarelost disciplinskog postupka pred organima unutrašnjih poslova procenjuje se po članu 59. Zakona o osnovama radnih

odnosa, a ne po članu 55. stav 2. Zakona o unutrašnjim poslovima, ako je odluka Saveznog ustavnog suda o nesaglasnosti republičkog propisa sa saveznim propisom objavljena pre pravosnažnosti odluke o izricanju disciplinske mere.

Iz obrazloženja

Disciplinska mera prestanka radnog odnosa izrečena je na osnovu odredbe člana 55. stav 2. zakona o unutrašnjim poslovima („Službeni glasnik RS“ br. 44/91, 79/91 i 54/96), za koju je Savezni ustavni sud, odlukom I U. 11/99 od 16. maja 2000. godine, utvrdio da nije u saglasnosti sa Zakonom o osnovama radnih odnosa. Prema članu 80. Zakona o Saveznom ustavnom sudu („Službeni list SRJ“ broj 36/92), republički zakon za koji je utvrđeno da je nesaglasan saveznom zakonu, ne može biti primenjen na odnos nastao pre dana objavljivanja Suda, ako do toga dana nije pravosnažno rešen. argumentum a contrario: ako je do toga dana odnos bio pravosnažno rešen, on definitivno ostaje uređen propisom koji je pre objavljivanja Suda bio na snazi. U ovom slučaju odluka Saveznog ustavnog suda objavljena je 30. juna 2000. godine u „Službenom listu SRJ“ broj 27/2000.

Do toga dana odluka u izricanju disciplinske mere prestanka radnog odnosa nije postala pravosnažna, jer je odluka o žalbi tužioca doneta 20. avgusta 2001. godine. Zato odluka Saveznog ustavnog suda I U: broj 11/99 od 16. maja 2000. godine deluje i na odnos nastao izricanjem disciplinske mere prestanak radnog odnosa tužiocu. S obzirom na to nižestepeni sudovi su pravilno postupili što su primenom člana 59. Zakona o osnovama radnih odnosa, poništili disciplinsku meru prestanka radnog odnosa zbog zastarelosti vođenja disciplinskog postupka.

Prema članu 2. Zakona o osnovama radnih odnosa, odredbama toga zakona uređuje se i radni odnos koji se uspostavlja sa državom. Otuda i posebni propisi o radnim odnosima u državnim organima moraju biti usklađeni sa osnovama radnih odnosa. Kako odredba člana 80. stav 1. Zakona o Saveznom ustavnom sudu, nameće obavezu primene člana 59. Zakona o osnovama radnih odnosa, na sve slučajeve koji nisu pravosnažno okončani do objavljivanja odluke Ustavnog suda, u reviziji se neosnovano navodi da su nižestepeni sudovi pogrešno primenili materijalno pravo, zasnivajući

svoju odluku na opštem propisu saveznog zakona a ne na posebnom propisu republičkog Zakona o unutrašnjim poslovima.

(Presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. II 1317/01 od 27. decembra 2001. godine)

PRIVREDNO PRAVO

24.

Ako sud u toku glavnog pretresa ne ispita okrivljene o svakoj tački optužbe, onda je povredio njihovo pravo odbrane, s obzirom da im nije omogućio da iznesu svoju odbranu u pogledu jednog dela optužbe.

(Rešenje Višeg privrednog suda, Pkž. 687/00 od 1. novembra 2000. godine)

25.

Ako je žalba izjavljena u korist optuženog presuda se ne sme izmeniti na njegovu štetu u pogledu odluke o kazni i u slučaju kada je sud povredio zakon prilikom izricanja kazne za više privrednih prestupa u sticaju.

(Presuda Višeg privrednog suda, Pkž. 511/2000 od 21. septembra 2000. godine)

26.

Učesnici u obaveznoj kompenzaciji nisu obavezni da prijave novčane obaveze koje nisu dospele.

(Presuda Višeg privrednog suda, Pkž. 25/2001 od 23. februara 2001. godine)

27.

Utvrđeni manjak robe nije gotov novac, pa stoga i ne postoji obaveza da se njegova obračunska vrednost u novcu uplati na žiro-račun pravnog lica.

(Presuda Višeg privrednog suda, Pkž. 773/2000 od 13. decembra 2000. godine)

28.

Proizvodi koji se stavljaju u promet moraju posedovati deklaraciju koja sadrži naziv proizvoda, tip proizvoda i ime proizvođača, nezavisno od toga što proizvod ima i žig kojim se štiti znak za razlikovanje robe u prometu.

(Presuda Višeg privrednog suda u Beogradu,
Pkž. broj 405/01 od 13. septembra 2001. godine)

UPRAVNO PRAVO

29.

Hipoteka kao sredstvo obezbeđenja se ne može upisati u katastar zemljišta.

30.

U postupku po zahtevu za poništaj pravnosnažnog rešenja o eksproprijaciji ne primenjuje se odredba čl. 33. Zakona o eksproprijaciji, već odredbe čl. 103–112. Zakona o opštem upravnom postupku.

31.

Lice rođeno u bivšoj jugoslovenskoj republici (u sastavu SFRJ) i upisano u matičnu knjigu rođenih u toj republici, ima pravo upisa u matičnu knjigu rođenih u SRJ – po mestu svog prebivališta, na osnovu odredbi čl. 22. st. 1. i 2. Zakona o matičnim knjigama (Sl. gl. RS, br. 15/90), ako je na dan podnošenja zahteva toga lica prvostepenom organu odnosno bivša jugoslovenska republika bila međunarodno priznata država.

32.

Posle donošenja Zakona o svojinskoj transformaciji (Sl. gl. RS, br. 32/97), privredni sud nije stvarno nadležan da u izvršenju svoje presude na osnovu čl. 63. Zakona o upravnim sporovima donosi akt koji zamenjuje upravni akt nadležnog organa, već je za to nadležan Viši privredni sud u Beogradu.

– Pravna shvatanja odeljenja za upravne sporove VSS, utvrđena na sednici od 08. 12. 2000. godine.

*Pripremio: Vladimir Šešlija,
Predsednik AK Srbije*

INFORMATIVNI BILTEN

• Broj 39 •

SADRŽAJ

I – SEDNICE UPRAVNOG ODBORA

8. sednica održana 22. 02. 2003.

9. sednica održana 22. 03. 2003.

10. sednica održana 26. 04. 2003.

11. sednica održana 17. 05. 2003.

12. sednica održana 07. 06. 2003.

II – RAD UPRAVNOG ODBORA IZMEĐU DVA BROJA INFORMATIVNOG BILTENA

Javna saopštenja Upravnog odbora

Predlog Ustavnom sudu Srbije za ocenu ustavnosti

Inicijativa Vladi Republike

Rad Visokog saveta pravosuđa

Pregovori sa Ministarstvom finansija i ekonomije

Obeležavanje Dana advokature

I – SEDNICE UPRAVNOG ODBORA

8. sednica održana 22. 02. 2003.

Upravni odbor Advokatse komore Srbije je na ovoj sednici razmatrao više značajnih pitanja iz delokruga rada Upravnog odbora, a posebno:

- predlog odluke o usvajanju Godišnjeg računa za 2002. Zbog značaja ovu odluku dajemo u nastavku u integralnom tekstu:
„Upravni odbor Advokatske komore Srbije na sednici održanoj 22. februara 2003, a na osnovu člana 10. Zakona o računovodstvu („Službeni list SRJ 46/96, 74/99, 22/01 i 71/01), člana 23, stav 1, tačka 14. Statuta Advokatske komore Srbije („Službeni glasnik RS“ br. 43/99, 65/01, 41/02) i izveštaja Nadzornog odbora o pregledu finansijskog poslovanja i Godišnjeg računa za 2002. doneo je sledeću

O D L U K U

Usvaja se Godišnji račun Advokatske komore Srbije za 2002. tako što se:

I Ukupan prihod za 2002. od 6. 911.705,95

raspoređuje na:

1. materijalne troškove, usluge, skupove adv. i dr.	2. 734. 495,72
2. štampanje časopisa „Branič“	535.480,00
3. bruto zarade zaposlenih	1.296.878,86
4. doprinosi AK Jugoslavije	172.047,00

II Ukupni rashodi 4.738.901,58

III Višak prihoda 2.172.804,37

Celokupan iznos viška prihoda prenosi se u sredstva Advokatske komore Srbije za redovno poslovanje u 2003.“

- na predlog Advokatske komore Beograda pristupilo se rekonstrukciji Kluba advokata i nabavci neophodnog nameštaja za potrebe tog kluba.

9. sednica održana 22. 03. 2003.

Na ovoj sednici Upravnog odbora Advokatske komore Srbije je razmatrao aktuelnu situaciju i položaj advokature u uslovima vanrednog stanja koje je uvedeno nakon tragične smrti premijera dr Zorana Đinđića.

Kao drugostepeni organ u upravnom postupku Upravni odbor Advokatske komore Srbije je postupajući po presudama Vrhovnog suda Srbije doneo rešenja u predmetima Veroljuba Rajevića, diplomiranog pravnik u penziji i Javorke Miković, advokata u Kraljevu.

Kao drugostepeni organ u upravnom postupku Upravni odbor Advokatske komore Srbije je rešavajući po žalbama doneo rešenja u predmetima: Siniše Vidovića, diplomiranog pravnik iz Stare Pazove, Milana Obradovića, advokatskog pripravnika iz Kruševca, Krunislava Petrovića, advokata u Zaječaru, Vladana Selakovića, diplomiranog pravnik iz Nove Varoši, Novaka Gojića, advokata u Beogradu, Miodraga Vidojkovića, advokata u Beogradu, mr Gorana Cvetića, advokata u Beogradu, Draga Lončarevića, diplomiranog pravnik iz Valjeva.

10. sednica održana 26. 04. 2003.

Na sednici je razmatran uticaj na advokaturu mera i propisa donetih za vreme trajanja vanrednog stanja i zaključeno je da se pred nadležnim institucijama zatraži ustavno – pravno ispitivanje odredbi zakona koji su doneti u vreme vanrednog stanja, a kojima se krše ljudska prava.

Inicijativa za izmene advokatske tarife je razmatrana, ali konačna odluka će iz razloga celishodnosti biti doneta po okončanju pregovora sa Ministarstvom finansija i ekonomije Republike Srbije povodom visine fiskalnih obaveza advokata u 2003.

Kao drugostepeni organ u upravnom postupku Upravni odbor je postupio po presudama Vrhovnog suda Srbije u upravnompravnoj stvari Bogoj Marjanovića, diplomiranog pravnik u penziji, mr Radomira Gojovića, diplomiranog pravnik u penziji, Milenka Milića, advokata u Beogradu i odlučio po žalbama Stanislava Životića, diplomiranog pravnik iz Novog Sada, Dragana Petrovića, advokata u Vučju, Bore Nikolića, advokata u Prištini, Dragana Novovića, advokata u Novom Pazaru, Ivana Cvetanovića, advokata u penziji iz Niša, Velimira Ignjatovića, advokata u Beogradu, Dušana I. Kliske, advokata u Subotici, Javorke Miković, advokata u Kraljevu.

Povodom tradicionalnog takmičenja učenika srednjih škola u oratorstvu AK Srbije je novčanim sredstvima nagradila pobednike ovog takmičenja.

11. sednica održana 17. 05. 2003.

Na ovoj sednici Upravnog odbora razmatrani su Zaključci sa redovne Skupštine AK Beograda i predlog da se zakaže sednica Upravnog odbora AK Srbije u proširenom sastavu sa predsednicima advokatskih komora u Srbiji. Predlog je prihvaćen imajući u vidu značaj događaja u periodu od 12. 03. 2003. i njihovog uticaja na rad i položaj advokature.

Komisija za poreze i doprinose AK Srbije je informisala Upravni odbor o toku pregovora sa Ministarstvom finansija i ekonomije Republike Srbije. Posebno je ukazano na neophodnost da svi advokati u Srbiji dostave potraživanja po osnovu službenih odbrana pred MUP-om i da troškovnici po ovom osnovu budu sačinjeni u skladu sa važećim advokatskom tarifom i Pravilnikom o visini nagrada za rad po službenoj dužnosti. Na predlog članova Upravnog odbora zaključeno je da se uputi pismo resornim ministarstvima u kome će se ukazati na obavezu isplate duga advokatima po ovom osnovu i da će se u slučaju dugovanja na budu izmirena svim advokatima preporučiti da se naplata izvrši u sudskom postupku uz naplatu sudskih troškova i pripadajuće kamate.

Upravni odbor AK Srbije je kao drugostepeni organ u upravnom postupku postupio po presudama Vrhovnog suda Srbije u predmetima Marjanović Bogoja, diplomiranog pravnika u penziji i mr Radomora Gojovića, diplomiranog pravnika u penziji i doneo rešenja u drugostepenom postupku po žalbama Velibora Ignjatovića, advokata u Beogradu, Dušana I. Kliske, advokata u Subotici i razmatrao žalbu Velibora Mihajlovića, diplomiranog pravnika u penziji iz Negotina.

12. sednica održana 07. 06. 2003.

Sednici Upravnog odbora AK Srbije su prisustvovali predsednici svih advokatskih komora u Srbiji i tom su prilikom razmatrana sva aktuelna pitanja rada i položaja advokature i rezultati dosada preduzetih aktivnosti. Upravni odbor AK Srbije u proširenom sastavu se upoznao sa zaključcima vanredne Skupštine AK Beograda održane 31. 05. 2003. i redovne Skupštine AK Vojvodine koja je održana 31. 05. 2003.

Ovoj sednici Upravnog odbora prisustvovali su predstavnici Poreske uprave Republike Srbije koji su najavili početak akcije u vezi prijavljivanja imovine čija je vrednost veća od 20.000.000,00 dinara, predložili saradnju između advokatskih komora i Poreske uprave. Predlog za saradnju je prihvaćen i dogovoreno je da se u saradnji sa advokatskim komorama u Srbiji organizuju posebni sastanci na kojima bi se razmotrila pitanja od interesa i značaja za rad advokature.

Upravni odbor AK Srbije je kao drugostepeni organ doneo rešenja po žalbama Saše Vulića, advokata u Kraljevu, po predlogu za ponavljanje postupka Miodraga Vidojkovića, advokata u Beogradu i razmatran je

predlog za poništenje odluke po pravu nadzora Upravnog odbora AK Srbije u predmetu Vladana Selakovića, diplomiranog pravnika iz Nove Varoši.

Upravni odbor AK Srbije je formirao radnu grupu za pripremu informacije o radu stranih advokata na teritoriji Srbije i ovaj izveštaj će biti razmatran na jednoj od narednih sednica.

Ove godine se održavaju DŽV vidovdanski susreti advokata i Upravni odbor AK Srbije će ovu tradicionalnu manifestaciju organizovati u saradnji sa AK Čačka.

II – RAD UPRAVNOG ODBORA IZMEĐU DVA BROJA INFORMATIVNOG BILTENA

1. Javna saopštenja Upravnog odbora

Upravni odbor je u svim značajnim trenucima zauzimao jasne stavove u vidu saopštenja koje članovima ove Komore u ovom izveštaju dajemo u integralnom tekstu:

1.1. Broj: 240-4/02 od 14. 10. 2002.

JAVNO SAOPŠTENJE

Upravni odbor Advokatske komore Srbije razmatrao je izmene i dopune Zakona o sudijama i Zakona o visokom savetu pravosuđa. Upravni odbor smatra štetnim izmene kojima se pravosuđe ponovo dovodi u zavisnost od političkih činilaca. Tu se pre svega misli, na odredbe kojima se stvara mogućnost da Skupština Srbije ne prihvati predlog za izbor sudija podnet od Visokog saveta pravosuđa i da umesto toga taj predlog stavi skupštinski odbor u kome prevagu imaju stranački i politički interesi, čime se rad suda stavlja u poziciju zavisnosti od političke volje stranke koja je na vlasti.

Upravni odbor Advokatske komore Srbije takođe smatra za neprihvatljivu odredbu kojom se predlog za izbor predsednika sudova izdvaja od predloga za izbor sudija, što vodi jednako uplitanju političkih interesa u funkcionisanje pravosuđa.

Cilj donošenja Zakona o Visokom savetu pravosuđa je bio da se u izboru sudija i predsednika sudova ne prepliću stranački interesi. Izme-

nama Zakona o Visokom savetu pravosuđa i sužavanje njegovih ovlašćenja, ugrožava se objektivnost prilikom izbora sudija i predsednika sudova.

Upravni odbor Advokatske komore Srbije ujedno podseća, da je ranije ocenio, da set pravosudnih zakona donetih krajem prošle godine, ne predstavlja kvalitetno rešenje za probleme koji postoje u savremenom srpskom pravosuđu. Ovaj upravni odbor je posebno osudio način donošenja seta pravosudnih zakona, nastao kao rezultat političkih kompromisa u kome je pravosudna struka imala minimalno učešće. Rezultat toga je ne samo u nerealnosti pojedinih odredaba koje do sada nisu mogle da budu realizovane (osnivanje apelacionih sudova, Upravnog suda i dr.) već i odsustvo pozitivnih promena u pravosuđu, uprkos činjenici da se odredbe ovog zakona primenjuju već skoro godinu dana.

Zbog toga Upravni odbor Advokatske komore Srbije predlaže da se donesu novi zakoni iz oblasti pravosuđa, zasnovani na modernim principima koji će doneti neophodan ugled pravosuđu, kao nezavisne, stručne, pravične i efikasne institucije, u čijim pripremama presudnu ulogu bi morali imati iskusni stručnjaci koji u ovoj oblasti duže vreme aktivno rade.

Advokatska komora Srbije spremna je da sve svoje potencijale stavi u službu realizacije ovog projekta.

1.2. Broj: 279/03 od 1. 3. 2003.

Upravni odbor Advokatske komore Srbije i Upravni odbor Advokatske komore Beograda na vanrednim sednicama održanim dana 1. 3. 2003. razmatrali su medijska istupanja koja se odnose na rad pravosuđa i daju sledeće

JAVNO SAOPŠTENJE

Oba Upravna odbora sa žaljenjem konstatuju da kritike rada pravosuđa, bez navođenja stvarnih činjenica i valjanog pravnog obrazloženja, deluju kao neargumentovana i nekorektna kampanja. Takvi postupci teško narušavaju već poljuljani ugled pravosuđa i ne karakterišu demokratsko društvo.

Podsećamo na odredbu člana 6. Zakona o uređenju sudova koja zabranjuje korišćenje javnog položaja, sredstava javnog obaveštavanja i bilo kojeg javnog istupanja kojim se utiče na tok i ishod sudskog postupka, a zabranjuje i svaki drugi uticaj na sud.

Upravni odbor Advokatske komore Srbije i Upravni odbor Advokatske komore Beograda, međutim, smatraju da nezavisnost sudske vlasti ni u kom slučaju ne sme podrazumevati imunitet od javne, argumentovane

kritike koja može da podstakne neopodne promene u pravosuđu, podigne ugled istog i vrati poljuljano poverenje građana u vladavinu prava karakterističnu za demokratsku državu.

1.3. Broj: 329/03 od 15. 4. 2003.

Advokatska komora Srbije povodom aktuelnih događanja u vezi određivanja mere zadržavanja advokatima članovima Advokatske komore Beograda, dana 15. 4. 2003. izdaje

SAOPŠTENJE

Advokatska komora Srbije je obavestena da je prema tri člana Advokatske komore Beograda, advokatima Miodragu Gligorijeviću, Nikoli Đugumoviću i Slobodanu Milivojeviću, rešenjima Ministarstva unutrašnjih poslova određena mera zadržavanja. Informaciju o određivanju mere zadržavanja za tri advokata, člana Advokatske komore Beograda, objavili su svi mediji uz obrazloženje da su ovi advokati bili branioци okrivljenih članova „zemunskog klana” ili njihovi punomoćnici u parnicama. Prema informacijama koje su objavljene u sredstvima javnog informisanja imenovani advokati su pružali članovima tzv. „zemunskog klana” advokatske usluge, tako da su izlazili iz okvira svoje profesije koristeći nezakonite metode da bi za vođe „zemunskog klana” izdejstvovali povoljne presude, ili su putem medija vodili kampanju protiv policije, države i podnosilaca krivičnih prijavi.

Pomenuta vest uznemirila je veliki broj advokata koji je shvataju i kao meru zastrašivanja. Zastrašivanje treba da ima za cilj sprečavanje komunikacija između advokata i medija, onemogućavanje davanja izjava advokata o njihovom viđenju pravne situacije klijenata koje zastupaju, ukoliko ta viđenja nisu po volji drugih zainteresovanih za ishod postupka. Ovo prvenstveno zbog toga što pomenuta informacija ne sadrži čak ni naziv krivičnog dela za koja se oni terete, već uopštene navode koji stvaraju utisak da advokati mogu biti izloženi merama propisanim „Naredbom o uvođenju vanrednog stanja” i krivičnom progonu samo zbog tog što pružaju pravnu pomoć osumnjičenima za krivična dela i nastoje da za klijenta izdejstvuju što povoljniju odluku. Na ovakav zaključak posebno utiču nejasni navodi u pogledu „učešća jednog od branilaca u organizaciji puštanja iz pritvora” jednog od okrivljenih pri čemu se ne vidi u čemu se ta organizacija sastoji. Takođe, su nejasni navodi i u delu komentara: „Pokušaju da u medijima odbrani svog klijenta napadajući policiju i tužilaštvo” iako se ne vidi u čemu se ti medijski napadi sastoje i u kojoj meri prelaze dozvoljenu granicu kritike državnih organa. Konačno, tome doprinosi i činjenica da se za drugu dvojicu advokata samo navodi vrsta predmeta u kojima su branili i zastupali svoje klijente bez ikakvog navođenja njihovih konkretnih protivpravnih radnji.

Advokatska komora Srbije već je saopštila da ne samo podržava donete mere tokom vanrednog stanja i borbu protiv organizovanog kriminala, već i izražava spremnost da na osnovu dobijenih dokaza preko svojih nadležnih disciplinskih organa utvrdi odgovornost i kazni sve svoje članove koji su se svojim radom eventualno ogrešili o zakonske norme i pravila Kodeksa profesionalne etike advokata.

Radi normalnog rada advokata, Advokatska komora Srbije ovim putem poziva Ministarstvo unutrašnjih poslova da ovu komoru i javnost upozna sa jasnim razlozima zadržavanja pomenutih advokata, kako informacije sa nejasnim i uopštenim obrazloženjima ne bi izazvale eventualno odbijanje advokata da pružaju pravnu pomoć okrivljenima.

1.4. Broj: 345/03 od 30. 04. 2003.

Upravni odbor Advokatske komore Srbije na sednici održanoj 26. 04. 2003. razmatrao je propise donete tokom vanrednog stanja i njihov uticaj na advokaturu i doneo:

JAVNO SAOPŠTENJE

Ocenjeno je da Zakon o izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala ozbiljno ugrožava ne samo rad advokata, već za pripradnike ove profesije unosi rizike sa kojima se ova profesija do sada nije suočila.

Naime, prema čl. 15b pomenutog propisa ovlašćeno službeno lice može da i bez naredbe suda prinudno dovede i u prostorijama Službe preventivno zadrži svakog ko može da pruži obaveštenja ili ukaže na dokaze o organizovanom kriminalu 24 sata. Ovo zadržavanje prema članu 15v može bez odluke suda biti produženo za još 30 dana. Imajući u vidu prirodu advokatskog posla i okolnost da advokati na bazi poverenja svojih klijenata, koje je prirodni temelj njihovog odnosa, dolaze do saznanja koja ih izlažu riziku držanja u pritvoru radi otkrivanja onoga što im je klijent poverio.

Upravni odbor Advokatske komore Srbije, budući da nije ni u kakvom vidu učestvovao u pripremi i donošenju ovakve zakonske odredbe, ne može da oceni da li je to bila i stvarna želja zakonodavca ili se radi o grešci nastaloj hitnim potrebama donošenja ovakvog propisa. Bez obzira na to ocenjeno je da je ova zakonska odredba suprotna ne samo brojnim normama unutrašnjeg prava, već i međunarodno pravnim normama koje je naša zemlja prihvatila i opšte prihvaćenim standardima u zaštiti ljudskih prava kojima je Ustavnom poveljom dat primat u odnosu na domaće pravne norme.

Ocenjeno je da su navedene zakonske odredbe protivne članu 5. Evropske Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koje

je naša zemlja potpisala neposredno pre donošenja ovog Zakona, a koja ne samo što ne dozvoljava lišenje slobode po ovakvom osnovu, već i propisuje da svaka osoba lišena slobode mora biti, bez odlaganja, izvedena pred sud koji će ispitati zakonitost takvog akta.

Takođe je ocenjeno da su navedene odredbe u suprotnosti sa Preporukom Komiteta ministara Saveta Evrope o slobodi obavljanja advokatske profesije usvojenoj na sednici 25. 10. 2000. godine, koja obavezuje i našu zemlju kao novo primljenog člana, a kojom je stvorena obaveza država članica da preduzmu sve neophodne mere radi poštovanja, zaštite i unapređenja slobode rada advokata bez neprikladnog ometanja, posebno u svetlu relevantnih odredaba Evropske Konvencije o ljudskim pravima. Istim aktom propisano je da advokati ne treba da budu izloženi ili da im bude prećeno sankcijama ili pritiskom kada rade u skladu sa profesionalnim standardima. Konačno ovaj akt propisuje da advokatima mora biti omogućeno poverljivo konsultovanje sa klijentima a posebno onima lišenim slobode uz obavezu preduzimanja svih neophodnih mera da bi se obezbedila poverljivost odnosa advokat – klijent.

Konačno Upravni odbor Advokatske komore je ocenio da su pomenute odredbe suprotne i odlukama donetim donetim na Osmom kongresu Ujedinjenih nacija o kriminalnoj prevenciji i tretmanu prestupnika od 27. 08. 1990. do 7. 09. 1990. u Havani (Kuba) čijom je tačkom 8. propisano da svakoj osobi lišenoj slobode mora biti obezbeđena komunikacija i konsultovanje sa advokatom bez prisluškivanja, cenzure i u punoj diskreciji, a tačka 22. da će države priznati i poštovati da sve komunikacije i konsultacije između advokata i njihovih klijenata u okviru njihovih profesionalnih odnosa ostanu tajna.

Citirane zakonske izmene upravo ugrožavaju poverljivost odnosa klijenta sa advokatom dajući mogućnost da policijski organi traže od advokata da oda ono što mu je klijent u poverenju u okviru pružanja pravne pomoći poverio, rizikujući da bude pritvoren mesec dana ako tom zahtevu ne udovolji.

Upravni odbor je takođe ocenio da pomenute odredbe generalno štete slobodama i pravima građana jer ih izlažu riziku lišavanja slobode čak i bez sumnje da su izvršili bilo kakvo krivično delo, i bez prava da o zakonitosti takvog akta odluči nadležna sudska vlast.

Pored toga, Upravni odbor je ocenio da i odredbe čl. 15g Zakona o mogućnosti zadržavanja osumnjičenih za krivična dela organizovanog kriminala u trajanju do 60 dana, bez odluke sudskih vlasti i sudske kontrole, zakonitosti takvog akta predstavljaju povredu čl.5. Evropske Konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

Ocenjeno je i da odredbe čl. 15ž i 15z istog Zakona kojima je pravo odbrane predlaganjem dokaza svedeno na 30 dana od donošenja rešenja o sprovođenju istrage, a istovremeno data mogućnost da u tom roku odbrani bude uskraćeno čak i pravo uvida u spise sudskog predmeta.

Upravni odbor je razmotrio i pojedine odredbe Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Jugoslavije koje daju mogućnost retroaktivne primene pojedinih kaznenih odredaba (kazne od 40 godina zatvora, konfiskacije imovine, odredaba o kažnjavanju povratnika i spajanju kazni kod sticaja krivičnih dela) našavši da su iste nesaglasne kako ustavno pravnim normama tako i normama i standardima međunarodnog prava.

Upravni odbor je razmotrio i odredbe Zakona o izmenama i dopunama Zakona o javnom tužilaštvu i Zakona o izmenama i dopunama Zakona o sudijama, pa je konstatovao da je za razliku od dosadašnjih rešenja uskraćena mogućnost da advokatura preko svog predstavnika u odgovarajućem telu daje mišljenje prilikom izmena javnih tužilaca i njihovih zamenika kao i prilikom izbora predsednika sudova.

Imajući u vidu da advokatura upravo ima najbolji neposredan uvid u rad pravosudnih organa i pojedinaca koji u njima rade, te da je životno i profesionalno zainteresovana za njihov pravilan rad, Upravni odbor smatra da bi mišljenje advokature prilikom izbora, odnosno imenovanja javnih tužilaca i njihovih zamenika, kao i predsednika sudova, samo koristilo donošenju kvalitetnijih odluka.

Upravni odbor Advokatske komore Srbije je jednoglasno doneo sledeću

ODLUKU

1. Da se pred nadležnim pravosudnim institucijama zatraži ustavno-pravno ispitivanje odredaba čl. 15b, 15v, 15g, 15ž i 15z Zakona o izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala (Sl. glasnik RS 39/03 od 11. 04. 2003);

2. Da se pred nadležnim pravosudnim institucijama zatraži ustavno-pravno ispitivanje odredaba čl. 2–8 Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona SRJ;

3. Da se radi ispitivanja saglasnosti normi iz stava 1. i 2. ove Odluke sa ratifikovanim međunarodnim ugovorima i opšte prihvaćenim standardima u zaštiti ljudskih prava pokrenu odgovarajući postupci pred Evropskim sudom za ljudska prava i drugim međunarodnim institucijama;

4. Da se o odredbama čl. 15b i 15v Zakona o izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala obaveste međunarodne advokatske asocijacije čiji je član Advokatska komora Srbije ili u kojima ima status posmatrača (Međunarodna unija advokata, Balkanska unija advokata, Advokatska komora Evropske Unije, Advokati bez granica);

5. Da se od Narodne Skupštine Republike Srbije zatraži autentično tumačenje članova 15b i 15v Zakona o izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala (Sl. glasnik RS 39/03 od 11. 04. 2003) u delu primene ovih odredaba na advokate;

6. Da se o stavovima Advokatske komore Srbije preko medija upozna javnost.

7. Da se sa odredbama članova 15b i 15v Zakona o izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala (Sl. glasnik RS 39/03 od 11. 04. 2003) upozore svi advokati sa teritorije Republike Srbije i upoznaju sa rizicima koje ubuduće preuzimaju, posebno prihvatanjem odbrana u krivičnim predmetima sa elementom organizovanog kriminala.

8. Da se Vladi Republike Srbije da inicijativa za davanje Predloga za izmene citiranih zakonskih odredbi, kao i odredbi Zakona o javnom tužilaštvu i Zakona o sudijama tako što bi se prilikom izbora javnih tužilaca i imenovanja njihovih zamenika tražilo i mišljenje Advokatske komore Srbije, a da jedan član Veća za pitanje sudske uprave koja predlaže izbor predsednika sudova bude predstavnik Advokatske komore Srbije.

9. Da se ovim povodom traži prijem kod Predsednika Vlade Republike Srbije, gospodina Zorana Živkovića.

1.5. Broj: 376-1/03 od 09. 06. 2003.

UPRAVNI ODBOR ADVOKATSKE KOMORE SRBIJE na sednici održanoj 7. juna 2003. kojoj su prisustvovali predsednici advokatskih komora Beograda, Vojvodine, Niša, Kragujevca, Čačka, Požarevca, Šapca i Zaječara, a nakon razmatranja optužbi Ministra unutrašnjih poslova Republike Srbije g. Dušana Mihajlovića iznetih protiv advokata i advokature u intervjuu datom u emisiji „Kažiprst“ Radija B-92 koji je emitovala i ta televizija, a čije su izvode preneli i drugi mediji, izdao je sledeće

JAVNO SAOPŠTENJE

Upravni odbor Advokatske komore Srbije ocenjuje da u ovom intervjuu g. Mihajlović necivilizacijski identifikuje advokate sa njihovim klijentima označavajući ih kao portparole kriminala, jer u medijima osporavaju policijske rezultate. Upravni odbor stoga najoštrije osuđuje kriminalizovanje onih koji kritikuju rad policije. Demokratsko društvo podrazumeva pravo na kritiku od koje nije izuzet ni jedan državni organ niti pojedinac, a ovo pravo podrazumeva da državni organi kritiku svog rada ne smatraju kao kriminalnu aktivnost niti kritičare kao portparole kriminala.

Reči ministra Mihajlovića da su zemunski klan i ne samo on, imali pipke u advokatskim komorama advokati koji su na funkcije u advokatskim komorama demokratski izabrani kao predstavnici 6.000 pripadnika ove profesije u Srbiji, doživljavaju kao klevetu. Ako g. Mihajlović ostaje pri tim tvrdnjama pozivamo ga da Advokatskoj komori Srbije dostavi ta saznanja ili da ih saopšti javnosti.

Posebnu pažnju privukli su navodi g. Mihajlovića o advokatima koji uzimaju i po 250.000 evra da nekog oslobode, odbijajući da navede imena kako ne bi imao problema. Upravni odbor se pita kojih se to problema plaši Ministar unutrašnjih poslova u otkrivanju imena advokata koji je uzeo veliki novac da bi nekog oslobodio. Upravni odbor Advokatske komore Srbije i predsednici advokatskih komora sa njene teritorije osuđuju prikrivanje takvih osoba od strane Ministra unutrašnjih poslova, ocenjujući njegove motive za ovakav postupak kao krajnje neargumentovane. Ministar unutrašnjih poslova mora da ima dovoljno hrabrosti i da razotkriva kriminalne pojave, a ne da prikriva one koji tako nešto urade.

G. Mihajlović nije prvi put paušalno napao advokaturu i advokate prikrivajući tim napadima sopstvene propuste. Advokatska komora Srbije ga je već jednom pismeno upozorila da o eventualnim nezakonitim postupanjima pojedinaca obavesti ovu komoru koja će preko svojih disciplinskih organa preduzeti odgovarajuće zakonske mere prema svima onima koji se ogreše o zakon i profesionalnu etiku advokata. Takođe mu je ukazano da postupci nekolicine ljudi ne čine celu profesiju lošom i da 6.000 advokata u Srbiji koji časno i pošteno rade svoj posao ne zaslužuju da ni njih ni njihovu profesionalnu asocijaciju bilo ko identifikuju sa kriminalom.

Sa ovih razloga je Upravni odbor Advokatske komore Srbije, pružajući i dalje punu podršku borbi protiv organizovanog i svakog drugog kriminala, odlučio da izda ovo javno saopštenje i da ispita i mogućnost vođenja sudskog postupka protiv g. Dušana Mihajlovića zbog neistinitih izjava koje štode ugledu advokature, svakog pojedinog advokata i njihovih profesionalnih asocijacija.

2. Predlog Ustavnom sudu Srbije za ocenu ustavnosti

Broj: 354/03 od 10. 05. 2003.

Na osnovu čl. 5, 11. st. 1. tač. 1 i čl. 21. Zakon o postupku pred Ustavnim sudom i pravnom dejstvu njegovih odluka („Sl. Glasnik RS“ 32/91), a na osnovu odluke Upravnog odbora Advokatske komore Srbije od 26. aprila 2003. godine, podnosim sledeći:

PREDLOG

Za ispitivanje saglasnosti odredaba čl. 15b st. 1. i 2, 15v st. 1, 2. i 7, 15g, 15g i 15z st. 2. Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala („Sl. glasnik RS“, br. 42 od 19. jula 2002; sa izmenama i dopunama objavljenim u „Sl. Glasniku RS“ 27/03 i 39/03) i čl. 4. st. 3. Osnovnog krivičnog zakona (ranije Krivičnog zakona Jugoslavije) („Sl. list SFRJ“ 44/76 sa izmenama i dopunama i „Sl. glasnik RS“ 39 od 11. 4. 2003. godine)

O b r a z l o ž e n j e

I.

a) Član 15b st. 1. i 2. Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala glasi:

„Radi prikupljanja obaveštenja i dokaza o organizovanom kriminalu, ovlašćeno službeno lice Službe može, i bez naredbe suda, da prinudno dovede i u prostorijama Službe da preventivno zadrži lice koje može da pruži ta obaveštenja ili ukaže na dokaze. Preventivno zadržavanje može da traje najduže 24 časa.“

Član 15v st. 1. i 2. istog Zakona glasi:

„Izuzetno od člana 15b ovog zakona, preventivno zadržano lice ovlašćena službena lica Službe mogu u prostorijama Posebne pritvorske jedinice da zadrže još do 30 dana, ako prikupljena obaveštenja i dokazi opravdavaju pretpostavku da će lice da ometa ili spreči mere ili radnje od interesa za krivični postupak za krivična dela organizovanog kriminala koje sprovode ovlašćena službena lica Službe“.

O zadržavanju preventivno zadržanog lica, na predlog ovlašćenog lica, odlučuje rešenjem Specijalni tužilac, odnosno javni tužilac ili zamenik javnog tužioca koga odredi Specijalni tužilac da odlučuje u slučaju njegovog odsustva (u daljem tekstu: ovlašćeni tužilac) u roku od 12 časova od podnošenja predloga.

Član 15v st. 7. istog Zakona glasi:

Preventivno zadržano lice ima, dok zadržavanje traje, pravo da izjavi žalbu protiv rešenja o zadržavanju. O žalbi Republički javni tužilac odlučuje u roku 72 sata.

Član 15g glasi:

Lice za koje postoje osnovi sumnje da je izvršilo krivično delo sa elementom organizovanog kriminala može se zadržati u prostorijama Posebne pritvorske jedinice u trajanju do 30 dana.

Rešenje o zadržavanju lica iz stava 1. ovog člana donosi ovlašćeno službeno lice Službe.

Iz naročito opravdanih razloga, na obrazloženi predlog ovlašćenog službenog lica Službe, ministar nadležan za unutrašnje poslove može produžiti zadržavanje lica iz stava 1. ovog člana za još najviše 30 dana.

Pomenute odredbe nisu saglasne Ustavnoj povelji i Povelji o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, kao ni odredbama Pakta o građanskim i političkim pravima Ujedinjenih Nacija i Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava koje se u smislu odredaba Ustavne povelje i Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama neposredno primenjuju.

Član 9. st. 1. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama glasi:

Svako ima pravo na delotvornu sudsku zaštitu u slučaju da mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajemčeno ovom poveljom, kao i pravo na uklanjanje posledica takvog kršenja.

Član 14. st. 7. glasi: Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud, po hitnom postupku, ispitati zakonitost lišavanja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišavanje slobode nezakonito.

U prvom redu čl. 17. st.2. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama propisano je da „Svako ima pravo da o njegovim pravima, obavezama, kao i o optužbama protiv njega, bez odlaganja, odlučuje nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljen sud“.

U konkretnom slučaju o pravima lica koja organ unutrašnjih poslova u smislu čl.15b, 15v i 15g zadržava u Posebnoj pritvorskoj jedinici do 30 odnosno 60 dana ne odlučuje sud niti je sud uopšte nadležan da ispita zakonitost lišenja slobode tih lica što nije saglasno citiranim odredbama Povelje.

Sa druge strane čl. 9. st. 2. Ustavne povelje glasi: „Dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava, individualnih i kolektivnih, i građanskih sloboda ne može se smanjivati.“

Osporenim zakonskim odredbama donetim 11. aprila 2003. godine prethodno dostignuti nivo ljudskih prava i građanskih sloboda je smanjen, propisivanjem lišenja slobode u trajanju do 30 odnosno 60 dana, bez odluke suda i bez mogućnosti sudskog ispitivanja zakonitosti takvih akata.

Bez obzira što su ove odredbe donete za vreme vanrednog stanja iste nisu saglasne Povelji o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama pošto je čl. 6. propisao je kada su dozvoljene mere ograničenja pojedinih ljudskih prava u slučaju proglašenja ratnog ili vanrednog stanja s tim što u st. 9. navodi da mere odstupanja ni u kom slučaju ne mogu da se odnose, pored ostalog, na prava iz čl. 14. i 17. ove povelje.

Čl. 10. Ustavne povelje propisano je da „Odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama koji važe na teritoriji Srbije i Crne Gore neposredno se primenjuju“.

Prema čl. 16. Ustavne Povelje, „Ratifikovani međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava imaju primat nad pravom Srbije i Crne Gore i pravom država članica.“

Član 7. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama glasi:

Ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kao i međunarodnim ugovorima koji važe u državnoj zajednici zajemčena su ovom poveljom i neposredno se primenjuju.

Član 8. iste Povelje propisano je da:

Nije dopušteno ograničavanje ljudskih i manjinskih prava zajemčenih opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, međunarodnim ugovorima koji važe u državnoj zajednici i zakonima i drugim propisima na snazi, pod izgovorom da ona nisu zajemčena ovom poveljom ili da su zajemčena u manjem obimu.

Članom 8. Univerzalne deklaracije o pravima čoveka Ujedinjenih Nacija propisano je da svako ima pravo da ga nadležni nacionalni sudovi efikasno štite od dela kršenja osnovnih prava koja su mu priznata ustavom i zakonima.

Pomenute odredbe nisu u saglasnosti ni sa čl. 5. st. 3. i 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima kojom je propisano da svako uhapšen ili pritvoren mora biti hitno izveden pred sud ili drugi organ koji je zakonom ovlašćen da vrši sudsku vlast.

b) Odredbama čl. 15b i 15v posebno narušavaju prava odbrane i položaj advokata kao branilaca garantovana međunarodno-pravnim aktima i priznatim međunarodnim standardima.

Naime, po prirodi svoga posla advokati u kontaktima sa svojim klijentima dolaze do određenih saznanja koja ih mogu izložiti, u smislu odredbi čl. 15b i 15v zadržavanju u pritvoru radi odavanja sadržine njihove komunikacije sa klijentom.

Član 14. st 3. tač. D Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, koga su donele Ujedinjene Nacije, propisuje da svako ko je optužen za krivično delo ima pravo pored ostalog i da se brani sam ili uz stručnu pomoć advokata po svom izboru.

Istu odredbu sadrži Evropska konvencija o ljudskim pravima u čl. 6. st. 3. tač. c koju je doneo Savet Evrope.

Oba ova akta obavezuju Republiku Srbiju, kao državu članicu Držane zajednice Srbija i Crna Gora, kao članicu obe međunarodne organizacije.

Osmi kongres Ujedinjenih Nacija o kriminalnoj prevenciji i tretmanu prestupnika održan u Havani od 27. avgusta do 7. septembra 1990. godine usvojio je Opšte principe o ulozi advokata koji u čl. 8. propisuju da sve uhapšene, pritvorene ili osuđene osobe imaju adekvatne mogućnosti, vreme i sredstva da ih poseti advokat i da sa njim komuniciraju i konsultuju se bez odlaganja, prisluškivanja ili cenzure, u potpunoj tajnosti. Ova komunikacija može samo da bude vizuelno praćena ali ne i slušana. Članom 16. istog akta obavezane su države da advokatima omoguće obavljanje svojih dužnosti bez zastrašivanja, prepreka, uznemiravanja ili neprikladnog ometanja. Istom odredbom države su obavezane da advokate zbog vršenja njihovih profesionalnih dužnosti neće izlagati progonu, administrativnim, ekonomskim ili drugim sankcijama, ako svoje dužnosti obavljaju u okviru važećih profesionalnih standarda.

Savet Evrope je preko Saveta Ministara uputio Preporuku 56/2000 državama članicama o slobodi obavljanja advokatske profesije. Prema opštim principima sadržanim u ovom aktu države članice treba da preduzmu sve neophodne mere kako bi poštovale, štatile i unapredile slobodno obavljanje advokatske profesije bez diskriminacije i bez neprikladnog ometanja državnih organa ili javnog mnjenja, posebno u svetlu relevantnih odredba Evropske konvencije o ljudskim pravima. Prema tač. 4. advokati ne treba da trpe sankcije ili pritisak ili pretnje sankcijama ili pritiskom kada rade u saglasnosti sa svojim profesionalnim standardima. Prema tač. 5. istog akta advokati treba da imaju pristup svojim klijentima posebno onima koji su lišeni slobode, da bi se nasamo konsultovali i da bi zastupali svoje klijente prema utvrđenim profesionalnim standardima. Konačno tač. 6. ovog akta državama se preporučuje da preduzmu sve neophodne mere da omoguće poštovanje odnosa poverljivosti između klijenta i advokata uključujući i sadržinu bilo kojih fajlova, dokumenata i elektronskih komunikacija. Izuzeci moraju biti izričito propisani unutrašnjim pravom samo u meri koja je neophodna u demokratskom društvu posebno u interesu krivične istrage, pod kontrolom nezavisne i nepristrasne sudske vlasti.

Iz napred citiranih odredbi proizilazi da odredbe čl. 15-b i čl. 15-v Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala posebno u delu koji daje mogućnost zadržavanja u pritvoru advokata po naređenju vansudskih vlasti, radi odavanja obaveštenja dobijenih od klijenta, predstavljaju drastične povrede gore citiranih i opšte prihvaćena pravila međunarodog prava.

II.

Član 15ž glasi:

„Specijani tužilac i ovlašćeni tužilac, okrivljeni i njegov branilac i oštećeni i njegov punomoćnik mogu predlagati nove dokaze naj-

kasije do isteka roka od 30 dana od dana donošenja rešenja o sprovođenju istrage.

Po isteku roka iz stava 1. ovog člana istražni sudija Posebnog odeljenja Okružnog suda na završnoj sednici za evidentiranje dokaza sačinjava zapisnik o dokazima koji će se izvesti tokom sprovođenja istrage. Na ovoj sednici moraju se istaći i u zapisniku evidentirati i svi procesni i drugi prigovori koji se odnose na tu fazu krivičnog postupka.

Izuzetno, ako dokazi ili razlozi za procesne ili druge prigovore do isteka roka iz stava 1. ovog člana odnosno završne sednice za evidentiranje dokaza nisu postojali ili se za njih očigledno nije moglo znati, novi dokazi se mogu predlagati ili prigovori isticati najkasnije do zaključenja istrage o čemu istražni sudija Posebnog odeljenja Okružnog suda odlučuje rešenjem.

Član 15z st. 1. i 2. glasi:

Pravo na razgledanje spisa može se koristiti od momenta donošenja rešenja o sprovođenju istrage.

Istražni sudija Posebnog odeljenja Okružnog suda može rešenjem odlučiti da se pravo iz stava 1. ovog člana koristi od momenta kada su saslušani svi osumnjičeni obuhvaćeni zahtevom za sprovođenje istrage.

Pomenute odredbe nisu u saglasnosti sa odredbom čl. 16. st.2. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama koja glasi:

„Svako ima pravo na odbranu, uključujući pravo da uzme branioca po svom izboru, pred sudom ili drugim organom nadležnim da vodi postupak, da neometano opšti sa svojim braniocem i da ima dovoljno vremena i uslova za pripremu odbrane.“

Iz gore citiranih zakonskih odredbi proizilazi da okrivljeni može doći u situaciju da mora predložiti dokaze u svoju odbranu i pre nego su on i njegov branilac ostvarili pravo na uvid u istražne spise predmeta u kome je okrivljen.

Ovo stoga što se braniocu može uskratiti pravo uvida u istražne spise dok se ne saslušaju svi osumnjičeni obuhvaćeni zahtevom za sprovođenje istrage. Kako je moguće da neki od osumnjičenih nisu dostupni organima gonjenja pa ne mogu biti ni saslušani, braniocu bi moglo biti uskraćeno pravo na razgledanje spisa i duže od 30 dana od dana donošenja rešenja o sprovođenju istrage.

Sa druge strane odbrana je obavezna da sve dokaze i prigovore iznese najkasnije u roku 30 dana od donošenja rešenja o sprovođenju istrage, znači i pre mogućnosti uvida u istražne spise.

Takva situacija ne daje dovoljno vremena i sredstava za pripremu odbrane propisanih čl. 16. st. 2. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama radi čega su u označenom delu odredbe čl. 15ž i 15z nesaglasne sa gore navedenom odredbom Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama.

III.

U „Službenom glasniku RS“ 39/03 objavljen i Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona SRJ kome je promenjen naziv u Osnovni krivični zakon. Ovim izmenama dopunjen je čl. 4. dodavanjem stava 3. te je propisano da ako je u vreme izvršenja krivičnog dela za to krivično delo propisana smrtna kazna, učiniocu krivičnog dela se može izreći kazna zatvora od 40 godina.

Ovom zakonskom odredbom data je mogućnost retroaktivne primene zakona.

Naime, čl. 1. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije („Sl. list. SRJ“ br. 61 od 9. novembra 2001. godine) brisan je član 34. st. 1. tač. 1. KZ SRJ kojom je propisana smrtna kazna. Istim zakonom u čl. 3. izmenjena je odredba čl. 38. davanjem mogućnosti da se za najteža krivična dela propiše kazna zatvora u trajanju od 40 godina. Prema odredbi čl. 45. istog Zakona ove izmene stupile su na snagu osmog dana od objavljivanja tj. 17. novembar 2001. godine.

Prema do sada važećoj odredbi čl. 4. KZ SRJ na učinioca krivičnog dela primenjuje se zakon koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela a ako je posle izvršenja krivičnog dela izmenjen zakon, jednom ili više puta, primeniće se zakon koji je blaži za učinioca.

Članom 7. KZ SRJ je propisano da odredbe opšteg dela ovog zakona važe za sva krivična dela određena u saveznim zakonima i zakonima republika.

To znači da je od 17. novembra 2001. godine smrtna kazna ukinuta saveznim zakonom i od tog trenutka ona je bila van domaćeg pravnog sistema budući da se ova odredba u smislu čl. 7 KZ SRJ obavezno primenjuje za sva krivična dela određena i republičkim zakonima te se u tom periodu nije mogla izreći.

Odredba Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije („Sl. glasnik RS“ br. 10 od 1. marta 2002.) u čl. 47. st. 2. kojom je reč smrtna kazna zamenjena rečima zatvorom od 40 godina je nova zakonska odredba ali ne i blaža za učinioca.

Ovo stoga što je posle ukidanja smrtne kazne u Saveznom zakonu optuženom morala da se izrekne neka od kazni koje su važile u vreme izvršenja dela, te ako je brisana smrtna kazna onda mu se mogla izreći samo vremenska kazna koja je u to vreme bila propisana a nikako novouvedena kazna od 40 godina.

To znači da je izvršiocu krivičnog dela za koje je bila propisana smrtna kazna suđeno između 17. novembra 2001. godine i 9. marta 2002. godine njemu bi se mogla samo izreći kazna zatvora od 15 godina primenom čl. 1. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije („Sl. list. SRJ“ br. 61 od 9. novembra 2001. godine) kojom se član 34. st. 1. tač. 1. KZ SRJ koji kao jednu od kazni propisuje smrtnu

kaznu, se briše. To znači da bi sud primenom čl. 7. KZ SRJ morao da izrekne kaznu propisanu u vreme izvršenja dela ali ne smrtnu kaznu jer se odredba o njenom ukidanju, sadržana u opštem delu KZ SRJ primenjuje i na dela određena Republičkim zakonom.

Član 20. st. 2. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama glasi:

Kazne se određuju prema zakonu koji je važio u vreme izvršenja dela, osim ako je kasniji zakon povoljniji za učinioca.

Član 121. Ustava Republike Srbije propisano je:

Zakon, drugi propis ili opšti akt ne može imati povratno dejstvo.

Samo se zakonom može odrediti da pojedine njegove odredbe, ako to zahteva opšti interes utvrđen u postupku donošenja zakona, imaju povratno dejstvo.

Kažnjiva dela utvrđuju se i kazne za njih se izriču prema zakonu, odnosno prema drugom propisu koji je važio u vreme izvršenja dela, osim ako je novi zakon, odnosno propis blaži za učinioca.

Odredba čl. 4. st. 3. Osnovnog krivičnog zakona zbog toga nije saglasna čl. 20. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama i čl. 121. Ustava Republike Srbije.

Zbog toga,

P R E D L A Ž E M

Da Ustavni sud Srbije utvrdi da odredbe čl. 15-b st. 1. i 2., 15v st. 1., 2. i 7., 15g, 15ž i 15z st. 2. Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala („Sl. glasnik RS“, br. 42 od 19. jula 2002; sa izmenama i dopunama objavljenim u „Sl. Glasniku RS“ 27/03 i 39/03) i čl. 4. st. 3 Osnovnog krivičnog zakona (ranije Krivičnog zakona Jugoslavije) („Sl. list SFRJ“ 44/76 sa izmenama i dopunama i „Sl. glasnik RS“ 39 od 11. 4. 2003. godine) nisu saglasne sa Ustavnom poveljom, Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama i Ustavom Republike Srbije.

3. Inicijativa Vladi Republike

Broj: 353/03 od 12. 05. 2003.

VLADI REPUBLIKE SRBIJE
– Predsedniku Vlade g. Zoranu Živkoviću -

Nemanjina 11
11000 BEOGRAD

Poštovani gospodine predsedniče Vlade,
Upravni odbor Advokatske komore Srbije na sednici održanoj 26.
aprila 2003. odlučio je da Vladi Republike Srbije podnese sledeću:

INICIJATIVU

Za davanje predloga za izmene i dopune Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala („Sl. glasnik RS“, br. 42 od 19. jula 2002; sa izmenama i dopunama objavljenim u „Sl. glasniku RS“ 27/03 i 39/03) i Osnovnog krivičnog zakona (ranije Krivičnog zakona Jugoslavije) („Sl. list SFRJ“ 44/76 sa izmenama i dopunama i „Sl. glasnik RS“ 39 od 11. 4. 2003)

O b r a z l o ž e n j e

I.

Član 15b st. 1. i 2. Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala glasi:

„Radi prikupljanja obaveštenja i dokaza o organizovanom kriminalu, ovlašćeno službeno lice Službe može, i bez naredbe suda, da prinudno dovede i u prostorijama Službe da preventivno zadrži lice koje može da pruži ta obaveštenja ili ukaže na dokaze. Preventivno zadržavanje može da traje najduže 24 časa.“

Član 15v st. 1. i 2. istog Zakona glasi:

„Izuzetno od člana 15b ovog zakona, preventivno zadržano lice ovlašćena službena lica Službe mogu u prostorijama Posebne pritvorske jedinice da zadrže još do 30 dana, ako prikupljena obaveštenja i dokazi opravdavaju pretpostavku da će lice da ometa ili spreči mere ili radnje od interesa za krivični postupak za krivična dela organizovanog kriminala koje sprovode ovlašćena službena lica Službe.“

O zadržavanju preventivo zadržanog lica, na predlog ovlašćenog lica, odlučuje rešenjem Specijalni tužilac, odnosno javni tužilac ili zamenik javnog tužioca koga odredi Specijalni tužilac da odlučuje u slučaju njegovog odsustva (u daljem tekstu: ovlašćeni tužilac) u roku od 12 časova od podnošenja predloga.“

Član 15v st. 7. istog Zakona glasi:

„Preventivno zadržano lice ima, dok zadržavanje traje, pravo da izjavi žalbu protiv rešenja o zadržavanju. O žalbi Republički javni tužilac odlučuje u roku 72 sata.“

Član 15g istog Zakona glasi:

„Lice za koje postoje osnovi sumnje da je izvršilo krivično delo sa elementom organizovanog kriminala može se zadržati u prostorijama Posebne pritvorske jedinice u trajanju do 30 dana.

Rešenje o zadržavanju lica iz stava 1. ovog člana donosi ovlašćeno službeno lice Službe.

Iz naročito opravdanih razloga, na obrazloženi predlog ovlašćenog službenog lica Službe, ministar nadležan za unutrašnje poslove može produžiti zadržavanje lica iz stava 1. ovog člana za još najviše 30 dana.

Pomenute odredbe nisu saglasne Ustavnoj povelji i Povelji o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, kao ni odredbama Pakta o građanskim i političkim pravima Ujedinjenih Nacija i Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava koje se u smislu odredaba Ustavne povelje i Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama neposredno primenjuju i kojih je naša zemlja kao članica Ujedinjenih Nacija i Saveta Evrope dužna da se pridržava.

Član 9. st. 1. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama glasi:

„Svako ima pravo na delotvornu sudsku zaštitu u slučaju da mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajemčeno ovom poveljom, kao i pravo na uklanjanje posledica takvog kršenja.“

Član 14. st. 7. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama glasi:

„Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud, po hitnom postupku, ispitati zakonitost lišavanja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišavanje slobode nezakonito.“

U prvom redu čl. 17. st. 2. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama propisano je da: „Svako ima pravo da o njegovim pravima, obavezama, kao i o optužbama protiv njega, bez odlaganja, odlučuje nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljen sud“.

U konkretnom slučaju o pravima lica koja organ unutrašnjih poslova u smislu čl. 15b, 15v i 15g zadržava u Posebnoj pritvorskoj jedinici do 30 odnosno 60 dana ne odlučuje sud niti je sud uopšte nadležan da ispita zakonitost lišenja slobode tih lica što nije saglasno citiranim odredbama Povelje.

Sa druge strane čl. 9. st. 2. Ustavne povelje glasi: „Dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava, individualnih i kolektivnih, i građanskih sloboda ne može se smanjivati.“

Osporenim zakonskim odredbama donetim 11. aprila 2003. prethodno dostignuti nivo ljudskih prava i građanskih sloboda je smanjen, propisivanjem lišenja slobode u trajanju do 30 odnosno 60 dana, bez odluke suda i bez mogućnosti sudskog ispitivanja zakonitosti takvih akata.

Bez obzira što su ove odredbe donete za vreme vanrednog stanja iste nisu saglasne Povelji o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama pošto je čl. 6. propisao kada su dozvoljene mere ograničenja pojedinih ljudskih prava u slučaju proglašenja ratnog ili vanrednog stanja s tim što u st. 9. navodi da mere odstupanja ni u kom slučaju ne mogu da se odnose, pored ostalog, na prava iz čl. 14. i 17. ove povelje.

Čl. 10. Ustavne povelje propisano je da: „Odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama koji važe na teritoriji Srbije i Crne Gore neposredno se primenjuju“.

Prema čl. 16. Ustavne Povelje: „Ratifikovani međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava imaju primat nad pravom Srbije i Crne Gore i pravom država članica.“

Član 7. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama glasi:

„Ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kao i međunarodnim ugovorima koji važe u državnoj zajednici zajemčena su ovom poveljom i neposredno se primenjuju.“

Član 8. iste Povelje propisano je da:

„Nije dopušteno ograničavanje ljudskih i manjinskih prava zajemčenih opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, međunarodnim ugovorima koji važe u državnoj zajednici i zakonima i drugim propisima na snazi, pod izgovorom da ona nisu zajemčena ovom poveljom ili da su zajemčena u manjem obimu.“

Članom 8. Univerzalne deklaracije o pravima čoveka Ujedinjenih Nacija propisano je da svako ima pravo da ga nadležni nacionalni sudovi efikasno štite od dela kršenja osnovnih prava koja su mu priznata ustavom i zakonima.

Pomenute odredbe nisu u saglasnosti ni sa čl. 5. st. 3. i 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima kojom je propisano da svako uhapšen ili pritvoren mora biti hitno izveden pred sud ili drugi organ koji je zakonom ovlašćen da vrši sudsku vlast.

Odredbama čl. 15b i 15v posebno se narušavaju prava odbrane i položaj advokata kao branilaca garantovana međunarodno-pravnim aktima i priznatim međunarodnim standardima.

Naime, po prirodi svoga posla advokati u kontaktima sa svojim klijentima dolaze do određenih saznanja koja ih mogu izložiti, u smislu odredbi čl. 15b i 15v zadržavanju u pritvoru radi odavanja sadržine njihove komunikacije sa klijentom.

Član 14. st 3. tač. d Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, koga su donele Ujedinjene Nacije, propisuje da svako ko je optužen za krivično delo ima pravo pored ostalog i da se brani sam ili uz stručnu pomoć advokata po svom izboru.

Istu odredbu sadrži Evropska konvencija o ljudskim pravima u čl. 6. st. 3. tač. c koju je doneo Savet Evrope. Oba ova akta obavezuju Republiku Srbiju, kao državu članicu Držane zajednice Srbija i Crna Gora, kao članicu obe međunarodne organizacije.

Osmi kongres Ujedinjenih Nacija o kriminalnoj prevenciji i tretmanu prestupnika održan u Havani od 27. avgusta do 7. septembra 1990. godine usvojio je Opšte principe o ulozi advokata koji u čl. 8. propisuje da sve uhapšene, pritvorene ili osuđene osobe imaju adekvatne mogućnosti, vreme i sredstva da ih poseti advokat i da sa njim komuniciraju i konsultuju se bez odlaganja, prisluškivanja ili cenzure, u potpunoj tajnosti. Ova komunikacija može samo da bude vizuelno praćena ali ne i slušana. Članom 16. istog akta obavezane su države da advokatima omogućе obavljanje svojih dužnosti bez zastrašivanja, prepreka, uznemiravanja ili neprikladnog ometanja. Istom odredbom države su obavezane da advokate zbog vršenja njihovih profesionalnih dužnosti neće izlagati progonu, administrativnim, ekonomskim ili drugim sankcijama, ako svoje dužnosti obavljaju u okviru važećih profesionalnih standarda.

Savet Evrope je preko Saveta Ministara uputio Preporuku 56/2000 državama članicama o slobodi obavljanja advokatske profesije. Prema opštim principima sadržanim u ovom aktu države članice treba da preduzmu sve neophodne mere kako bi poštovale, štatile i unapredile slobodno obavljanje advokatske profesije bez diskriminacije i bez neprikladnog ometanja državnih organa ili javnog mnjenja, posebno u svetlu relevantnih odredba Evropske konvencije o ljudskim pravima. Prema tač. 4. advokati ne treba da trpe sankcije ili pritisak ili pretnje sankcijama ili pritiskom kada rade u saglasnosti sa svojim profesionalnim standardima. Prema tač. 5. istog akta advokati treba da imaju pristup svojim klijentima posebno onima koji su lišeni slobode, da bi se nasamo konsultovali i da bi zastupali svoje klijente prema utvrđenim profesionalnim standardima. Konačno tač. 6. ovog akta državama se preporučuje da preduzmu sve neophodne mere da omogućе poštovanje odnosa poverljivosti između klijenta i advokata uključujući sadržinu bilo kojih fajlova, dokumenata i elektronskih komunikacija. Izuzeci moraju biti izričito propisani unutrašnjim pravom samo u meri koja je neophodna u demokratskom društvu posebno u interesu krivične istrage, pod kontrolom nezavisne i nepristrasne sudske vlasti.

Iz napred citiranih odredbi proizilazi da odredbe čl. 15-b i čl. 15-v Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, posebno u delu koji daje mogućnost zadržava-

nja u pritvoru advokata po rešenju vansudskih vlasti, radi odavanja obaveštenja dobijenih od klijenta, predstavljaju drastične povrede gore citiranih i opšteprihvaćenih pravila međunarodog prava.

II.

Član 15ž glasi:

„Specijalni tužilac i ovlašćeni tužilac, okrivljeni i njegov branilac i oštećeni i njegov punomoćnik mogu predlagati nove dokaze najkasnije do isteka roka od 30 dana od dana donošenja rešenja o sprovođenju istrage.

Po isteku roka iz stava 1. ovog člana istražni sudija Posebnog odeljenja Okružnog suda na završnoj sednici za evidentiranje dokaza sačinjava zapisnik o dokazima koji će se izvesti tokom sprovođenja istrage. Na ovoj sednici moraju se istaći i u zapisniku evidentirati i svi procesni i drugi prigovori koji se odnose na tu fazu krivičnog postupka.

Izuzetno, ako dokazi ili razlozi za procesne ili druge prigovore do isteka roka iz stava 1. ovog člana odnosno završne sednice za evidentiranje dokaza nisu postojali ili se za njih očigledno nije moglo znati, novi dokazi se mogu predlagati ili prigovori isticati najkasnije do zaključenja istrage o čemu istražni sudija Posebnog odeljenja Okružnog suda odlučuje rešenjem.

Član 15z st. 1. i 2. glasi:

„Pravo na razgledanje spisa može se koristiti od momenta donošenja rešenja o sprovođenju istrage.

Istražni sudija Posebnog odeljenja Okružnog suda može rešenjem odlučiti da se pravo iz stava 1. ovog člana koristi od momenta kada su saslušani svi osumnjičeni obuhvaćeni zahtevom za sprovođenje istrage.“

Pomenute odredbe nisu u saglasnosti sa odredbom čl. 16. st. 2. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama koja glasi:

„Svako ima pravo na odbranu, uključujući pravo da uzme branioca po svom izboru, pred sudom ili drugim organom nadležnim da vodi postupak, da neometano opšti sa svojim braniocem i da ima dovoljno vremena i uslova za pripremu odbrane.“

Iz gore citiranih zakonskih odredbi proizilazi da okrivljeni može doći u situaciju da mora predložiti dokaze u svoju odbranu i pre nego što su on i njegov branilac ostvarili pravo na uvid u istražne spise predmeta u kome je okrivljen.

Ovo stoga što se braniocu može uskratiti pravo uvida u istražne spise dok se ne saslušaju svi osumnjičeni obuhvaćeni zahtevom za sprovođenje istrage. Kako je moguće da neki od osumnjičenih nisu dostupni organima gonjenja pa ne mogu biti ni saslušani, braniocu bi moglo biti uskraćeno pravo na razgledanje spisa i duže od 30 dana od dana donošenja rešenja o sprovođenju istrage.

Sa druge strane odbrana je obavezna da sve dokaze i prigovore iznese najkasnije u roku 30 dana od donošenja rešenja o sprovođenju istrage, znači i pre mogućnosti uvida u istražne spise.

Takva situacija ne daje dovoljno vremena i sredstava za pripremu odbrane propisanih čl. 16. st.2. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama radi čega su u označenom delu odredbe čl. 15ž i 15z nesaglasne sa gore navedenom odredbom Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama.

III.

U „Službenom glasniku RS“ 39/03 objavljen je i Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona SRJ kome je promenjen naziv u Osnovni krivični zakon. Ovim izmenama dopunjen je čl. 4. dodavanjem stava 3. te je propisano da ako je u vreme izvršenja krivičnog dela za to krivično delo propisana smrtna kazna, učiniocu krivičnog dela se može izreći kazna zatvora od 40 godina.

Ovom zakonskom odredbom data je mogućnost retroaktivne primene zakona.

Naime, čl. 1. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije („Sl. list SRJ“ br. 61 od 9. novembra 2001.) brisan je član 34. st. 1. tač. 1. KZ SRJ kojom je propisana smrtna kazna. Istim zakonom u čl. 3. izmenjena je odredba čl. 38. davanjem mogućnosti da se za najteža krivična dela propiše kazna zatvora u trajanju od 40 godina. Prema odredbi čl. 45. istog Zakona ove izmene stupile su na snagu osmog dana od objavljivanja tj. 17. novembra 2001.

Prema do sada važećoj odredbi čl. 4. KZ SRJ na učinioca krivičnog dela primenjuje se zakon koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela a ako je posle izvršenja krivičnog dela izmenjen zakon, jednom ili više puta, primeniće se zakon koji je blaži za učinioca.

Članom 7. KZ SRJ je propisano da odredbe opšteg dela ovog zakona važe za sva krivična dela određena u saveznim zakonima i zakonima republika.

To znači da je od 17. novembra 2001. smrtna kazna ukinuta saveznim zakonom i od tog trenutka ona je bila van domaćeg pravnog sistema budući da se ova odredba u smislu čl. 7 KZ SRJ obavezno primenjuje za sva krivična dela određena i republičkim zakonima te se u tom periodu nije mogla izreći.

Odredba Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije („Sl. glasnik RS“ br. 10 od 1. marta 2002) u čl. 47. st. 2. kojom je reč smrtna kazna zamenjena rečima zatvorom od 40 godina je nova zakonska odredba ali ne i blaža za učinioca.

Ovo stoga što je posle ukidanja smrtne kazne u saveznom zakonu optuženom morala da se izrekne neka od kazni koje su važile u vreme izvr-

šenja dela, te ako je brisana smrtna kazna onda mu se mogla izreći samo vremenska kazna koja je u to vreme bila propisana a nikako novo uvedena kazna od 40 godina.

To znači da je izvršiocu krivičnog dela za koje je bila propisana smrtna kazna suđeno između 17. novembra 2001. i 9. marta 2002. njemu bi se mogla samo izreći kazna zatvora od 15 godina primenom čl. 1. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije („Sl. list SRJ“ br. 61 od 9. novembra 2001) kojim se briše član 34. st. 1. tač. 1. KZ SRJ koji kao jednu od kazni propisuje smrtnu kaznu. To znači da bi sud primenom čl. 7. KZ SRJ morao da izrekne kaznu propisanu u vreme izvršenja dela ali ne smrtnu kaznu jer se odredba o njenom ukidanju, sadržana u opštem delu KZ SRJ primenjuje i na dela određena republičkim zakonom.

Član 20. st. 2. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama glasi:

„Kazne se određuju prema zakonu koji je važio u vreme izvršenja dela, osim ako je kasniji zakon povoljniji za učinioca.“

Član 121. Ustava Republike Srbije propisao je:

„Zakon, drugi propis ili opšti akt ne može imati povratno dejstvo.“

Samo se zakonom može odrediti da pojedine njegove odredbe, ako to zahteva opšti interes utvrđen u postupku donošenja zakona, imaju povratno dejstvo.

Kažnjiva dela utvrđuju se i kazne za njih se izriču prema zakonu, odnosno prema drugom propisu koji je važio u vreme izvršenja dela, osim ako je novi zakon, odnosno propis blaži za učinioca.“

Odredba čl. 4. st. 3. Osnovnog krivičnog zakona zbog toga nije saglasna čl. 20. st. 2 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama i čl. 121. Ustava Republike Srbije.

Zbog toga, Upravni odbor Advokatske komore Srbije poziva Vladu Republike Srbije da u okviru svojih ovlašćenja podnese Predlog Narodnoj Skupštini Republike Srbije za donošenje Zakona o izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala („Sl. glasnik RS“, br. 42 od 19. jula 2002; sa izmenama i dopunama objavljenim u „Sl. glasniku RS“ 27/03 i 39/03) i Osnovnog krivičnog zakona (ranije Krivičnog zakona Jugoslavije) („Sl. list SFRJ“ 44/76 sa izmenama i dopunama „Sl. glasnik RS“ 39 od 11. 4. 2003) kojom će ove odredbe biti usaglašene sa Ustavnom Poveljom, Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, Ustavom Republike Srbije i citiranim odredbama međunarodno-pravnik akata koji obavezuju našu zemlju.

Sa uverenjem da ćete prihvatiti inicijativu Advokatske komore Srbije, s poštovanjem.

Rad Visokog saveta pravosuđa

U skladu sa odredbama Zakona o visokom savetu pravosuđa i odredbama Statuta Advokatske komore Srbije dužnost predstavnika advokature u Visokom savetu pravosuđa preuzeo je g. Vladimir Šešlija neposredno nakon održavanja izborne Skupštine AK Srbije.

Rad Visokog saveta pravosuđa odvija se kroz periodične sastanke i nadležnost ovog tela i mogućnost uticaja advokature u njegovom radu je znatno izmenjena u odnosu na prvobitna zakonska rešenja, setom zakona kojima su izmenjene i dopunjene odredbe zakona iz oblasti pravosuđa.

U dosadašnjem periodu na Visokom savetu pravosuđa je razmatrano pitanje izbora i imenovanja tužilaca i njihovih zamenika u Republičkom, okružnim i opštinskim tužilaštvima, kao i izbor sudija u Vrhovnom sudu Srbije, okružnim sudovima i opštinskim sudovima u Srbiji. Predstavnik AK Srbije i Upravni odbor AK Srbije su uvek insistirali da se liste predloženih kandidata dostavljaju blagovremeno i da se pruže mogućnosti advokatskim komorama u Srbiji da se izjasne o predloženim kandidatima.

U postupku izbora tužilaca i njihovih zamenika nije bilo mogućnosti da se izjasne advokatske komore u Srbiji po pitanju predloženih kandidata i opravdane su primedbe iz pojedinih komora tim povodom.

Istovremeno je iskorišćena mogućnost da se komore u Srbiji izjasne o predloženim kandidatima za izbor sudija na području Apelacionog suda u Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu i Čačku.

Pregovori sa Ministarstvom finansija i ekonomije

U toku 2002. predstavnici Advokatske komore Srbije i Advokatske komore Beograd potpisali su sporazum o načinu regulisanja poreskih obaveza advokata u 2002. sa ministrom finansija i ekonomije Republike Srbije g. Božidarom Đelićem.

Tekst ovog sporazuma dostavljen je i svim članovima Komore u pismenoj formi.

Do sačinjavanja ovog izveštaja bilo je više primedbi na realizaciju Sporazuma i postupanje Poreske uprave u primeni Sporazuma iz advokatskih komora u Srbiji.

Zbog navedenih primedbi, ali i u cilju reglisanja poreskih obaveza advokata u 2003. zatražen je prijem kod Ministra finansija i ekonomije Republike Srbije. Nakon više pokušaja pregovori su započeti 27. 03. 2003. Do sada su održana dva sastanka sa zamenikom ministra finansija i ekonomije Republike Srbije, pregovori nisu okončani i nastavljaju se u narednom periodu.

Pregovori sa Ministarstvom finansija i ekonomije vođeni su povodom:

- visina fiskalnih obaveza advokata u 2003. godini;
- kriterijumi za razvrstavanje advokata po grupama a prema visini staža;
- mogućost izmirenja fiskalnih obaveza kompenzacijom sa potraživajima advokata po osnovu službenih odbrana;
- pitanje registar kasa;
- pitanje paušalnog oporezivanja posle 30. 06. 2003;
- poreske olakšice;
- naplata fiskalnih obaveza – redovna i prinudna;
- primena u praksi Protokola od 05. 07. 2002;

Predstavnici AK Srbije insistirali su da se za fiskalnu 2003. u celosti primene odredbe tačke 1. PROTOKOLA potpisanog između Ministarstva finansija i ekonomije i predstavnika AK Srbije i AK Beograda od 05. 07. 2002. Zahtevano je da se mesečne obaveze advokata po osnovu:

- poreza na dohodak od obavljanja samostalne delatnosti prema paušalno utvrđenom prihodu,
 - poreza na fond zarada i
 - poreza na promet usluga u paušalnom iznosu,
- utvrde za 2003. u visini mesečnih obaveza za 2002. uvećanih za rast cena na malo, odnosno za cca 15%.

Od predstavnika Ministarstva i Poreske uprave dobili smo sledeće informacije:

Polazna osnovica za obračun poreskih obaveza je znatno povećana u 2003. u odnosu na visinu osnovicu za 2002. Uzimajući primer za Beograd, osnovicu čini prosek zarada deset gradskih opština, te je ista u odnosu na 2002. više za 66%. Visina osnovice varira od regiona do regiona, odnosno od grada do grada.

Za utvrđivanje visine osnovice primenjuje se nova metodologija, za razliku od prethodnih godina, tako da se ista utvrđuje na bazi godišnjeg proseka mesečnih zarada (bruto zarada) a što je za poreske obveznike povoljnije. Naime, u predhodnim godinama. osnovicu je činila zarada iz decembra meseca predhodne godine, a koja je znala biti daleko veća od realne zarade (trinaesta plata, isplate zaostale naknade po osnovu regresu i dr.).

Dobijena je tabela simulacije poreskih obaveza advokata u Beogradu iz koje se vidi da je povećanje obaveza po osnovu ukupnih poreza za 30,55%.

Obavešteni smo da su obaveze po osnovu doprinosa za penzijsko-invalidsko i zdravstveno osiguranje takođe povećane i to prvenstveno zbog povećane polazne osnovice za obračun. Prema njihovim saznanjima

stopa za obračun doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje iznosi 33,50% a za zdravstveno je povećana sa 18,60% na 20,60%. Ukupno povećanje obaveza po ovom osnovu za 2003. godinu iznosilo bi oko 34%.

Uvedena je novina tako da se visina doprinosa za penzijsko-invalidsko i zdravstveno osiguranje usklađuje dva puta godišnje i to za prvo polugodište na bazi prosečne zarade za decembar 2002. i za drugo polugodište na bazi prosečne zarade za juni 2003.

Ukupno povećanje fiskalnih obaveza advokata za 2003. iznosilo bi oko 64%.

Pri svemu iznetom predstavnici Ministarstva i Poreske uprave istakli su da je smanjena stopa poreza na dohodak od obavljanja samostalne delatnosti sa 20% na 14%.

Na predlog AK Srbije predstavnik Ministarstva je zahtevao od predstavnika Poreske uprave da se advokatima ne dostavljaju nova rešenja o fiskalnim obavezama za 2003. dok se ne postigne konačan dogovor o svim bitnim parametrima za utvrđivanje fiskalnih obaveza u poslovnoj godini.

* * *

Predstavnik Ministarstva je po izvršenoj proveri potvrdio da advokati nisu u obavezi da imaju FISKALNE KASE.

* * *

Predstavnici Ministarstva i Poreske uprave potvrdili su obavezu advokata da poslovnoj banci dostave svoj poreski indentifikacioni broj tzv. „PIB“. Dostava „PIB“-a mora se izvršiti najkasnije do 30. 06. 2003. Potvrđeno je da advokati svoje poslovanje mogu vršiti preko neograničenog broja banaka.

Predstavnik Ministarstva je izjavio da paušalni sistem oporezivanja ostaje do 2005.

* * *

Predstavnici AK Srbije su ukazali predstavnicima Ministarstva i Poreske uprave na niz nepravilnosti koje su učinjene od strane Poreske uprave u pogledu primene u praksi PROTOKOLA od 05. 07. 2002. Osnovna primedba se odnosila na nepoštovanje prethodno postignutog dogovora sa tadašnjom RUJP da se striktno primenjuju odredbe tačke 2. i 3. PROTOKOLA od 05. 07. 2002, te da se sve uplate advokata izvršene u toku 2002. tretiraju kao uplate izvršene radi izmirenja fiskalnih obaveza isključivo za 2002.

Područna odeljenja RUJP su uplatama advokata izvršenim u toku 2002. „zatvarala“ obaveze iz 2001. a koje su prema odredbama „Protokola“ trebale da se tretiraju kao „stari dug“. Posledica navedenog je iskazivanje navodno negativnog salda na dan 31. 12. 2002. i uskraćivanje mogućnosti velikom broju advokata sticanja prava na reprogramiranje „starog duga“.

Takođe je ukazano na osnovane primedbe advokata koji „vode poslovne knjige“ da im iste nisu priznate u delu koji se odnosi na troškove poslovanja. Naime ukoliko su iskazali manji prihod od prihoda utvrđenog po osnovu sistema paušalnog oporezivanja, istima su fiskalne obaveze određivane kao i advokatima „paušalcima“.

Predstavnici Ministarstva i Poreske uprave su prihvatili činjenice da je u praksi dolazilo do ovakvih slučajeva, te da će uslediti novi obračuni i ispravke učinjenih grešaka.

* * *

O rezultatima pregovora sa Ministarstvom finansija i ekonomije Republike Srbije u 2003. svi članovi AK Srbije će biti blagovremeno obavješteni.

Obeležavanje Dana advokature

Advokatska komora Srbije je tradicionalno svečanom akademijom obeležila 28. februar – Dan advokature u sali Skupštine grada Beograda. U umetničkom delu programa učestvovali su g. Dragan Nikolić, g. Petar Kralj i hor AKUD „Lola“. Svečanoj akademiji su na poziv Advokatske komore Srbije prisustvovali: predsednica Vrhovnog suda Srbije g-đa Lepasava Karamarković i ministar pravde dr Vladan Batić.

Po završetku Svečane akademije advokati Srbije su se u prijatnoj atmosferi družili i razmenjivali profesionalna iskustva.

PRESEDNIK
ADVOKATSKE KOMORE SRBIJE
Vladimir Šešlija, advokat

- Tema časopisa HAŠKI TRIBUNAL
- Zakonodavna dinamika u oblasti krivičnog i građanskog prava, novi zakoni, izmene, dopune...

OBAVEŠTENJE SARADNICIMA

Uređivački odbor časopisa „Branič“ moli svoje saradnike da tekstove za objavljivanje dostavljaju uz sledeće napomene:

- Ime, prezime, zvanje i zanimanje autora ispisati u levom uglu prve stranice, iznad naslova, u priložima za rubrike: članci, komentari i rasprave, a za rubriku „prikazi“ i ostale rubrike, na kraju teksta.
- Radove kucati sa takvim poredom da na stranici ima oko 28 kucanih redova, sa oko 60 slovnih mesta u redu.
- Obim radova ne bi trebalo da prelazi za članke 15 stranica, za komentare i rasprave 10, a za ostale priloge 6 stranica.
- Reči koje treba da budu štampane latinicom podvući crvenim, a reči koje treba da budu štampane kurzivom podvući plavim.
- Fusnote staviti na kraju teksta, sa istim poredom i brojem slova kao u tekstu, uz navođenje podataka ovim redom: ime i prezime autora, naziv dela ili časopisa ili knjige, broj toma ako postoji, mesto i godina izdanja, broj stranice (skraćeno str.); kada se isto delo citira uzastopno, koriste se skraćenice *Ibid*, a kada na preskok, koriste se *op. cit.*
- Radove treba potpisati i priložiti adresu i telefon za kontakt.
- Kod radova – članaka sačiniti SAŽETAK na srpskom (ispod naslova), a poželjno je da bude i na engleskom jeziku, ne duže od jedne polovine kucane strane.

Ujedno se obaveštavaju saradnici da se radovi, objavljeni ili neobjavljeni, ne vraćaju.

Uređivački odbor